

RAPPORT OM DEN SAMISKA UNDERVISNINGEN I GRUNDSKOLORNA I NORDEN

RAPPORT OM DEN SAMISKA UNDERVISNINGEN I GRUNDSKOLORNA I NORDEN

EN NORDISK JÄMFÖRELSE
MED UTGÅNGSPUNKT I UNDERVISNINGENS
GRUNDFÖRUTSÄTTNINGAR

Till svenska översatt av Riitta Taipale

Rapport till Samiska parlamentariska rådet

Ulla Aikio-Puoskari
2006

Rapport om den samiska undervisningen i grundskolorna i Norden

Samiskt Parlamentariskt Råd/ Sametinget, Enare

Ulla Aikio-Puoskari

Pämbild: Joonas Hetta, Tomi Nikodemus, Asla Pulska, Niila-Matti Aikio, Juho Yliriesto
(Ulla Aikio-Puoskari 2006)

ISBN-10: 952-441-132-6

ISBN-13: 978-952-441-132-5

Layout Studio Borga, Minna Saastamoinen

Ykkös-Offset Oy Vaasa 2006

INNEHÅLL

Förord	6
1. Den samiska undervisningen i grundskollagstiftning och läroplaner	9
1.1. Undervisningslagarnas olika principer	10
1.2. Olika läroplanskulturer	14
1.3. Nordisk jämförelse	20
2. Den samiska undervisningsförvaltningen och dess inflytande	28
2.1. De administrativa organen och deras status	28
2.2. Undervisningens finansieringsprinciper	37
2.3. Nordisk jämförelse	40
3. Situationen för undervisningen i och på samiska	43
3.1. Undervisningssituationen i Norge	43
3.2. Undervisningssituationen i Sverige	50
3.3. Situationen för undervisningen i Finland	54
3.4. Nordisk jämförelse	59
4. Det samiska läromedelarbetet och dess status	63
4.1. Läromedelarbetets ramar och resurser	65
4.2. Läromedelsituationen i varje land	74
4.3. Nordisk jämförelse och nordiskt samarbete	79
5. Nordisk jämförelse av begreppen och undervisningssituationen - tabell med förklaringar	83
6. "Samerna är ett folk vars enhet inte får sprängas av statsgränserna"	110
6.1. Faktorer som påverkar den samiska undervisningen och samiska språkets ställning	110
6.2. Den samiska undervisningens särdrag	113
6.3. Förslag till Samiskt parlamentariskt råd	116
Sammanfattning	122
Litteratur	123

FÖRORD

Detta är en rapport för Samiskt Parlamentariskt Råd (*Sámi parlamentáralaš ráđđi*), som är ett samarbetsorgan för Nordens Sameting (*Sámediggi*) och har påbörjat sin verksamhet år 2000. Som ett av sina tyngdpunktsområden i arbetsplanerna för åren 2002-2005 definierade det främjandet av den samiska undervisningen och beslöt att kartlägga undervisnings- och läromedelssituationen för de samiska barnen i Sverige, Finland och Norge. Samiskt Parlamentariskt Råd bad mig sammansätta en uppdaterad förkortning av den finskspråkiga rapport som jag har publicerat år 2001¹.

Uppgiften tilltalade mig av flera orsaker. Jag har arbetat inom den samiska undervisningsförvaltningen sedan slutet av 1980-talet och sett hur svårt det har varit att åstadkomma bestående, konkret och resultatbringande nordiskt samarbete. Man har alltid stött på samma svårigheter inför det nordiska samarbetet. Trots ett gemensamt språk finns det stora skillnader mellan länderna i fråga om elevernas rättigheter och allmänna tankemodeller. Vi använder olika begrepp när vi talar om samma sak och utreder saker utan att förstå varandras situation. Den samiska undervisningen i Norden kan man med rätt jämföra med ett pussel vars bitar inte passar ihop vare sig när det gäller storlek, färg eller form. Med storleken menar jag undervisningen i varje land och de resurser som anvisats till detta ändamål. Med färgerna hänvisar jag till olika tankemodeller och utbildningspolitiska betoningar i de olika länderna. Med formen syftar jag på olika undervisningsmodeller, praktiska lösningar och de ramar i undervisningsplanerna enligt vilka undervisningen i och på samiska har anordnats i varje enskilt land. Trots att bitarna inte passar ihop finns det också många likheter i pusslet, men granskar man bitarna för sig leder det alltid till en bristfällig bild. Att förstå en bit i pusslet förutsätter alltid tolkning och förklaringar, i vilket denna rapport förhoppningsvis kan vara till hjälp.

Rapporten utreder den samiska undervisningens (undervisningen i och på samiska och undervisningen om den samiska kulturen) ställning utgående från undervisningens grundläggande förutsättningar. Detta arbete är alltså inte någon undersökning i pedagogik eller om skolornas vardagsproblem eller undervisningsresultat, utan en samhällspolitisk utredning där det centrala är att utreda den samiska undervisningens ställning i Nordens grundskolesystem. En nordisk jämförelse intar en central ställning i texten i sin helhet.

Texten omfattar korta beskrivningar och en utvärdering av genomförandet av undervisningen i Norge, Sverige och Finland. I utvärderingen finns saker som skapar förutsättningarna för undervisningen, såsom den samiska undervisningens ställning i undervisningslagstiftningen, den samiska undervisningsadministrationen och dess

¹ *Saamenkielinen ja saamen kielen opetus Pohjoismaissa – tutkimus saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa Lapin yliopisto, Juridica Lapponica 25, Rovaniemi 2001.*

resurser, undervisningens finansiering, undervisningsplaner som definierar undervisningens innehåll och läromedelsituationen. I slutet av rapporten behandlas möjligheter att förbättra den samiska undervisningens ställning och undervisningssituationen, och föreslås några praktiska åtgärder som grund för Samiska Parlamentariska Rådets arbete. Därmed kan rapporten betraktas som ett verktyg som är avsett för samepolitiska organ och myndigheter inom undervisningsadministrationen. Jag hoppas att det med hjälp av rapporten är möjligt att förbättra samarbetet, att förstå bättre de tankesätt och begrepp som grannländerna använder i fråga om undervisningen och att behandla saker bättre på nordisk basis. Denna rapport kan dock inte ses som en förkortning av den finskspråkiga undersökningen publicerad år 2001 som har använts bara som en av källorna i detta arbete.

Det är beaktansvärt, att ett nordiskt samepolitiskt organ, Samiskt Parlamentariskt Råd, beslöt att utreda de samiska barnens undervisningssituation. Troligen är det just SPR som har de bästa möjligheterna att påverka undervisningssituationen nordiskt. Det första steget i detta arbete togs redan år 2003, då ett protokoll beträffande samarbete skrevs under av de nordiska ministrarna med ansvar för samefrågor och Sametingspresidenterna (SPR 12.11.2003, Oslo), ett protokoll där man preliminärt kom överens om att bl.a. harmonisera undervisningsplanerna för samiska språket på nordisk basis.

Arbetet har slutförts redan åren 2003-2004, varför statistiska och många andra uppgifter i arbetet tar slut i och med året 2004. Jag tackar sekreteraren vid Samiskt parlamentariskt råd Kati Eriksen för att arbetet tack vare henne kan tryckas nu på våren 2006. Att tryckningen har flyttats fram i tiden har dock som följd att texten till alla delar inte följer de senaste händelserna beträffande den samiska undervisningen. I Sverige har det kommit ut två nya kommittébetänkningar (SOU 2005: 40 och 2006: 19) och en rapport från Skolverket om undervisningssituationen för de nationella minoriteterna (Rapport 272/2005). I kommittébetänkningarna läggs det fram bland annat förslag om kännbart utvidgande av det samiska förvaltningsområdet, stiftande av en ny lag som gäller alla minoriteter och deras språk och tryggnad av nationella minoriteter, deras språk och kultur i grundlagen samt en förbättring av den samiska undervisningens ställning och resurser. Skolverkets rapport föreslår bland annat villkoret för att en elev skall få undervisning i sitt modersmål, nämligen att eleven skall ha grundläggande färdigheter i språket, skall avlägsnas (63).

Den mest betydelsefulla reform som har skett i Norge och som vid tiden för denna rapports utgivning är på sluttampen, är läroplanreformen. Sametingets styrelse (*Sámediggeráddi*) har helt nyligen fattat ett beslut om nya ämnesplaner för det samiska språket som gäller hela den 13-åriga grundundervisningen (grundskolan och gymnasieskolan) (<<http://www.samediggi.no>> 21.4.2006). Principdelen i den tidigare läroplanen (O97S) ersätts i reformen av ett samiskt undervisningsplakat (*Sámi oahppoplakáhtta*) och det tidigare språkalternativet 'Samisk språk och kultur' med ett nytt språkalternativ som innebär nybörjarundervisning i ett främmande språk. Från och med början av innevarande år utvidgades också förvaltningsområdet för det samiska språket (*sáme-giela hálddašanguovlu*) till att omfatta också centret för lulesamiskan Tysfjord (*Divttasvuotna*). Förvaltningsområdets utvidgande betyder bl.a. att man där följer den samiska läroplanen.

I Finland har det under de senaste åren inte genomförts några reformer beträffande den samiska undervisningen. En reform som gällde lagen om finansieringen av kommunernas undervisnings- och kulturverksamhet (HE 88/2005) innebar inga förändringar när det gäller principerna för den samiska undervisningens finansiering. De samiska föräldrar som bor utanför samernas hembygdsområde har ändå under de senaste åren allt mer högljutt börjat kräva åtminstone undervisning i det egna språket för sina barn. Sametinget har framställt för undervisningsministeriet bland annat att finansieringen av undervisningen som ges utanför hembygdsområdet skall ordnas på samma sätt som i hembygdsområdet och att finansiering och förhandlingar, överenskommelser och information i samband med undervisningens anordnande skall höra till Sametinget. Sametinget anser att den nuvarande situationen, där hälften av samiska barn och ungdomar i grundskoleåldern blir helt utan undervisning i det egna språket, strider mot grundlagen (uttalande om Kommun- och servicestrukturen 24.1.2006).

Jag tackar varmt alla som har varit mig behjälpliga i rapportarbetet: Julie Eira, Inga Laila Hetta, Máret Elisabeth Eira ja Ánne Máret Triumf från undervisningsavdelningen vid norska Sametinget, Elfrid Boine vid undervisningsavdelningen i Finnmarks fylke, Britt Allas Labba, Kerstin Pittsa-Omma och Anna Margith Påve vid Sameskolstyrelsen i Sverige, Hannu Kangasniemi, Rauna Paadar-Leivo, Anni Näkkäljärvi och Anneli Nuorgam vid utbildnings- och läromedelbyrån vid Sametinget i Finland samt Arja Alaraudanjoki, Katriina Morottaja, Hilikka Orava och Marketta Sainio i kommunerna inom det samiska hembygdsområdet i Finland. Jag tackar också Tove Skutnabb-Kangas vid Roskilde universitet, Vuokko Hirvonen vid Samisk högskola, Outi Länsman vid Uleåborgs universitet, Kari Torikka vid länsstyrelsen i Lapplands län samt Anne Nuorgam och Anja West, som har hjälpt mig med den nordsamiska versionen. Ett tack går också till Riitta Taipale som har översatt rapporten till svenska språket, till Minna Saastamoinen som svarat för rapportens grafiska planering, till min arbetsgivare Sametinget i Finland som har möjliggjort denna uppgift och till Sametinget i Norge för finansieringen av projektet.

Sodankylä april 2006

Ulla Aikio-Puoskari

1. DEN SAMISKA UNDERVISNINGEN I GRUNDSKOLLAGSTIFTNING OCH LÄROPLANER

Undervisningslagarna definierar undervisningens grunder med hänsyn till verksamhet och resurser, elevens rättigheter och undervisningsanordnarens förpliktelser. Läroplanshandlingarna å sin sida definierar ramarna för undervisningens innehåll, de värderingar och målsättningar som man strävar efter att uppnå med undervisningen.

Den samiska undervisningens ställning har definierats på olika sätt i de norska, svenska och finska lagarna för grundskolan. I Norge har reglerna införts som elevens rättigheter som gäller undervisning i och på samiska. I den svenska undervisningslagstiftningen finns det särskilda bestämmelser om sameskolorna. Den finska lagstiftningen om grundläggande utbildning definierar däremot skyldigheterna som undervisningsanordnaren har och möjligheterna till undervisning i och på samiska.

Det finns en viktig likhet i de tre ländernas undervisningslagar. I vart och ett av länderna har undervisningen i och på samiska getts en starkare ställning inom vissa områden. I Norge kallas detta område Forvaltningsområdet for samiskt språk (*sáme-giela hálddašanguovlu*)², i Finland samernas hembygdsområde (*sámiid ruovttuguovlu*)³. I Sverige bildar de särskilda sameskolorna (*sámeskuvla*)⁴ motsvarande område. Utanför dessa områden har i varje land möjligheterna att anordna undervisning i och på samiska på många sätt begränsats.

Beträffande läroplanerna skiljer sig situationen i dessa länder ännu mer från varandra. Det är möjligt att behandla situationen genom en jämförelse av staternas situation när det gäller att godkänna särskilda läroplaner för den samiska undervisningen och anordna undervisning som baserar sig på den samiska kulturen. Vad som gör det svårt att jämföra mål och innehåll som definierats i läroplanerna är att planerna är mycket olika när det gäller omfattningen och det hur allmänt/konkret målen och innehållen har definierats⁵.

2 Sámeláhka/ Sameloven, 1987:56; tillägg betr. det samiska språket kap. 3. Sáme-giella, lag 1990:78, §3-1.

3 Sametingslag/ Láhka Sámedikkis 974/1995, §4.

4 Se senare i texten.

5 Jfr. Magga O.H. 2003,78; 2004,73 och Helander N.Ø. 2003,100-101; 2004,93-95.

1.1. UNDERVISNINGSLAGARNAS OLIKA PRINCIPER

Norge

Den norska undervisningslagen förnyades år 1998⁶. Reformen innebar att man skapade en 10-årig grundskola och att man satte ned gränsen för skolgångens början till 6 år. Lagen trädde i kraft den 1.8.1999, och i den finns ett särskilt kapitel om undervisningen i och på samiska (6. kapihtal, Sámegeiel oahpahus).

Lagen definierar för första gången de centrala begrepp (§6-1 čilgehusat) som används i dess paragrafer. Ordet *same* syftar på en person som kan skriva in sig i röstlängden (hänvisning till Sameloven 1987: 56, §2-6) och hans efterkommande, som också kan skriva in sig i röstlängden. Med *samiska språket* syftar man på språken nord-, syd- och lulesamiska. Med *de samiska områdena* som också de tidigare undervisningslagarna har hänvisat till men som de inte har definierat, syftar man på förvaltningsområdet för samiska språket (hänvisning till Sameloven § 3-1) och andra kommuner eller delar av dem, som efter att lagen antagits har fogats till förvaltningsområdet för samiska språket.

Stadgandet om undervisningen i och på samiska (§6-2) har skrivits på basen av rättigheterna:

”I samiske distrikt har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk. Utanfor samiske distrikt har minst ti elever i ein kommune som ønskjer opplæring i og på samisk, rett til slik opplæring så lenge det er minst seks elever igjen i gruppa. Kommunen kan vedta å leggje opplæring på samisk til ein eller fleire skolar i kommunen. Kommunen kan gi forskrifter om at alle i grunnskolealder i samiske distrikt skal ha opplæring i samisk. Utanfor samiske distrikt har samar i grunnskolealder rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen. Elevane avgjer sjølv om dei vil ha opplæring i og på samisk frå og med 8. årstrinnet etter første, andre og femte leddet.”

Lagen ger på detta sätt varje samisk elev individuell rätt att åtminstone lära sig samiska i grundskolan. Stadgandets 5. mom. och utbildningsförordningens (*forskrift*) §7-1 ger rätt till alternativa undervisningsmetoder, om det inte finns någon samisklärare vid skolan. Stadgandena innebär bl.a., att internet- och distansundervisning (virtualundervisning) baserar sig på lagen⁷.

Bestämmelserna i paragraf 6-4 ger Sametinget rätt att påverka undervisningens innehåll. Enligt det skall Sametinget inom ramar som fastställts av departementet utarbeta innehållet i läroplanerna för de olika läroämnena beträffande samerna, samiska språket, den samiska kulturen och det samiska samhället. Sametinget skall också i samarbete med departementet utarbeta förslag till särskilda samiska läroplaner.

6 Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)/ Oahpahusláhka - odda láhka vuoddoskuvlii ja joatkkaohpahussii, 1998:61.

7 Forskrift til opplæringslova. 28.6.1999/722. 7-1§, Alternative opplæringsformer i samisk og finsk.

Sverige

I Sverige följer man fortfarande skollagen från år 1985⁸, men en ny lag är under beredning⁹. Det planeras inte några betydande ändringar i den nya lagen beträffande den samiska undervisningen. I de båda lagarna finns det ett separat kapitel om en särskild sameskola (kap. 8 i den nuvarande lagen och kap. 10 i förslaget till den nya lagen). I lagen finns inte några andra stadganden om den samiska undervisningen.

De samiska barnen har enligt skollagen (1§ 1. kap. och 3§ 8. kap.) möjlighet att genomföra sin skolplikt i särskilda sameskolor som utgör en del av det offentliga skolväsendet. Också andra barn har av särskilda skäl en möjlighet av genomföra sin skolplikt i en sameskola. Staten ansvarar för sameskolorna (7§ 1. kap.).

Som skolans förvaltningsorgan fungerar en styrelse (*Sámeskuvlastivra*¹⁰) som tillsätts av Sametinget. Sáms beslutar bl.a. om antagning av elever. Undervisningen i sameskolorna motsvarar undervisningen i grundskolans åk 1-6 men undervisningen skall ha samiskt innehåll (1§ 8. kap.).

Till skillnad från den nuvarande skollagen finns det i förslaget till den nya lagen stadganden som möjliggör grundandet av en privat sameskola (10. kap. 7-9 § i lagförslaget). Sáms kommer enligt förslaget att fungera som förvaltningsorgan också för de privata sameskolorna, om sådana grundas.

Bestämmelsen beträffande samiska språket har inte skrivits i lagen utan som lägre stadganden i förordningarna. Sameskolförordningen¹¹ omfattar stadganden om samiska språket som läroämne och undervisningsspråk i sameskolorna samt stadganden om integrerad samisk undervisning som ges vid de kommunala skolorna. Enligt förordningen (2§ 3. kap.) skall sameskolan ge undervisning både på svenska och samiska och det skall ges undervisning i samiska som läroämne på alla årskurser.

Sameskolförordningen definierar begreppet '*samisk undervisning*' med vilken man avser (1§ 8. kap.) undervisning med samiskt innehåll, undervisning på samiska och dessutom modersmålsundervisning i samiska¹². Kommunen kan anordna samisk undervisning till samiska elever om den tecknar ett avtal om detta med Sáms. Denna undervisning kallas '*integrerad samisk undervisning*' och förvaltas också av Sáms.

Utanför sameskolorna ges undervisning i samiska enligt stadgandena om modersmåls- undervisningen (9-14§ 2. kap.) i grundskolförordningen.¹³ Begreppet '*modersmål*' syftar på minoritetsspråk. Undervisning i modersmålet kan ges sådana elever av vilkas vårdnadshavare en eller båda har något annat modersmål än svenska. Enligt förordningen skall eleven också ha grundkunskaper i språket i fråga och han skall själv vilja få denna undervisning (9§ 2. kap.). Kommunen är skyldig att anordna modersmålsundervisning endast om det finns en lämplig lärare tillgänglig för detta (13§ 2. kap.). De övriga stadgandena, som begränsar plikten att anordna modersmålsundervisning gäller inte samiska språket, tornedalsfinskan (meän kieli) och romani. Kommunen skall anordna undervisning i dessa språk också i det fallet att färre än fem elever vill ha denna un-

8 Skollag, SFS 1985:1100.

9 Skollag för kvalitet och likvärdighet. Betänkande av 1999 års skollagskommitté, SOU 2002:121.

10 Efter detta används i texten förkortningen Sáms (Sameskolstyrelsen).

11 Sameskolförordningen, SFS 1995:205.

12 Ändring i stadgan om sameskolorna SFS 2002:1009. "Med samisk undervisning avses undervisning med samiska inslag och undervisning i samiska utöver den undervisning som anordnas som modersmålsundervisning i samiska."

13 Grundskoleförordningen, SFS 1994:1194.

dervisning. Språket förutsätts inte heller vara det dagliga umgängesspråket i hemmet. Undervisning i svenska som andra språk ges efter behov till elever vilkas modersmål är något annat språk än svenska (15§ 2. kap.).

Finland

Den genomgående reform av skollagstiftningen som genomfördes år 1998 innebar en reform av alla tidigare undervisningslagar, en förminskning av antalet lagar och för grundskolans del också att man gick ifrån den tidigare indelningen i lågstadiet (klasserna 1-6) och högstadiet (klasserna 7-9). Efter reformen har Finland en enhetlig grundskola med 9 klasser.

Reformen gjorde att undervisningslagarnas bestämmelser¹⁴ om undervisningen i och på samiska till en betydande del blev enhetliga. Enda bestämmelsen i den finska undervisningslagstiftningen som binder undervisningsanordnaren för samiskans del ingår i lagen om grundläggande utbildning¹⁵. I de övriga undervisningslagarna stadgas det om möjligheter till undervisning i och på samiska. I lagen om grundläggande utbildning har bestämmelsen införts om samiskan som undervisningsspråk och som läroämne¹⁶ och om finskans och svenskans ställning i undervisningen av samiskspråkiga elever.

Enligt lagen om grundläggande utbildning (10§, Undervisningsspråk):

”Skolans undervisningsspråk och det språk som används i undervisning som ordnas på annan plats än i skolan är antingen finska eller svenska. Undervisningsspråket kan också vara samiska, rommani eller teckenspråk. Dessutom kan en del av undervisningen meddelas på något annat språk än elevens egna ovan nämnda språk, om detta inte äventyrar elevens möjligheter att följa undervisningen.

Elever som bor på samernas hembygdsområde¹⁷ och behärskar samiska skall huvudsakligen undervisas på samiska. - - -

Om utbildningsanordnaren meddelar undervisning på fler än ett av de undervisningsspråk som avses i 1 och 2 mom. och eleven har förmåga att studera på detta språk, får vårdnadshavaren välja undervisningsspråket. - - -

Begreppet *”modersmål”* i lagen syftar på varje elevs första språk, som betonas speciellt i undervisningen av de lägsta klasserna. Enligt lagen (12 §, Modersmålsundervisning):

”Undervisning i modersmålet meddelas utgående från elevens undervisningsspråk i finska, svenska eller samiska.

I modersmålsundervisningen kan enligt vårdnadshavarens val också undervisas i rommani, teckenspråk eller ett annat språk som är elevens modersmål.”

14 Här avses: Lagen om grundläggande utbildning, Gymnasielagen och Lagen om yrkessutbildning, SSK 1998/628-630.

15 Med grundläggande utbildning (perusopetus/vuoddoahpahu) avses i Finland utbildning vars mål är läropliktens fullförande. I Norge täcker motsvarande begrepp (grunnpoplæring/vuoddoahpahu) undervisningen vid grundskolan och gymnasieskolan (joatkkaskuvla/videregående skole).

16 I nordsamiskan används för Finlands del begreppen 'oahppoávnna' eller 'ávnna', för Norges och Sveriges del 'oahppofága' eller 'fága'. Termerna är översättningar från huvudspråken i respektive land.

17 SSK 974/95, Láhka Sámedikkis/ Sametingslag, 4§ definierar samernas hembygdsområde (Sámiid ruovttuguovlu), som omfattar kommunerna Enontekis, Enare och Utsjok samt Lapin paliskunta benämnda renbeteslags område i Sodankylä kommun.

Stadgandets sista del ger en möjlighet till undervisning i samiska som läroämnet modersmål också i de skolor, där det inte finns samiskspråkig undervisning. Enligt förordningen om timfördelning som trädde i kraft år 2002¹⁸ (8§ 3 mom., Specialbestämmelser om språkundervisningen) stadgas:

”Om elever med samiska, rommani eller ett främmande språk som modersmål får modersmålundervisning i detta språk i enlighet med 12§ lagen om grundläggande utbildning, kan timmarna i elevens modersmål och litteratur och i övriga språk med avvikelse från 6 och 7 § fördelas mellan undervisning i språk så som utbildningsanordnaren beslutar.¹⁹ Elever som avses i detta moment undervisas i stället för i det andra inhemska språket i finska eller svenska²⁰ enligt en särskild lärokurs²¹.”

Stadganden som gäller undervisning i främmande språk ingår också i statsrådets förordning om timfördelning i grundutbildningen. Samiskan kan vara ett frivilligt ämne som börjar på grundutbildningens första årsklasser (andra främmande språk, A2) och vars undervisning fortsätter som valfritt ämne i årsklasserna 7-9. Skolorna bestämmer själva vilka valfria ämnen det ges undervisning i på varje skola, och dessa läroämnen har inte räknats upp i förordningen om timfördelning. Ett undantag från detta utgörs av ett stadgande i förordningen om timfördelning betr. valfria ämnen i åk 7-9, där det enligt 8§ 4 mom. heter:

”I skolor med elever som bor på samernas hembygdsområde skall ett valfritt ämne vara samiska. I skolor där elever med samiska, rommani eller ett främmande språk som modersmål får modersmålsundervisning i detta språk, skall ett valfritt ämne vara svenska eller finska.”²²

Samiskans omnämnande i stadgarna för läroplanen i lagen om grundläggande utbildning var en ny sak i reformen år 1998. Enligt lagen (15§) skall undervisningsanordnaren godkänna läroplanen särskilt för finsk-, svensk- och samiskspråkig undervisning (samt vid behov för undervisning på något annat språk).

Beträffande undervisningen som ges utanför samernas hembygdsområde finns det inga bestämmelser i lagar eller förordningar. Denna undervisning baserar sig på undervisningsministeriets särbeslut²³ om grunderna för statligt stöd till kompletterande grundundervisning och gymnasieutbildning som riktar sig till invandrare samt samiskspråkiga, rommanispråkiga och elever med främmande språk.

18 VNa 20.12.2001/1435.

19 Stadgandet avser de tidigare paragraferna i förordnandet om timfördelning.

20 Finlands nationalspråk är finska och svenska. Alla finskspråkiga elever får i grundskolan undervisning i svenska som ”andra inhemska språk” och de svenskspråkiga i sin tur ’finska’ som andra inhemska språk. Tvåspråkiga elever (tvåspråkighet finska-svenska) undervisas i finskspråkiga grundskolor förutom i modersmålet i *modersmålsinriktad svenska* och i svenskspråkiga skolor förutom modersmålet i *modersmåls inriktad finska*. Grunderna för läroplanen för den grundläggande undervisningen 2004, 7.4. Det andra inhemska språket, 117-136.

21 Termen ’lärokurs’ syftar på de målsättningar och centrala innehåll som definierats för varje läroämne. Lärokursen svarar mot *kursplan* som i Sveriges grundskolor definieras för varje undervisningsämne och de ämnesvisa undervisningsplanerna i den norska grundskolan (*fågaoplána/fagplan*). Se senare i texten.

22 Med finska språket syftar man i detta sammanhang på finlandssvenska skolor, som skall erbjuda finska som valfritt ämne till eleverna i fråga.

23 Undervisningsministeriet 3.6.2004, 132/428/2004.

1.2. OLIKA LÄROPLANSKULTURER

Norge

I Norge genomfördes en nationell reform av läroplanen (Reform 97) i mitten av 1990-talet. År 1997 fullfördes både ett allmänt riksomfattande läroplansdokument (L97) och 460 sidor omfattande samiska läroplaner för den 10-åriga grundskolan ("*10-jagi vuoddoskuvlla sámi oahppoplánat-O97S/Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*") som dokument på samma nivå. Reformen innebar ett framåtskridande för den samiska undervisningen, eftersom innehållen i alla läroämnen för första gången definierades med den samiska kulturen som grund. Evalueringsprojektet som blev färdigt år 2003 och gällde läroplansreformen år 1997 visade ändå att kommunerna hade omfattande brister när det gällde att följa de samiska läroplanerna och att genomföra undervisning med dem som grund²⁴. Man är redan i färd med nästa läroplansreform (2006).

Den nationella reformen (1997) delade grundskolan i tre grundstadier (s.76-79) för att de bättre skulle kunna utveckla sina specialdrag. De första fyra klasserna (6-9 åringar) kallas småskolstadiet (*smávvaskuvladássi/småskoletrinnet*), klasserna 5-7 (10-12-åringar) kallas mellanstadiet (*gaskadássi/mellomtrinnet*) och klasserna 8-10 (13-15-åringar) ungdomsstadiet (*nuoráidskuvladássi/ungdomstrinnet*).

De samiska läroplanerna grundar sig i Norges Grunnlov²⁵ och Sameloven²⁶ och laggrunden presenteras i förordet till dokumentet. Där refererar man också den allmänna ILO-överenskommelsen som gäller självständiga nationers ursprungs- och stamfolk (nr.169)²⁷, vilken Norge som det enda landet av de nordiska länder som här behandlas har ratificerat år 1990.

I läroplanshandlingarnas allmänna del som godkändes redan år 1993 och som är gemensam för hela riket, konstateras bl.a. följande²⁸:

" - - Samisk språk og kultur er en del av denne felles arv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever, slik at den styrker samisk identitet og vår felles kunnskap om samisk kultur. - - "

I läroplanernas grundprincipdel²⁹ definieras utgångspunkterna för undervisningen bl.a. (s.57):

"Som del av enhetsskolen bygger den samiske skolen³⁰ på prinsippet om en enhetlig og likeverdig opplæring med utgangspunkt og ståsted i de samiske samfunns egenart og behov. Opplæringen skal ha et innhold og en kvalitet som gir grunnleggende kunnskap, levendegjør kulturarven, stimulerer til å ta lokalkulturen i bruk og in-

24 Hirvonen 2003b-c och 2004a-b.

25 Norges Grunnlag/ Norgga Vuoddoláhka 27.5.1988, § 110a.

26 Samelov-Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold/ Sámeláhka-Láhka Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuohtadiliid birra, 1987:56.

27 Art. som gäller undervisningen 26, 27 och 28.

28 Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen, 21.

29 Prinsipper og retningslinjer for opplæringen i grunnskolen etter det samiske læreplanverket, 55-93.

30 Dokumentet definierar begrepper Den samiska skolan, 'Sámi skuvla', som avser klasser, skolor eller kommuner som följer samiska läroplaner, 55. Begreppet som används i Norge syftar således inte på konkreta sameskolor så som man förstår begreppet i Sverige.

spirerer barn og unge til å være aktive og skapende i de samiske og det norske samfunn. Opplæringen skal bidra til å sikre en positiv identitetsutvikling og funksjonell tospråklighet. - -

---Det lerkulturelle samfunnet vil være dagliglivet for de fleste barn og unge. Derfor vil et samisk perspektiv i opplæringen være avgjørende for at samisk kultur og tradisjon skal framstå som likeverdig med majoritetskulturen.---

De samiska läroplanerna efterföljs i alla grundskolor inom Förvaltningsområdet för samiskt språk³¹ och i sameskolorna i Lavangen³² och Tromsø³³. Dessutom följer man i läroplanerna för samiska språket de timtal som har bestämts för deras genomförande i hela landet i sådana skolor, där man undervisar i eller på samiska. Eleverna i skolor som följer samiska läroplaner kan välja ett av fem språkalternativ (s.85-86):

1. *Samiska som första språk (Sámegiella vuosttašgiellan)* är avsett för samiskspråkiga elever som vill få undervisningen på samiska. De undervisas i norska språket som andra språk och de behöver inte läsa det andra norska språket på ungdomsstadiet;
2. *Samiska som andra språk* har avsetts för elever vars första språk är norska och de behöver inte läsa det andra norska språket på ungdomsstadiet;
3. *Samiskt språk och kultur* har avsetts för norskspråkiga elever. Undervisningstimarna för samiskt språk och kultur omfattar under läsåret ca. hälften av timantalet i alternativen 1. och 2. och dessa elever läser de båda norska språken på ungdomsstadiet;
4. *Norska språket som första språk och finska språket som andra språk* är avsett för elever som i stället för samiska vill ha undervisning i finska. Dessa elever behöver inte läsa det andra norska språket på ungdomsstadiet och
5. *Norska språket som första språk* är avsett för norskspråkiga elever som inte vill ha undervisning i samiska.

Målsättningen för ämnet samiska som första språk är bl.a. att den skall stödja eleverna som modersmålsanvändare, stärka deras kulturella samhörighet och identitet, utveckla medvetenheten om samiskt språk och samisk språkvård samt utveckla samarbetsförmåga och tolerans över språkgränserna för samiska språket (s.124). Som huvudmålsättning för undervisningsämnet samiska som andra språk har satts en funktionell tvåspråkighet (*doaibmi guovttegielalašvuohta*). Utöver sitt modersmål borde eleverna behärska samiska så gott att de kan fungera självständigt i det samiska samhället (s.141).

I den nationella läroplanen (L97) har man dessutom för alla undervisningsämnen (utom matematik) och för alla klassnivåer definierat undervisningsinnehållet i samisk kultur³⁴ som man skall ta hänsyn till i undervisningen i hela landet. Dessa s.k. 'samiska stolpar' (*'Sámi stoalpput'*) blev för första gången en förpliktande del i den nationella

31 Oahpahasdepartementta johtučáalus/Rundskriv F-95-97. I förvaltningsområdet för samiska språket ingår enligt §3-1 i Sameloven kommunerna Karasjok (Kárášjohka), Kautokeino (Guovdageaidnu), Nesseby (Unjárga), Porsanger (Porsángu), Tana (Deatnu) och Kåfjord (Gáivuotna). I dessa kommuner följer sammanlagt 21 skolor samiska läroplaner (Hirvonen 2003b,7). Från och med år 2006 hör också centret för lulesamiska, Tysfjord (Divttasvuotna), till förvaltningsområdet för samiska språket.

32 De samiska klasserna som fungerar i samband med Centralskolan i Lavangen (Lavangen sentralskole) kallas Sameskolan i Lavangen (Loabága sameskuvla). Lavangen finns i Finnmark fylke.

33 I Målselv (Málatvuopmi) i Troms fylke finns en speciell sameskola vars verksamhet staten ansvarar för. Skolan kallas sameskolan i Troms (Tromssa sameskuvla/Sameskolen i Troms).

34 Samisk innehåll i läroplanverket, L97, 14-21.

läroplanen. Deras målsättning är att förverkliga en princip som den norska regeringen hade uttalat redan i reformens början, enligt vilken den samiska kulturen är en del av det nationella arvet som alla barn skall känna till. Därför skall det grundläggande innehållet i den samiska kulturen ingå som en del av undervisningen i grundskolans gemensamma ämnen³⁵. Nästa reform som gäller läroplanerna för grundundervisningen³⁶ är i Norge redan i slutskedet. Reformen kom i gång efter det att evalueringsprojekten³⁷ för den tidigare reformen blev färdiga. Riktlinjerna för reformen har definierats i ett Stortingsmeddelande som publicerades under våren 2004³⁸. Sametingsrådet (*Sámediggeráđđi*) satte i gång arbetet med reformen av de samiska läroplanerna genom att tillsätta arbetsgrupper för uppgiften och genom att definiera de ämnen för vilka man under den första fasen skall utarbeta nya läroplaner³⁹. Till reformen hör också att man utarbetar ett 'undervisningsplakat' som skall ersätta den tidigare principiella delen i läroplansdokumentet, för den samiska undervisningen utarbetas ett särskilt samiskt undervisningsplakat (*sámi oahppoplakáhtta*).

Sametingsrådet har fattat beslut om koordinerade läroplaner (*'čadamanni oahppoplánat'*) för grundskolan och gymnasieskolan i april 2006. De nya alternativen för undervisning i samiska är:

- Samiska som första språk (*Sámegiella 1*),
- Samiska som andra språk (*Sámegiella 2 och 3*).

Beslutet som Sametingsrådet har fattat innebär en förbättring av samiska språkets ställning i skolan. Beslutet medför att det inte längre sker något avbrott i språkundervisningen mellan grundskolan och gymnasieskolan, vilket är typiskt för den nuvarande situationen, och att undervisningen i samiska kommer att bättre motsvara elevernas olika behov och språkliga utgångslägen. Samiska som första språk (*'sámegiella 1'*) är avsett för elever som har samiska som hemspråk och som talar samiska när de kommer till skolan. Samiska som andra språk 2 (*'sámegiella 2'*) är avsett för elever som kan någon samiska när de kommer till skolan och Samiska som andra språk 3 (*'sámegiella 3'*) till elever som inte har kunskaper i samiska när de kommer till skolan. Av de tidigare språkalternativen flyttas 'Samisk språk och kultur' från att ha varit ett kombinerat språk- och kulturämne till ett språkinlärningsalternativ med tydligare betoning på språket.

Förutom uppgiften med samiska läroplaner fick Sametinget som uppgift att utarbeta innehållet i undervisningen av den samiska kulturen för nationella läroplaner. De samiska innehållen i undervisningen bildar i den nya läroplanen ingen separat del utan de skrivs in i varje läroämne. Reformen skall vara slutförd år 2006.

35 St. diedáhus/ St. melding nr.52 (1992-93),16.

36 Med grundundervisning avses i Norge både undervisningen som ges vid läropliktskolan (grundskolan) och vid gymnasieskolan. Se fotnot 15.

37 Evalueringsrapporter för den samiska undervisningen: Hirvonen 2003b-c och 2004a-b.

38 St. diedáhus/St. melding nr.30 (2003-2004), Kultur for læring.

39 Sámediggeráđi beavdegirji/ Møtebok for Sametingsrådet, 112-114/04.

Sverige

I den svenska grundskolan följer man läroplanen som trädde i kraft år 1994 (*Lpo 94*)⁴⁰ och som fördelar sig i två huvudkapitel. Det första kapitlet definierar skolans värdegrund och verksamhet och det andra skolans målsättningar och riktlinjer⁴¹. Dokumentet omfattar sammanlagt nio (9) sidor. Listan över grundskolans målsättningar innehåller en mening⁴² där också den samiska traditionen nämns. Enligt den är det skolan som ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola har en förtrogenhet med centrala delar av det svenska och nordiska, inklusive det samiska, samt västerländska kulturarv. Beträffande den samiska undervisningen finns det i dokumentets andra kapitel ett stycke där skolans målsättningar definieras enligt följande:

”Sameskolan ansvarar för att varje elev efter genomgången sameskola är förtrogen med det samiska kulturarvet och kan tala, läsa och skriva på samiska.”

Förutom läroplaner har man för varje ämne utarbetat en riksomfattande kursplan och betygskriterier. Sameskolorna skall rätta sig efter nationella kursplaner för grundskolan. För efterföljandet av kursplanerna har SámS utarbetat särskilda anvisningar beträffande iakttagandet av samisk kultur i undervisningen⁴³. Kursplanen för samiska språket (sammanlagt nio sidor tillsammans med betygskriterierna) förnyades år 2003⁴⁴. Kursplanen definierar målsättningarna för undervisningen av samiska som första och andra språk och den har getts ut på nord-, lule- och sydsamiska. Kursplanen skall efterföljas i sameskolorna och också i modersmålsundervisningen på andra håll i landet. De flesta elever ges det en veckotimmes undervisning i modersmålet⁴⁵.

Kursplanen för samiska språket betonar undervisningens betydelse som utvecklare av samiska språket på ett sådant sätt att språkkunskapen kan fungera som en merit i det sociala umgänget och arbetet samt ge möjligheter till vidare studier. I planen konstateras bl.a.:

*”Utbildningen i ämnet skall främja elevernas utveckling till funktionellt tvåspråkiga individer och ge förutsättningar att kunna leva och verka både i det samiska samhället och i majoritetssamhället.---”*⁴⁶

Karaktäristiskt för ämnet enligt kursplanen⁴⁷ är att språket används för att stärka identiteten och att det ingår i ett tvåspråkighetsperspektiv. Som målsättning för undervisningen av samiskspråkiga elever har man satt att den skall ge eleverna goda möjligheter att utveckla sina färdigheter i att tala, höra, se, läsa och skriva. För sådana elever som

40 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94); Förordning om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, SKOLFS 1994:1.

41 1. Skolans värdegrund och uppdrag; 2. Mål och riktlinjer.

42 Lpo 94, 2.2. Kunskaper, Mål att uppnå i grundskolan.

43 Sameskolan- Kursplan, timplan och kommentarer. Skolverket 1996.

44 SKOLFS 2003:8, Skolverkets föreskrift om kursplan för samiska i sameskolan och grundskolan; SKOLFS 2003:9, Skolverkets föreskrifter om betygskriterier för samiska i grundskolan.

45 <http://modersmal.skolutveckling.se> Tema Modersmål. Modersmålens plats på skoldatanätet.(23.3.2004). Timtalet anges på två olika sätt på sidorna i fråga. På samiskundervisningens egna sidor konstateras att 'undervisning anordnas i grundskolan på många sätt men enstaka elever har 1-3 undervisningstimmar i samiska som modersmål i veckan'.

46 SKOLFS 2003:8, Ämnets syfte och roll i utbildningen, 2.

47 Ämnets karaktär och uppbyggnad, 3.

är svenskspråkiga eller vilkas kunskaper i samiska inte är bra sätter man som undervisningens yttersta syfte att uppnå förstaspråksnivå i samiska språket⁴⁸.

Som målsättning för svenska som andra språk har man satt att eleverna uppnår en likadan fungerande behärskning av språket som de som talar svenska som modersmål. Detta anses utgöra en förutsättning till att eleverna skall kunna leva och medverka som medlemmar av det svenska samhället samt tillgodogöra sig undervisningen i andra ämnen lika bra som svenskspråkiga elever.⁴⁹

I den nationella läroplanen har man inte definierat undervisningsinnehållet beträffande den samiska kulturen för hela landet, även om Riksdagen i samband med godkännandet av lagen om rätten att använda samiska⁵⁰ beslöt att kunskaper om minoriteters språk, kulturer, religioner och historia skall ingå i den nationella läroplanen⁵¹.

Finland

Grundskolorna i Finland har helt nyligen (2006) börjat använda nya läroplaner. Utbildningsstyrelsen beslöt om ett nytt nationellt dokument i början av år 2004 och övergångstiden fortsätter till år 2006. 'Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen'⁵² (*Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet/ Vuoddoohpahusa oahppoplána vuoddoášit*, sammanlagt 313 s.) realiserar skollagreformens princip om en enhetlig 9-klassig grundskola. När det gäller den samiska undervisningen innebär reformen inga stora förändringar jämfört med tidigare. Det nya dokumentet är en riksomfattande norm och den efterföljs också i den samiska undervisningen. Den särskilda läroplan för den samiska undervisningen som lagen om grundläggande utbildningen förutsätter av utbildningsanordnaren⁵³ är ett lokalt dokument och den skall basera sig på nationella grunder. Länsstyrelsen i Lapplands län har satt i gång ett projekt som skall resultera i att kommunerna inom samernas hembygdsområde kommer att få ett förslag till en gemensam enhetlig regional läroplan för undervisning i och på samiska, där man har tagit hänsyn till den samiska kulturens särdrag.

Läroplanens grunder innehåller allmänna bestämmelser om grundläggande utbildningens utgångspunkter, genomförande, utarbetande av läroplan, elevvärdering och bl.a. om samarbetet mellan hemmet och skolan. Huvudvikten ligger ändå på lärokurserna (*oppimääri*) som utarbetats olika ämnen och inom vilka man har definierat undervisningens målsättning, centrala innehåll, en god behärskning och kriterierna för slutbedömningen (för vitsordet 8) för grundskolans sista klass.

I dokumentet finns ett särskilt kapitel om undervisningen för olika språk- och kulturgrupper. Där definieras också den samiska undervisningens principer⁵⁴. Enligt dem skall man i undervisningen av samiska elever ta hänsyn till att samerna är ett ursprungsfolk med eget språk och egen kultur. I kapitlet nämns de tre samiska språken som talas i Finland och att undervisningen som ges till samiskspråkiga barn skall i huvudsak ges på samiska. Undervisningen skall stödja elevernas ursprungliga identitet och främja

48 Ämnets syfte och roll i utbildningen, 1.

49 SKOLFS 2000:135, Förordning om kursplaner för grundskolan. Bilaga: Svenska som andraspråk.

50 Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. SFS 1999:1175.

51 Sveriges Riksdag, pressmeddelande torsdag 2 december 1999.

52 Utbildningsstyrelsens bestämmelser 1,2 och 3/011/16.01.2004.

53 SSK 1998/628, 15§.

54 6. Undervisningen av olika språk- och kulturgrupper, 6.1. Samer .

deras kunskap om sin egen kultur, sin historia och det nordiska samiska samhället, och medvetenheten om samerna som ett av världens urfolk. I kapitlet konstaterar man bl.a. följande:

”Skolan skall ge eleven förutsättningar att utveckla en sund självkänsla så att eleven kan bevara sin samiska identitet utan att assimileras med huvudbefolkningen.”

Ett centralt mål för undervisningen av samiskspråkiga elever är att stödja elevernas utveckling till aktiv tvåspråkighet och flerkulturell förståelse. I den samiska undervisningen skall undervisningen i alla ämnen stödja utvecklingen av elevens modersmålskunskaper. Undervisningen följer nationella målsättningar och innehåll, men enligt kapitlet ändå så, ett man tar hänsyn till särdragen i den samiska kulturen och de samiska språkens situation.

För de samiskspråkiga barnens undervisning finns det i det nationella dokumentet två lärokurser i samband med läroämnet *’Modersmål och litteratur’*⁵⁵. Dessa är Samiska som modersmål och Finska för samisktalande. Det är möjligt att ge modersmålsundervisning i alla de tre samiska språken som talas i Finland och i undervisningen följer man samma lärokurser. Målsättningen för undervisningen i Finska för samisktalande är (s. 67) att den skall stärka elevens medvetenhet om sin finska och sin tvåspråkighet. De allmänna målsättningarna för undervisningen är att stödja elevens växt till tvåspråkighet på hög nivå samt att skapa förutsättningar till att eleven kan fungera som en jämlik medlem både i samisk- och finsktalande samfund. I kapitlet som handlar om undervisningen av främmande språk (7.5.) finns det två lärokurser i samiska. Samiska som A-språk syftar på ett främmande språk med lång lärokurs som vanligen påbörjas i årskurs 3 eller 5 och som fortsätter hela grundskolan ut, och Samiska som tillvalsämne (B2) syftar på ett främmande språk som undervisas enligt den korta lärokursen på de högsta klasserna (kl. 7-9).

Förutom lärokurser som nämnts här finns det inga omnämmanden om samer eller samisk kultur. Detta innebär att undervisningen om samer och samisk kultur i landets grundskolor är avhängig av skolornas och lärarnas speciella intresse. Inom samernas hembygdsområde hör undervisningen om den samiska kulturen till de lokala särdrag som poängterades redan i samband med den tidigare undervisningsplansreformen (1994)⁵⁶. Det är skolorna som fattar besluten om undervisningen om de lokala särdragen.

⁵⁵ 7. Undervisningens mål och centrala innehåll, 7.3. Modersmål och litteratur.

⁵⁶ Grunderna för läroplanen för grundskolan/ Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet/ Vuodðoskuvlla oahp-poplána vuodustusat 1994, Utbildningsstyrelsen/ Opetushallitus/ Oahpahusráðdehus 5.1.1994.

1.3. NORDISK JÄMFÖRELSE

Rättigheter

Den norska undervisningslagen definierar tydligt vilka rättigheter med anknytning till undervisningen i och på samiska den garanterar för de samiska barnen i grundskoleåldern. Undervisningslagen grundar sig på individuella rättigheter och ger varje samisk elev i landet till minst undervisning i det egna språket. Inom det samiska förvaltningsområdet är denna rättighet mer omfattande och den gäller alla elever inom området och dessutom rätten till undervisning på samiska. Utanför förvaltningsområdet har de samiska eleverna rätt till undervisning på samiska om det finns minst 10 elever i en grupp. Denna rättighet behålls så länge som gruppen har minst sex elever. Den lagstadgade rätten möjliggörs för sin del av skolans möjlighet att anordna undervisningen till exempel som internet-, distans- eller lägerskolundervisning, om det inte finns andra möjlighet för dess genomförande.

Ordalydelsen i den svenska undervisningslagstiftningen har är inte nedskrivet som rättigheter men den ger tydliga rättigheter till de samiska eleverna – men inte till andra elever i tillägg till de samiska eleverna såsom fallet är i Norge. De samiska eleverna har rätt att genomföra sin skolplikt i en särskild sameskola, vilket innebär en rätt att få undervisning i och på samiska språket och om den samiska kulturen. Samiska barn i grundskoleåldern som inte går i sameskolan har rätt att få undervisning i samiska som modersmål. Rätten till denna undervisning har begränsats så att eleven förutsätts att ha grundfärdigheter i språket. Denna begränsning har gett skolan rätt att vägra anordna undervisning bl. a. i Norrtälje kommun⁵⁷. Samtidigt innebär denna stadga i undervisningslagförordningen att elever som redan har mist sitt traditionella språk inte har någon som helst rättighet att lära sig samiska i skolan. Rätten till integrerad samiskundervisning nämns varken i lagen eller i förordningarna. I Sameskolförordningen konstateras att kommunen har möjlighet att ordna denna undervisning om den sluter ett avtal beträffande saken med SámS.

Grunden för den finska Lagen om grundskolan skiljer sig från motsvarande lagar i grannländerna. Den har inte skrivits på basis av rättigheter utan skyldigheter som binder undervisningsanordnaren. Den stadga i lagen som gäller undervisningsspråk, enligt vilken undervisningen till barnen som behärskar samiska inom det samiska hembygdsområdet i huvudsak skall ske på samiska, är det möjligt att tolka så att den ger barnen som bor inom området i fråga rätt att få minst hälften av sin undervisning på det samiska språket. Rätten till undervisning på samiska för med sig rätten att lära sig samiska inom ämnet samiska som modersmål. I övrigt ger lagen om grundundervisningen möjligheter att anordna undervisning i och på samiska språket.

Begränsningar

Ett gemensamt drag för den samiska undervisningen i den nordiska lagstiftningen om grundskolan är att lagarna avgränsar vissa områden som kärnområden för den samiska undervisningen och tryggar inom dessa områden flera rättigheter och möjligheter att anordna undervisning. I Norge kallas detta område Forvaltningsområdet för samisk

⁵⁷ Rådmansö, Gräddö skuvla, Norrtälje. Larsson & Harnesk, Anmälan till Skolverket 7.4.2003; Norrtälje kommun, Barn- och skolförvaltningen, Yttrande 12.5.2003; Skolverket, Beslut 28.8.2003.

språk, i Finland samernas hembygdsområde. I Sverige har man också stadgat om ett förvaltningsområde för samiska språket, men de mest omfattande möjligheterna beträffande undervisningen har knutits till sameskolorna. Geografiskt sett finns bara en av de nuvarande sameskolorna utanför det offentliga förvaltningsområdet för samiska språket⁵⁸, nämligen Tärnaby (Deartná). Dessa avgränsningar följer klart de geografiskt avgränsade avtal som de nordiska länderna har bundit sig till angående samiska språket genom att underteckna Europarådets överenskommelse om regionala språk och minoritetsspråk⁵⁹. Norge är det enda av dessa nordiska länder som har ratificerat ILO-överenskommelsen 169⁶⁰ och därigenom förbundet sig att trygga samerna som ursprungsfolk mer omfattande rätter till sitt eget språk och sin egen kultur än dess grannar har gjort.

De geografiska avgränsningarna i den samiska undervisningen i Sverige och Finland innebär att minst hälften av de samiska barnen i grundskoleåldern blir helt utan undervisning i och på samiska. I dessa länder har kommuner ingen skyldighet och elever utanför de samiska områdena har ingen rättighet till undervisning i språket som lägerskol- eller virtualundervisning såsom i Norge.⁶¹

Utanför de svenska sameskolorna finns det en möjlighet att få integrerad samisk undervisning som för många elever i klasserna 7-9 fungerar som en fortsättning till undervisningen som gavs av sameskolan. En stor del av denna undervisning ges fortfarande på svenska språket, och på grund av små resurser har man inte kunnat erbjuda denna undervisning till alla elever som vill ha den. Rätten till undervisning i modersmålet har i sin tur begränsats när det gäller timantalet. Att få en timmes undervisning i veckan i elevernas eget modersmål inom ett område där landets huvudspråk annars omringar hela livet är verkligen lite. På den finska sidan liknar förutsättningarna till undervisning i samiska språket utanför hembygdsområdet förhållandena i Sverige. Undervisningen har begränsats till två veckotimmar och undervisningsgruppen skall ha minst fyra elever⁶². Elevantalet är i Finland mindre än t.o.m. i Sverige.

I Sverige har sameskolornas sammanlagda elevantal uppskattats utgöra fem till tio procent (5-10 %) av landets alla sameelever i grundskoleåldern⁶³. Antalet elever som får integrerad samiskundervisning och modersmålsundervisning är ungefär dubbelt jämfört med sameskolornas elevantal⁶⁴. Om dessa uppskattningar stämmer betyder det att t.o.m. 70 % av de samiska eleverna i Sverige hamnar helt utanför den samiska undervisningen.

Ett gemensamt drag i situationen i Sverige och Finland är också att undervisningen utanför de samiska områdena grundar sig på samma slags bestämmelser som bl.a. den undervisning som invandrarna får i sina egna språk. Samerna omnämns visserligen som ursprungsfolk i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen i

58 Lag 1999:1175, 1§. Till *Förvaltningsområdet för samiska* hör enligt lagen kommunerna Kiruna (Giron), Gällivare (Váhčir), Jokkmokk (Johkamohkki) och Arjeplog (Árjjatluovvi).

59 European Charter for Regional or Minority Languages, ETS n:o 148.

60 ILO:s allmänna överenskommelse som gäller ursprungs- och stamfolk: The ILO Convention (no.169) concerning indigenous and tribal peoples in independent states.

61 Undervisningslagarna hindrar inte i princip anordnande av lägerskole- eller virtualundervisning, men denna undervisning grundar sig inte i lagen och finansiering för den har inte ordnats.

62 OM 3.6.2004, 132/428/2004.

63 Helander E. 1990,408-409; Svonni 1996 ,161; Johansson 1978.

64 Statistik som utgetts av SCB (<<http://www.scb.se>>) och SámS 2002-2003.

Finland⁶⁵ och samiska språket nämns i lagen om grundläggande utbildningen som ämnet modersmål vid sidan av finska och svenska språket, men utanför samernas hembygdsområde förverkligas inte dessa bestämmelser. I den svenska undervisningslagstiftningen har samiska språket definierats som *ett historiskt minoritetsspråk* på samma sätt som finska språket och *meän kieli* i Tornedalen⁶⁶. Rätten att få undervisning i elevens eget modersmål har begränsats på många sätt, men begränsningarna gäller inte dessa tre *historiska minoritetsspråk* eller språket romani. Den begränsning som har störst inverkan på dess betydelse för eleverna är begränsningen av undervisningens timantal vanligen till en, i Finland till två veckotimmar. Det begränsade timantalet betyder också att denna undervisning saknar ordentliga läroplaner, målsättningar och innehåll både i Finland och i Sverige.

Tvåspråkighet som mål för undervisningen

Frågor som kan anses vara särskilt viktiga utifrån samiskundervisningens synvinkel är tvåspråkighet och samiskundervisningens olika alternativ. Begreppet tvåspråkighet förekommer i alla de tre ländernas läroplansdokument. Skillnaderna som gäller målsättningar och terminologi visar dock, att de nordiska länderna inte har någon gemensam syn när det gäller att definiera tvåspråkigheten, och de har inte heller någon gemensam syn beträffande det som tvåspråkighet som mål förutsätter när det gäller att anordna undervisning till elever som har olika språkkunskaper och språkbakgrund.

I läroplanshandlingarna i dessa tre länder tar man hänsyn till skillnaderna i elevernas språkkunskaper och språkbakgrund, och man har definierat målsättningarna både för första språket (i Finland modersmål) och andra språket (i Finland främmande språk). Situationen i Sverige skiljer sig från grannländerna i det att samiska språket kan undervisas under ämnesbeteckningen modersmål både som första och andra språk. Förklaringen till situationen torde finnas i att ämnet tidigare har benämnts *hemspråk*⁶⁷ och att nämnda ämne är enda möjligheten att få samiskundervisning utanför sameskolorna. I Finland betyder begreppet *modersmål* alla elevers första språk (man hänvisar alltså inte med det endast till minoritetselevers egna språk) och med främmande språk hänvisar man till elevens andra språk eller till ett språk som eleven inte alls kan när han/hon börjar i skolan. I Norge används i sin tur begreppen första och andra språk. Det första språket har hittills till exempel i statistiken betytt också undervisningsspråk. Enligt den samiska läroplanen (O97S) har dock alla elever inom det samiska förvaltningsområdet, också de som lär sig samiska som andra språk, rätt till undervisning på samiska. Kommunerna hade inte fullföljt sin plikt med hänsyn till detta fram till utvärderingsutredningen⁶⁸ år 2003. I framtiden kan man alltså förvänta sig att den samiskspråkiga

65 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004, 2. Utgångspunkterna för hur undervisningen skall anordnas, 2.1. Värdegrunden inom den grundläggande utbildningen: " - - Grunden för undervisningen är den finländska kulturen som har formats i växelverkan mellan den specifikt finländska, den nordiska och den europeiska kulturen. I undervisningen skall de nationella och lokala särdragen beaktas, liksom nationalspråken, de två folkkyrkorna, samerna som ett ursprungsfolk och de nationella minoriteterna.. - -"

66 Samiska, finska, Tornedalens meän kieli, romani chib och jiddish är nationella minoritetsspråk i Sverige. Av dessa språk har samiskan, finskan och meän kieli fått en ställning som historiska minoritetsspråk, och denna ställning tryckas av två lagar om användandet av dessa språk inom myndigheter och domstolar. Lagarna har trätt i kraft år 2000. Lagarna 1999:1175 och 1176.

67 1976-1997.

68 Hirvonen 2003b-c och 2004a-b.

undervisningen blir allt mer omfattande såsom det förutsätts i läroplanen och att de statistiska uppgifterna beträffande elever som får samiskspråkig undervisning skiljs från de tal som gäller elever som lär samiska som första språk.

I den samiska läroplanen har man i Norge definierat tvåspråkigheten som ett mål för undervisningen av alla elever (*O97S Prinsipper og retningslinjer/ Prinsihpat ja njuolg-gadusat*) och detta betonas särskilt i ämnesplanen för samiska som andra språk (167). Ett begrepp som används är *funktionell tvåspråkighet (doaimi guovttegielalašvuohta)*. Enligt kursplanen för samiska i Sverige skall undervisningen innehålla ett *tvåspråkighetsperspektiv*, 3. Enligt planen skall undervisningen främja elevernas utveckling till *funktionellt tvåspråkiga individer*, 2, vilket motsvarar begreppet som används i Norge. Som ett slutgiltigt mål för undervisningen av svensktalande elever eller elever med svagare kunskaper i samiska har man satt första språks nivå i samiska. Denna målsättning betyder detsamma som att uppnå tvåspråkighet i svenska och samiska. I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen i Finland har man satt som ett centralt mål för undervisningen av de samisktalande barnen att undervisningen stödjer växandet till *aktiv tvåspråkighet* (kapitel 6.1.). I målsättningarna för studiet av 'finska för samisktalande' nämner man *tvåspråkighet på hög nivå*' (101). Bland målsättningarna för undervisningen av elever som lär sig samiska som främmande språk har tvåspråkighetsmålsättningen inte nämnts som undervisningsmålsättning (145-152).

Det är möjligt att förstå och definiera tvåspråkigheten på många sätt⁶⁹. Det är ändå klart, att det inte är möjligt att uppnå tvåspråkighet på någon som helst nivå med hjälp av den undervisning som ges av skolan i en situation där eleven vid skolstarten inte alls kan språket i fråga eller där hans/hennes språkförmåga är mycket bristfällig, om det finns bara 1-3 veckotimmar till förfogande för språkundervisningen. I utvärderingen av de samiska läroplanerna för grundskolan i Norge konstaterar Hirvonen att det även där ser ut att vara omöjligt att uppnå tvåspråkighet bland de elever som får undervisning i samiska som främmande språk⁷⁰. I Norge använder man ändå till undervisningen i samiska språket samma antal veckotimmar som har definierats i de samiska läroplansdokumenten, oberoende av på vilket håll i landet undervisningen anordnas.

Hirvonen hänvisar⁷¹ dessutom till undersökningar som har gjorts på andra håll i världen och också till undersökningar som gjorts bland samer, vilka visar att målet med tvåspråkighet är nästan omöjligt att uppnå enbart med språkundervisning. För att nå målet behövs det stöd från andra ämnen, och hela skolan skall medvetet arbeta för att samiskt språk och samisk kultur får en positiv ställning i skolans vardag.

Todal fäster vid utvärderingen av de samiska läroplanerna (O97S)⁷² uppmärksamheten vid att många enspråkiga förnorskade samiska föräldrar skulle vilja att deras barn revitaliserar samiskan, som är familjens ursprungliga modersmål. Många betraktar ämnet 'samiska som andra språk' i grundskolan som viktigaste hjälpmedel för revitaliseringen. Todal använder Colin Bakers typologi⁷³ när han definierar den undervisningsmodell som en revitalisering förutsätter. Språkets revitalisering förstås här som ett sätt att uppnå tvåspråkighetsmålsättningen. Enligt Todal är det möjligt att uppnå tvåspråk-

69 Mm. Skutnabb-Kangas 1984, 1988 ja 2000; Baker 2001; Aikio-Puoskari 1989.

70 Hirvonen 2003b,82 och 2004b,82.

71 Detsamma, 147.

72 Todal 2003,107-120 och 2004,101-113.

73 Todal 2003,112-119 och 2004, 106-113; Baker 2001,194.

kighet med hjälp av undervisningen i 'samiska som andra språk' om undervisningen anordnas enligt den effektiva modell som definieras av Baker. Det betyder en undervisning där man också i andra ämnen förutom själva språket använder samiska som undervisningsspråk och att språket används aktivt också utanför lektionerna. En undervisning av detta slag förverkligas enligt Todals utvärdering bara i en del av de skolor som följer samiska läroplaner, bäst inom de centrala samiska områdena. I *tvåspråkighetsplanen för Karasjok kommuns grundskola* har man tagit väl hänsyn till principerna och metoderna för växande till tvåspråkighet och man har fått goda resultat av planens genomförande.

På grundlag av Todals undersökning kan man räkna med att tvåspråkighetsmålsättningen är realistisk också för de elever vid sameskolorna i Sverige som lär sig samiska som andra språk och som enligt beslutet beträffande SámS språkprogram får en del av undervisningen på samiska och där språket också används utanför lektionerna. Undervisningen av andra elever som lär sig samiska som 'modersmål' i den svenska grundskolan och 'samiska som främmande språk' på finska sidan påminner i sin nuvarande form om det tredje alternativet i handlingarna till den samiska läroplanen för den norska grundskolan, dvs. 'samisk språk og kultur', som Todal på basis av Bakers typologi anser vara en svag modell. Där undervisar man ett par veckotimmar i samiska som ett särskilt ämne och undervisningsspråket för de övriga ämnena är landets huvudspråk.

I samband med evalueringen av de samiska läroplanerna (O97S) kritiserar Helander tvåspråkighetsmålsättningen som gäller modersmålsundervisningen. Enligt Helanders evaluering innebär detta till och med en utmaning till förnorskning i den nuvarande språksituationen: *"Planens mål om tospråkighet ville ikke være ødeleggende for samisk hvis tospråklighetens andre språk, norsk, også anså tospråklighetsmålet som like viktig. Målet for tospråklighet må være likestilte tospråklighetskrav i den forstand at i samme område skal både samisktalende og norsktalende kunne kommunisere like godt på begge språk. Oppnåelse av en slik likestilt funksjonell tospråklighet er mulig bare hvis kravet er at norsktalende har samiskkunnskap på samme nivå som samisktalende kreves å ha i norsk."*⁷⁴

De tvåspråkighetsmålsättningar som satts i läroplanerna visar, att det finns ett klart behov att enhetligt på nordisk basis definiera vad man menar med tvåspråkighet, vad det förutsätter av undervisningen, för vilken slags elevgrupp det är möjligt och önskvärt att sätta det som en målsättning för undervisningen och också vad det förutsätter av lärarna och hela skolan⁷⁵.

Den samiska kulturen som grund och innehåll för läroplanerna

Man har tagit hänsyn till den samiska kulturen på mycket olika sätt och på olika nivåer i de tre länderna. De samiska läroplanerna är i den norska grundskolan ett resultat av ganska jämlika förhandlingar mellan samerna och staten, och målsättningarna och innehållen med tanke på den samiska kulturen har skrivits in i en allmän ämnesfördelning av en i övrigt norsk grundskola. Som resultat har man fått en plan där den samiska kulturen borde vara ett fungerande grundlag i undervisningen. I praxis är det ändå svårt

⁷⁴ Helander N.Ø. 2004, 96.

⁷⁵ Se i slutet av rapporten 'Förslag till Samiskt parlamentariskt råd'.

att genomföra de mål som satts, vilket visas av en utvärderingsundersökning som blev färdig år 2003⁷⁶.

Grunden för de samiska läroplanerna i den norska grundskolan utgörs nu för första gången av samma huvudmålsättning som genom tiderna har satts som mål för undervisningen i de olika ländernas skolpliktsskolor, nämligen en överföring av det nationella kulturarvet till nya generationer. I de samiska läroplanerna betonas dessutom särskilt samiska traditionella färdigheter och ett stärkande av elevernas samhörighet med den egna ortens natur, kultur, traditioner, näringar och levnadssätt. I samband med evalueringen av läroplanen hänvisar Sara till svårigheter vid genomförandet av dessa mål och konstaterar att det är nödvändigt att ge skolor och lärare verkliga möjligheter att stärka sitt eget professionella kunnande beträffande de traditionella färdigheterna och bruka tid och krafter för detta ändamål⁷⁷. I den nuvarande situationen kan målsättningen att ge undervisning i de traditionella färdigheterna betraktas som en vägvisare till en ny skolkultur som i fortsättningen kommer att kräva ett nytt tankesätt och nya arbetsmetoder av skolan.

Inom den samiska undervisningen i Sverige och Finland följer man nationella läroplaner i vilka också ämnesplanerna i samiska språket ingår som en del (i Sverige 'kursplan i samiska', i Finland 'lärokurser i samiska'). Samisk kultur, historia eller samer har dock inte nämnts i dessa länder annat än i ämnesplanerna för samiska språket. Däremot används vid de svenska sameskolorna anvisningar som SámS har färdigställt för sameskolorna om undervisningen av den samiska kulturens grunder i de olika ämnena. I Finland saknas sådana enhetliga anvisningar helt, och saker som hör till den samiska kulturen tas med som en del av undervisningen alltefter lärarnas och skolornas intresse. Vid länsstyrelsen i Lapplands län är en regional läroplan för samiskspråkig undervisning under bearbetning. Den kommer att vara färdig inom den närmaste tiden och skall därefter behandlas av kommunerna. Det samiska hembygdsområdets kommuner har haft svårigheter med att färdigställa samiskspråkiga läroplaner som förutsätts av lagen om grundundervisningen. Saker som ingår i den samiska kulturen undervisas på olika sätt i varje kommun, och det finns stora skillnader mellan kommunerna t.ex. i timantalet i ämnet samiska som modersmål och i finskundervisningen för elever med samiska som modersmål.

I den nationella läroplanen för Norge (L97) har man definierat undervisningsinnehållet om den samiska kulturen också för landets alla grundskolor. Därför är det möjligt att konstatera att den samiska undervisningen behandlas i landets utbildningspolitik som en del av den nationella kulturen. I Sverige och Finland behandlas den samiska undervisningen inom de samiska områdena fortfarande som en till enbart samerna begränsad språkfråga, i andra delar av landet har den samma position som undervisningen av invandrare och andra minoriteter (exklusive finlandssvenskar).

Elevers rättigheter beträffande samiska språket och den samiska kulturen och målsättningar som definieras i undervisningsplaner och undervisningens innehåll är i den norska skollagen redan på en relativt hög nivå utifrån samisk synvinkel och motsvarar ganska långt de krav som ställts av samerna. Skolornas och undervisningens vardag tycks ändå inte hålla samma takt som reformerna. Läroplansreformen som påbörjades

76 Hirvonen 2003b-c, särskilt 2003b, 144-156.

77 Sara 2003,121-138 och 2004,114-130.

år 2004 och som baserar sig på kunskaper som inhämtats genom evaluering ger nya möjligheter att utveckla skolan till en samisk skola på praktisk nivå och också möjligheter att skapa en grund för koordinerade nordiska samiska läroplaner.

Trappsteget över den samiska elevens språkliga rättigheter i grundskolorna i Norden

Bilden om den samiska elevens språkliga rättigheter i grundskolorna i Norden som finns på nästa sida har skapats på grundlag av lagstiftningen och läroplanerna som har behandlats i detta kapitel. I evalueringen har man också använt information om undervisningssituationen som utreds i kapitel 3.

På trappstegets nedersta nivåer har man i bilden placerat de *möjligheter* till undervisning i och på samiska som staterna ger. Med begreppet 'möjlighet' syftar man på en situation där bestämmelserna i princip inte längre hindrar från att anordna undervisningen men där förverkligandet av den givna möjligheten är beroende av de resurser som gör det möjligt att anordna undervisning, av att finna lärare eller av andra praktiska skäl, ofta av skolans vilja att erbjuda undervisning. 'Möjligheterna' kan ses som en utgångspunkt där utvecklandet av samiska språket och den samiska undervisningen påbörjades i början av grundskoletiden i länderna i fråga.

På högre nivåer förvandlas möjligheterna till *rättigheter*, och högst uppe på stegen finns en samisk skola, som har sin grund i samiskt språk och samisk kultur och på hög nivå tryggar rättigheten till elevens eget språk. Med rättighetsbegreppet avses ett förpliktande till den som anordnar undervisning som man inte kan avvika från, och att den som äger rättigheten har en möjlighet att överklaga om man bryter mot denna rättighet. Individuella eller subjektiva rättigheter och uppnådda möjligheter har på bilden märkts med stora bokstäver. De små bokstäverna i sin tur syftar till möjligheter och rättigheter som med hänsyn till elevgruppen eller undervisningstimmarna är begränsade eller har genomförts på ett bristfälligt sätt.

TRAPPSTEGET ÖVER DEN SAMISKA ELEVEN S PRÅKLIGA RÄTTIGHETER I DE NORDISKA LÄNDERNAS GRUNDSKOLOR

'Kärnområden' syftar på:

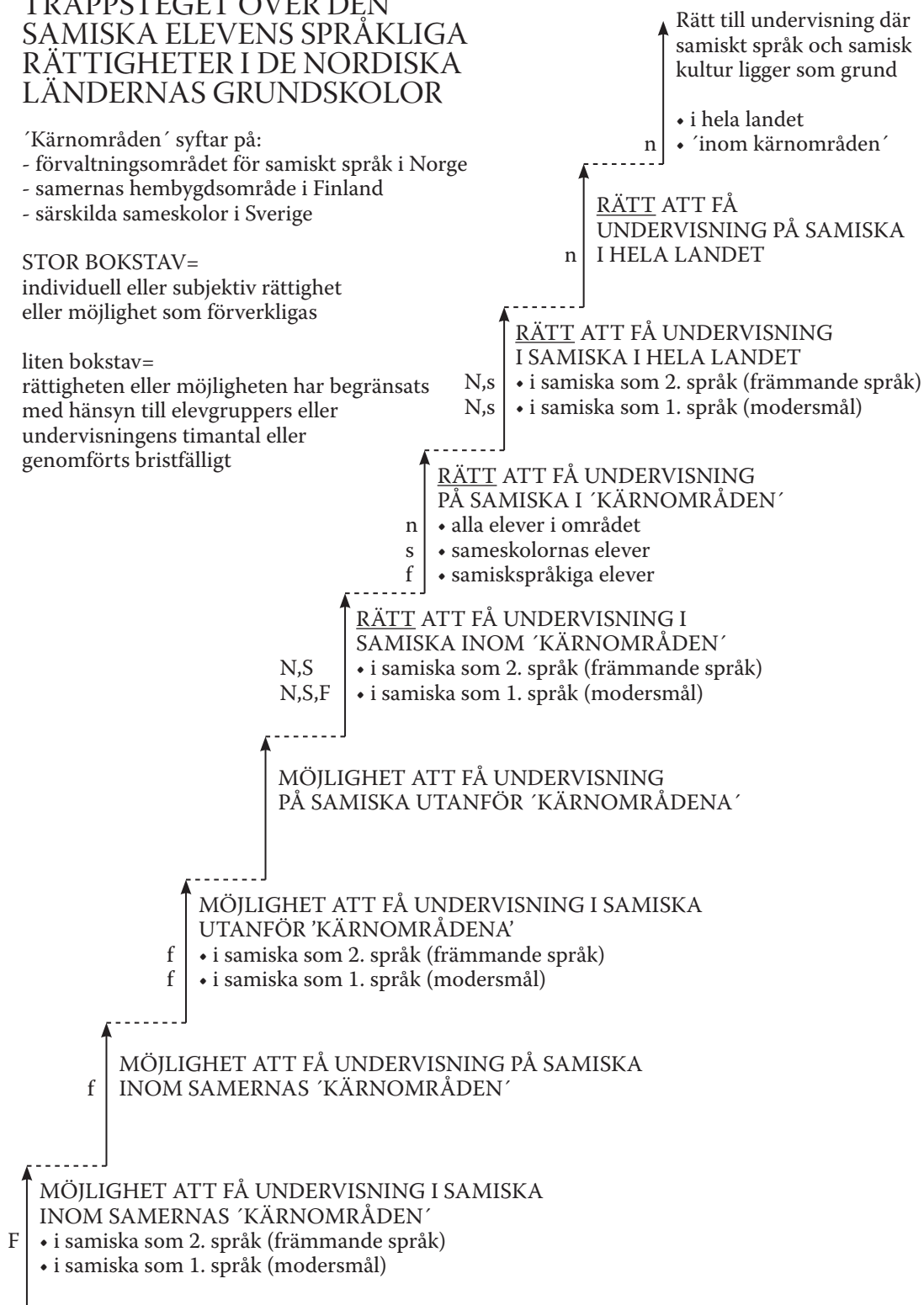
- förvaltningsområdet för samiskt språk i Norge
- samernas hembygdsområde i Finland
- särskilda sameskolor i Sverige

STOR BOKSTAV=

individuell eller subjektiv rättighet eller möjlighet som förverkligas

liten bokstav=

rättigheten eller möjligheten har begränsats med hänsyn till elevgrupper eller undervisningens timantal eller genomförts bristfälligt

2. DEN SAMISKA UNDERVISNINGSFÖRVALTNINGEN OCH DESS INFLYTANDE

En viktig fråga när det gäller den samiska undervisningens allmänna situation är vilka slags organ man har tillsatt för att utveckla denna undervisning, hur mycket resurser de har anvisats och hur mycket beslutandemakt och inflytande de har samt hur många anställda de har. Jämfört med folkskoletiden som tog slut när de enhetliga grundskolesystemen från 1960-talet började byggas upp anvisar man i dag mycket mer resurser till utvecklandet av den samiska undervisningen. I Norge, Sverige och Finland finns det i dag fungerande särskilda förvaltningsorgan för den samiska undervisningen. Trots det är situationen långt ifrån jämställd om man jämför till exempel med den administration som svarar för utvecklingen av den undervisning som ges på Finlands andra nationalspråk, svenska. Det finns också stora skillnader mellan länderna när det gäller de administrativa organens uppgifter, deras resurser och deras inflytande och beslutbefogenheter.

2.1. DE ADMINISTRATIVA ORGANEN OCH DERAS STATUS

Norge

Sámi oahpahusrááddi - Samisk utdanningsråd började sin verksamhet år 1976 och fungerade som sakkunnigorgan för Kirke- og utdanningsdepartementet. Samisk utdanningsråd och dess resurser kom att lyda under Sametinget i början av år 2000. Övergången skedde i enlighet med den linje som landets regering förde, enligt vilken målsättningen var att stärka Sametingets ställning som ett centralt organ när det gällde att utveckla det samiska samhället⁷⁸. Regeringens målsättning är att till Sametinget överföra beslutandemakt i saker som gäller den samiska befolkningen och samtidigt ge samerna rättigheter beträffande självstyret som ursprungsbefolkning enligt definitionen i ILO-överenskommelsen (nr 169). Dessa förändringar har inneburit att samisk utbildningspolitik och pedagogiska och administrativa uppgifter har överförts till att lyda under egen samisk administration⁷⁹.

Sametingets nuvarande undervisnings, språk- och kulturavdelning (*oahpahus-, giel-la- ja kulturossodat - avdeling for opplæring-, språk og kultur*) är fördelad i två avdelningar, av vilka den administrativa avdelningen sköter ekonomi- och personalärenden, och utvecklingsavdelningen har hand om pedagogiska uppgifter och läromedeltillverkning. Undervisningsavdelningens roll kan definieras enligt följande:

Den är

Sametingets utbildningspolitiska och pedagogiska sakkunnigavdelning och det samiska läromedelsarbetets finanssör, pedagogisk ledare och ledande myndighet.

⁷⁸ St.died/St.meld.41(1996-97,7-8); St.died/St.meld.18 (1997-98,8) och St.died/St.meld.48 (1998-99,24).

⁷⁹ Sámi oahpahussuorggi organiserema čielggadeapmi. Sámedikki namahan lávdegotti árvalus, golggotmánu 1993/ Utredning av organisering av den samiske utdanningssektoren. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av Sametinget, oktober 1993.

Avdelningens uppgifter har definierats enligt följande⁸⁰:

- Arbete för att ta hänsyn till de samiska elevernas behov och rättigheter,
- Arbete för att alla samiska barn och ungdomar skall kunna förstärka och utveckla sitt språk, sin kultur och sin identitet,
- Ansvar för utarbetandet av studieplaner för undervisningen av de samiska barnen i grundskolan samt undervisningsplaner för undervisningen av samiska i gymnasieskolan och för undervisningen av särskilda samiska ämnen,
- Ansvar för utarbetandet av samiskt innehåll i olika undervisningsämnen i den nationella läroplanen,
- Pedagogisk rådgivning och information beträffande den samiska undervisningen,
- Säkerställande av läromedlens kvalitet och tillgänglighet, ekonomisk förvaltning av medlen som anvisats till läromedelsutveckling,
- Information om samiska läromedel och utlåning av dessa till skolor och daghem,
- Distribuering av samiskspråkigt examensmaterial (= slutexamensmaterialet i de olika ämnena),
- Administrering av olika stipendiesystem inom undervisningssektorn och
- Anordnande av tilläggs- och påbyggnadsutbildning för anställda inom undervisningssektorn.

Ett viktigt drag i utbildningsavdelningens verksamhet är att den fungerar både som beredande organ för Sametinget i skolpolitiska ärenden, svarar samtidigt för tillverkning och användning av undervisningsmaterial för pedagogiska uppgifter beträffande fullföljande av läroplaner och för mycket konkreta uppgifter som t ex projektfinansiering. I och med att Sametinget distribuerar provmaterial behåller det också en levande kontakt med undervisningens vardag. Avdelningen skall följa undervisningens resultat och se till att det finns provmaterial tillgängligt. Undervisningsavdelningen har en ganska självständig ställning innanför de årliga budgetramarna. När det gäller skolan är Sametingets direkta beslutanderätt dock begränsad till att utfärda läroplaner i ämnet samiska. I reformarbetet med läroplanerna som startade år 2004 fick Sametinget som uppgift att utfärda självständigt både de samiska innehållen i den nationella läroplanen och innehållen i dokumenten för den samiska läroplanen.

Undervisningsavdelningens sekretariat har placerats i Kautokeino (*Guovdageaidnu*), men har filial i Tysfjord (*Divttasvuotna*) och Trondheim (*Troanddin*). Filialen i Tysfjord har hand om frågor som gäller lulesamiska och filialen i Trondheim om sydsamiska frågor. Vid övergången till en del av Sametingets administration hade undervisningsavdelningen sammanlagt 21,5 fasta tjänster och dess budget var sammanlagt ca 23,5 miljoner NOK, av vilka sammanlagt ca 11 miljoner NOK hade reserverats för läromedelsutveckling. Budgeten för år 2003 var sammanlagt ca 27 miljoner NOK, av vilka ca 11,14 miljoner NOK var avsedda för läromedeltillverkning. Administrationens budget var sammanlagt 11,5 miljoner NOK och det fanns sammanlagt 25 fasta tjänster. I undervisningsavdelningens ledargrupp ingick förutom dess direktör (*direktøra*) två biträdande direktörer (*vuolit direktøra*) och två rådgivare (*rádddeaddi*). De övriga tjänstenämningarna är rådgivare, första konsulent och konsulent. I samband med utveck-

80 <<http://www.samediggi.no>>, Oahpahasossodat, 8.6.2004; Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk -broschyr 2003.

2. DEN SAMISKA UNDERVISNINGSFÖRVALTNINGEN OCH DESS INFLYTANDE

lingsavdelningen finns en samisk läromedelutställning, som under Samiska utbildningsrådets tid kallades samiskt läromedelcentrum (*sámi oahpponeavvoguovddáš*).

Till följande bilder (1 och 2) har samlats uppgifter om resursutvecklingen i den samiska undervisningsförvaltningen från år 1976 till år 2003⁸¹. I undervisningsavdelningens budget har man under flera år anvisat särskilda resurser till olika projekt för undervisningsutveckling. I budgeten år för året 2003 anvisades sammanlagt 1,8 miljoner NOK till utvecklingsprojekt (bl. a. till projekt med undervisning i de första klasserna) och till utveckling av specialpedagogiskt kunnande 1,75 miljoner NOK. Dessutom beviljades det från budgeten sammanlagt 500.000 NOK som stipendier till studenter i läromedelspedagogik vid Samisk høgskole (Sámi allaskuvla).

Bild 1. Samiska utbildningsrådets / Sametingets undervisningsavdelnings verksamhetsbudget 1976-2003

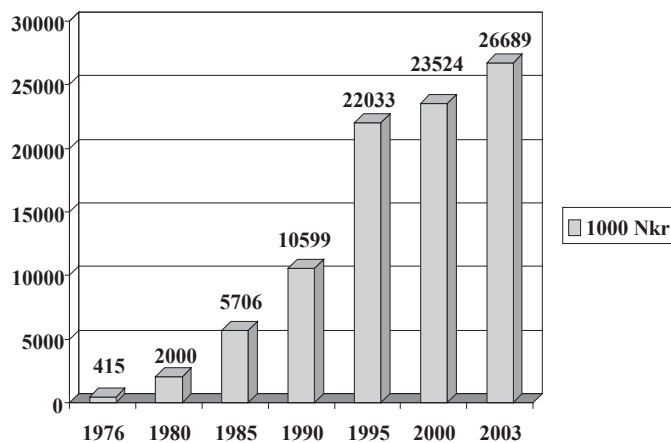
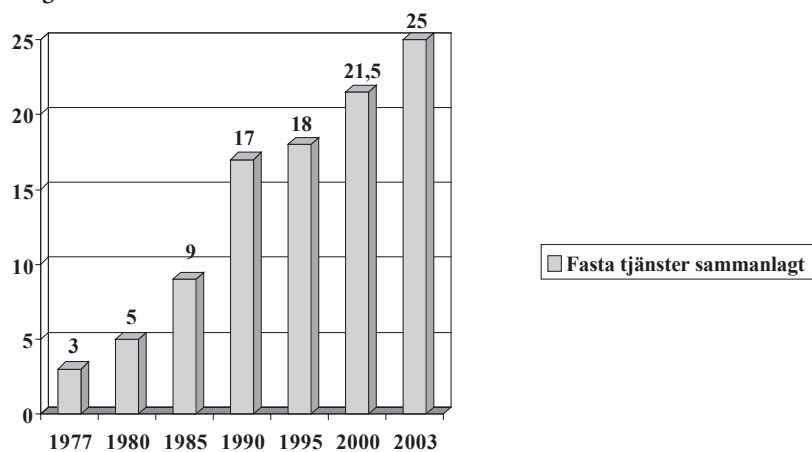

Bild 2. Arbetstagare i fast anställning vid Samiskt utbildningsråd / Sametingets utbildningsavdelning 1977-2003

81 Sámi oahpahušrádi jahkediedáhusat 1976-1995, Sámedikki jahkediedáhus 2000; Aikio-Puoskari 2001,231-232; enkätundersökning på Sametingets undervisningsavdelning i 2003.

Sametingets utbildningspolitiska målsättningar har definierats i Sametingsplanen (*Sámediggeplána*)⁸². I den del som gäller undervisning betonas rätten att själv kunna definiera undervisningsinnehåll och undervisningsformer på alla stadier. Sametinget konstaterar att nuvarande system, där ansvar, makt och fördelning av resurser tillkommer å ena sidan departementet, statens underadministrativa organ och Sametinget och å andra sidan till kommuner och fylken, inte tar tillräckligt väl hänsyn till de samiska barnens och ungdomarnas rättigheter. Därför är det viktigt att öka Sametingets makt i all undervisning och slå speciellt vakt om samernas enhetliga rätt till samiskundervisning som en central rättighet. Sametingets centrala krav och målsättning är:

- att få bereda stadgor om undervisningens innehåll (*láhkaásahusaid*);
- att få besluta om förordningar betr. alla ämnesplaner i det samiska läroplansdokumentet (O97S);
- att få utökad rätt till insyn och överklagan i frågor som gäller undervisningslagens 6. kapitel ('Sámegiell oahpahuš') och
- att få förfoga över stödsystemen som tillsatts för undervisningen i och på samiska.

Enligt målsättningen som Sametinget har satt skall så många som möjligt få grundläggande undervisning enligt den samiska läroplanen och språkundervisningen skall stärkas så att 'funktionell tvåspråkighet' blir en verklig målsättning för alla samiska elever i Norge. 'Funktionell tvåspråkighet' är inte verklighet speciellt för de elever som går i skola utanför förvaltningsområdet för samiska språket. Sametinget har som målsättning att stärka undervisningen på dessa områden så att samiskan kan användas som undervisningsspråk också i andra ämnen än i språkundervisning. Sametingets målsättning är också att utvidga det i skollagen definierade 'samiska området' och uppmuntra kommuner och fylken att utveckla samiskans ställning i undervisningen.

Sametinget kräver också att lagen ändras så att elevens subjektiva rätt till undervisning i och på samiska införs i lagen.

Sverige

Framställningar om att tillsätta en sådan administration för de sedan länge etablerade sameskolorna i Sverige där samerna själva har fått inflytande blev verklighet år 1980. Riksdagen flyttade då sameskolornas administration från länskolnämnden i Norrbottens län till ett nytt organ, Sameskolstyrelsen (*Sámeskuvlastivra-SámS*), som startade sin verksamhet år 1981. Den fick som uppgift att förvalta sameskolorna och internaten och att främja samiskspråkigt läromedelarbete och annan samisk undervisning⁸³. Utnämmande av Sameskolstyrelsen flyttades över från Skolöverstyrelsen till Sametinget år 1993. I den ingår i dag sammanlagt fem (5) medlemmar. Sametingets uppgift blev också tillsättande av sameskolchefen (*sámeskuvllaid hoavda*) i sin tjänst och utse en av styrelsens medlemmar till ordförande.⁸⁴

82 Den senaste Sametingsplanen har godkänts 29.11.2002. Den gäller åren 2002-2005. 5. kapitel 'Oahppu ii deatte' innehåller de centrala målen för Sametingets utbildningspolitik.

83 SFS 1980:437, Sameskolförordning.

84 SFS 1992:1433, Sametingslag/ Sámediggeláhkka; Årsredovisning, Sameskolstyrelsen 1993/94,2.

Sameskolstyrelsens arbete kom från början att i praktiken påminna mycket om kommunernas skoladministration, eftersom den svarar för all verksamhet i sameskolorna⁸⁵. Dessutom kan den med egna initiativ och förslag utveckla den samiska undervisningen också på andra håll i landet. Från och med 1990-talet har uppgifter i samband med daghemsverksamhet, förskoleundervisning och de samiska barnens fritidsaktiviteter fått en ökad roll i dess arbete. Rollen som SámS har kan definieras enligt följande:

Den är

En statlig myndighet i vars administrativa uppgifter ingår sameskolorna och den integrerade samiska undervisningen i kommunala skolor och som kan ta hand om uppgifter förknippade med samisk uppfostran och undervisning som annars skulle ingå i kommunens befogenheter.

Sameskolförordningen definierar SámS' uppgifter enligt följande⁸⁶:

- den är styrelse för sameskolorna och därtill hörande verksamhet,
- den skall främja och utveckla samiska undervisningsinslag i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom,
- den skall främja utveckling och produktion av läromedel för samisk undervisning,
- den bör bistå kommunerna när det gäller uppsökande verksamhet bland samer,
- den bör informera om sameskolan och om samiska undervisningsinslag i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom, och
- den får efter avtal med en kommun fullgöra kommunens uppgifter inom förskoleklassen och förskole- och fritidshemsverksamheten för samiska barn.

SámS' uppgifter är både administrativa, pedagogiska och skolpolitiska. Av den samiska undervisningen som ges i landet är det endast modersmålsundervisningen som ligger utanför dess uppgifter. Till administrativa uppgifter hör bl a anställning av lärare och annan personal och plikten att svara för utbetalning av löner och sameskolornas verksamhet. SámS har inte haft så stora möjligheter till skolpolitiskt inflytande eftersom det bara finns ett par anställda på dess kontor. År 2003 fanns det sex (6) fasta tjänster i dess sekretariat. Utöver chefen är tjänstebemärkningarna för administrativ personal läromedelskonsulent, pedagogisk konsulent, ekonomihandläggare, personalhandläggare och assistent⁸⁷. Den linje som SámS genast i början av 1980-talet tillägnade sig beträffande det pedagogiska utvecklandet av sameskolorna är tydlig i de skolor som idag finns, där den samiskspråkiga undervisningen har utökats och undervisningsalternativen i samiska har differentierats enligt elevernas språkkunskaper och språkbakgrund.

SámS kansli finns i Jokkmokk (*Johkamohkki*) i samma byggnad med sameskolan och det samiska daghemmet i Jokkmokk. Varje sameskola har haft en egen rektor från och med 1996⁸⁸. Från början med tillsättandet av SámS har man anvisat ett särskilt anslag för dess verksamhet i statsbudgeten. De största utgifterna utgörs av lärarlöner (år 1998

85 Utbildningsdepartementet: Saemien kultuvre/ Sáme kultuvra/ Samisk kultur, Ds 1989:38,100; I SámS' årsredovisning (Årsredovisning 1995/96,15) har man definierat uppgifterna för dess kansli enl: löne- och personalärenden, hyror och övriga lokalfrågor, ekonomi, diarie och arkivering, läromedelsproduktion, handläggning av pedagogiska ärenden, dataansvar, risk- och skadehantering, utvärdering och uppföljningsarbete.

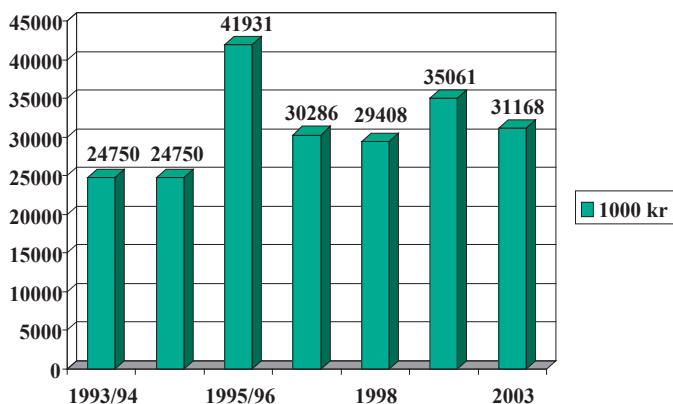
86 SFS 1995:205, Sameskolförordningen 2 kap. 1-3§ (ändringar 1996:551, 1997:600 och 1997:1232).

87 Allas Labba 14.11.2003.

88 SámS Årsredovisning 1999,3.

ca 39%), fastighetskostnader (16%), administrativa kostnader (8%, där också läromedelskostnader är inberäknade) och kostnader för anordnande av integrerad samisk undervisning (8%)⁸⁹. I nästa bild (3) finns det samlade uppgifter om utvecklingen av Sáms' resurser från och med läsåret 1993-94 till och med år 2003⁹⁰.

Bild 3. Sameskolstyrelsens anslag 1993-1999 och 2003 (pga ändring i bokföringen täcker summan som förts in för lå 1995/96 hela kalenderåret 1996)

Sameskolstyrelsens utbildningspolitiska målsättningar har definierats i *Skolplanen*, och undervisningslagen förutsätter att varje kommun godkänner denna plan för sitt eget område⁹¹. Sáms skolplan⁹² påminner dock mer om ett undervisningsplan-dokument än ett skolpolitiskt dokument, eftersom den hellre definierar målsättningarna för de institutioner som anordnar utbildning för närvarande än målsättningar som gäller utvecklandet av den samiska undervisningen som ges i hela landet. Planens uppgift är faktiskt att definiera de målsättningar och åtgärder med vilkas hjälp de samiska skolorna (och annan verksamhet som anordnas i samband med dem) kan uppnå de nationella krav som gäller dem. Visionen för planen är ett läge, där alla samiska barn och ungdomar erbjuds service och undervisning av bäst pedagogisk kvalitet. Planen definierar målsättningarna för undervisningen i samiska enligt följande⁹³:

“Verksamheten i den samiska förskolan, förskoleklassen, under sameskolans tre första skolår och i fritidshemmen ska ske på samiska. Efter det tredje skolåret ska alla elever tala, läsa och skriva enkel samiska. Elever med samiska som förstaspråk ska därutöver utveckla sin förmåga att uttrycka sig muntligt och skriftligt.”

I handlingsprogrammet för skolplanen⁹⁴ konstateras det att ” *sameskolans verksamhet, förskoleklass- samt förskole- ovh fritidsverksamhet vid sameskolan ska bygga på samiska*

89 Sáms Årsredovisning 1998, bilaga 1,43.

90 Sáms Årsredovisningar 1993-1999; Allas Labba 14.11.2003.

91 SFS 1985:1100, Skollag 2 kap. 8§.

92 Sameskolstyrelsens Skolplan för förskolan och sameskolan med förskoleklass- och fritidsverksamhet samt i tillämpliga delar för den integrerade samiska undervisningen, 19.-20.11.2002.

93 Sáms skolplan. Mål i Samiska.

94 Handlingsprogram för verksamheten, reviderad den 19-20 november 2002, 1.

värderingar, traditioner, kultur, språk och identitet”. Som en vision har man nedtecknat att samiskan inom fem år (plan från år 2002) skall vara undervisningsspråket till och med sjätte klass i alla sameskolor.

Speciellt för sameskolor har man satt som målsättning⁹⁵ att samisk undervisning skall erbjudas alla samiska barn och att det ges undervisning både på nord-, lule- och sydsamiska. Sáms skall prioritera utvecklingsprojekt med samiska som undervisningsspråk.

Beträffande den integrerade samiska undervisningen i kommunernas skolor⁹⁶ har man satt en vision om att undervisningen har helt integrerats inom fem år och att samiskan används som undervisningsspråk på prov. Målsättningen är att Sáms kan erbjuda integrerad samisk undervisning på årskurserna 7-9 på sådana orter som har en samisk skola, och på årskurserna 1-9 på de orter där de samiska föräldrarna vill det. I planerna finns också att inom fem år utarbeta kursplaner och betygskriterier för olika läroämnen i den integrerade undervisningen.

Sáms' utbildningspolitiska målsättningar har också skrivits in i olika utlåtanden som begärts. I sitt uttalande om skollagkommitténs betänkande från år 1999⁹⁷ kräver Sáms att få som uppgift att anordna också undervisningen i samiska som modersmål i landet. Därtill föreslår Sáms en koordinerad lärarutbildning för hela det samiska området och fäster uppmärksamhet vid lärarbehovet inom den samiska undervisningen. Sáms föreslår också att man utarbetar en samnordisk samisk läroplan.

I svenska Sametingets politiska dokument finns inga omnämnanden om utbildningspolitiska frågor. I sin verksamhetsplan för åren 2002-2005 definierar Sametinget samepolitik och djurpolitik som sina verksamhetsområden⁹⁸. I den del som behandlar samiska språket⁹⁹ konstateras det bl.a. att ”*alla folk har rätt till ett eget språk. --- Det samiska folket har rätt till att etablera, förvalta och utveckla utbildningsinstitutioner och utbildningsplaner i överensstämmelse med den egna kulturen och de egna traditionerna*”. Sametinget har inga tjänstemän särskilt för undervisningsfrågor¹⁰⁰.

Finland

I Finland anställdes på 1970-talet de första tjänstemännen med uppgift att administrera samisk undervisning på bildningsavdelningen vid Lapplands länsstyrelse, som hade som uppgift att svara för planering och utarbetande av samiskspråkigt läromedel som påbörjats under samma årtionde. År 1986 grundades i inom länsstyrelsen Samiskt utbildningsråd (*Sámiid skuvlenássiidráddi*), som var ett sakkunnig- och samarbetsorgan för statens utbildningsförvaltning, kommuner och samer¹⁰¹. I och med grundandet av Sametinget och den i grundlagen stadgade kulturautonomin överfördes de tjänstemän

95 'Mål för sameskolans verksamhet'.

96 'Mål för integrerad samisk undervisning'.

97 Sáms Yttrande 2003-09-15. Dnr 163-2003 P100. Betänkande av 1999 års skollagkommitté SOU 2002:121, Skollag för kvalitet och likvärdighet.

98 Sametinget. Styrelsens verksamhetsförklaring, mandatperioden 2002-2005. 'Politikområde Samepolitik' omfattar målsättningarna beträffande samisk kultur, samiskt språk, nordiskt och internationellt samarbete, information, bibliotek, samiska näringar och samhällsplanering. Politikområdet 'Djurpolitik' omfattar målsättningarna som gäller viltvård.

99 Detsamma, Verksamhetsgren Det samiska språket, Vår samepolitiska verksamhetsinriktning, 12.

100 <<http://www.sametinget.se>> 3.6.2004.

101 SSK 30.4.1986/321, ändringar 617/87 ja 1294/91.

(förutom en) som hade tagit hand om den samiska undervisningen samt läromedelarbetet och dess resurser från länsstyrelsen till Sametinget år 1996¹⁰². Inom länsstyrelsen blev fortfarande inspektören för bildningsväsendet inom samernas hembygdsområde, i vars uppgifter ingår också övervakning av den samiska undervisningssituationen och de samiska elevernas rättigheter¹⁰³.

Inom Sametinget hör beredningen av utbildningspolitiska och andra undervisningsfrågor och administrationen av läromedelarbetet till utbildnings- och läromedelnämndens uppgifter. Nämnden som har fem medlemmar (från och med 2006 sju medlemmar) fungerar som ett politiskt organ och den tillsätts för Sametingets valperiod (fyra år) åt gången. Nämndens medlemmar representerar alla de tre samiska språken som talas i Finland. Nämnden har självständig beslutandemakt om läromedelbudgeten i Sametingets förvaltning. I Sametingets sekretariat sköts undervisningsfrågorna av utbildnings- och läromedelbyrån. Dess roll kan definieras enligt följande:

Den är

Sametingets avdelning som bereder utbildningspolitiska och andra undervisningsärenden samt finansierar och producerar samiska läromedel.

Uppgifterna för utbildnings- och läromedelnämnden och -byrån är¹⁰⁴:

- främjande av den samiska kulturautonomin inom undervisningssektorn¹⁰⁵,
- bearbetning av sametingets utbildningspolitiska målsättningsdokument, förslag, motioner, uttalanden och ställningstaganden,
- främjande av de samiska elevernas rättigheter till undervisning i och på det egna språket samt den samiska undervisningens ställning i Finlands utbildningssystem,
- samarbete och kontakt med samt politisk påverkan mot stat och kommuner,
- nordiskt och internationellt samarbete inom undervisning,
- ledning och planering av arbetet med samiskspråkigt undervisningsmaterial, beslutande om läromedelsanslagen i statsbudgeten och bestämmande om projektprioritering,
- utarbetande av läromedel för alla utbildningsnivåer, distribution, information och marknadsföring och
- ansvaret för anordnande av det årliga Konstevenemanget för Samisk ungdom (*Sámenuoraid dáiddadáhpáhus/ Saamelaisnuorten taidetapahtuma*).

Finska Sametingets beslutandemakt i undervisningsärenden är begränsad till att omfatta beslutande användningen av medel som anvisats till utarbetande av läromedel¹⁰⁶. I andra ärenden och sammanhang avger Sametinget uttalanden, tar initiativ, rådslår och fungerar som sakkunnig på begäran. Sametinget har inte anvisats särskilda anslag till utveckling av samisk undervisning eller utvecklingsprojekt. En levande kontakt med samiska språket och skolor med samisk undervisning hålls årligen genom ett kultureve-

102 Pro memorior av Undervisningsministeriets arbetsgrupper 1995:38, 'Eräiden valtion saamelaiskouluhallintotehtävien siirtäminen Saamelaiskäräjille'.

103 <<http://www.laainhallitus.fi/lappi>>3.6.2004

104 Saamelaiskäräjien toimintaohjelma (Sametingets handlingsprogram) 2004-2007; Saamelaiskäräjien työjärjestys (Sametingets arbetsplan) 1.3.1996, senast ändrad 28.2.2006.

105 SSK 1999/731, Suomen perustuslaki/ Finlands grundlag/ Suoma vuoddoláhka, 121§.

106 Se senare i texten.

nemang, *Sámenuoraid dáiddadáhpáhus*, som Sametinget anordnar i samarbete med kommuner, lokala skolor och samiska organisationer inom sameområdet.

Utbildnings- och läromedelbyrån finns vid Sametingets sekretariat i Enare kyrkby (*Anár/ Inari*). När undervisningsärendena placerades under Sametinget fanns det i byrån tre fasta tjänster och situationen är oförändrad (2006). Utbildningssekreteraren fungerar som chef för byrån, de övriga fasta tjänsterna är läromedelssekreterare och kanslist. Sametinget har under de senaste åren anställt ytterligare en läromedelsmedarbetare med läromedelsanslag, och det finns planer på att få en fast anställd. Årligen anvisas i Sametingets allmänna budget ett anslag till utgifterna för nämndens möten, tjänstemännens löner och utgifter för kontoret. Förvaltningskostnaderna för Utbildnings- och läromedelkontoret och -nämnden var under året 2003 sammanlagt ca 110.000 euro. Undervisningsministeriet anvisar årligen ett litet anslag till anordnande av Sameungdomens konstevenemang (år 2006 13.000 euro).

För att förbättra samernas påverkningssituationer och kontakter mellan samerna och den nationella undervisningsförvaltningen har Sametinget upprättat ett Samarbetsorgan för samiska utbildningsärenden (*Sámi skuvlenáššiid oktasá bargoorgána/ Saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelin*) och tillkallat som medlemmar representanter för statens och sameområdets kommuner. De viktigaste ändringarna under de senaste tio åren som gäller samisk undervisning har genomförts efter det att Sametinget har börjat driva fram ärendet tillsammans med det samiska hembygdsområdets kommuner med hjälp av ovannämnda samarbetsorgan¹⁰⁷.

Sametingets utbildningspolitiska målsättningar och förslag till förbättrande av undervisningssituationen har definierats i dokumentet 'Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa. Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet'¹⁰⁸. I dokumentets målsättningar¹⁰⁹ konstateras bl.a.: "Både barn, ungdomar och vuxen befolkning skall ha ordentliga möjligheter att utveckla sitt ursprungliga modersmål och traditionella språk till en hög nivå. Till de bildningsmässiga rättigheterna hör rätten att lära sig sitt modersmål fullständigt. Också de som förlorat sin släkts ursprungliga språk och genomgått språkbyte har rätt att lära sig sitt traditionella språk så att språket återigen kan fungera som medel för vardaglig kommunikation som förbindelselänk till samer som bor inom andra områden. Skolans uppgift skall också tydligare än förr vara att överföra samernas nationella kulturarv till nya generationer." Sametinget kräver också att den kulturautonomi som förlänats samerna skall definieras mer omfattande än för närvarande som en rätt att med utgångspunkt i den egna kulturen definiera innehållet, utvecklingen och finansieringen av den undervisning om ges till samerna samt delta i beslutsfattandet som gäller denna undervisning.

Som målsättningar beträffande grundläggande undervisning har Sametinget satt:

- att utvidga samisk undervisning (som modersmål och som främmande språk) till att omfatta den samiska befolkningen i hela landet;
- att utvidga den samiskspråkiga undervisningen så att den täcker alla grundskolans läroämnen och alla årsklasser inom samernas hembygdsområde;

107 Stadganden om bl. a. finansiering av undervisningen i och på samiska: SSK 30.12.1998/1186 och VNp 11.12.2002.

108 Utgiven också på samiska under titeln 'Sámiid kulturiešrádden oahpahušdoaimmas. Sámedikki vuoddooahpahušsii ja logahatskuvlejupmái guoski skuvlenpolitiikhkalaš ulbmilat'. Godkänt vid Sametinget den 17.6.2003. <<http://www.samediggi.fi>>

109 Detsamma. 4. Målsättningar och förslag, 15.

- utarbetandet av ett särskilt läroplansdokument för den samiska undervisningen, till en början som lokal läroplan för samiskspråkig undervisning och senare som ett dokument som gäller all samisk undervisning;
- att få till stånd ett nordiskt samarbete inom den samiska undervisningen och dess befästande i staterna och inom den samiska undervisningsförvaltningen, den samiska läromedeltillverkningen och den praktiska undervisningen;
- samordnande av lagstiftningen om den samiska undervisningen, läroplanerna, förvaltningen och resurspolitiken i Norden;
- ett ökat samarbete och information med andra ursprungsfolk och deras utbildningsförvaltning och skolor och
- utarbetande av sådana nya verksamheter och metoder som möjliggör ett stärkande och utvidgande av den samiskspråkiga undervisningen att gälla hela den samiska befolkningen oberoende av bosättningsort och som möjliggör att undervisningen har sin grund i det egna språket och den egna kulturen.

Till dokumentets centrala förslag hör utvidgandet av den samiska undervisningens särfinansiering till att gälla i hela landet, vilket skulle möjliggöra en utökning av undervisningen i och på samiska och dess genomförande på ett fullvärdigt sätt också utanför det samiska hembygdsområdet¹¹⁰.

2.2. UNDERVISNINGENS FINANSIERINGSPRINCIPER

Norge

Den samiska undervisningen finansieras huvudsakligen av den norska staten. Kommune- och distriktdepartementet ger årligen ut ett särskilt informationsblad där man har samlat de budgetanslag som de olika departementen inom sina förvaltningsområden har anvisat till samiska ändamål¹¹¹. De budgetmedel som Undervisnings- och forskningsdepartementet har anvisat till samiska ändamål har under de senaste åren varit ca 180 milj. NOK. I den summan finns med utgifterna för både verksamheten vid Sametingets undervisningsavdelning, den samiska läromedelproduktionen och de statsstyrda samiska skolorna, stödet till kommuner som ger samisk undervisning, utgifter i samband med lärarnas kompetensuppbyggnad, kostnader för utvecklande av kvalitet för den grundläggande undervisningen, utgifterna för de samiska (*”sámi oahpponeahtta”*) och kostnaderna för digitalt läromedel, kostnaderna för distansundervisning (virtual-) kostnaderna för pedagogiska utvecklingsprojekt, statsbidragen till samiska gymnasieskolor och statsbidrag till högskolor (en del av kostnaderna för samisk undervisning och forskning på högre nivå).

Kommuner som ger undervisning i och på samiska söker årligen från fylkesadministrationens undervisningsavdelning undervisningstimmar (= finansiering för kommande års samiska undervisning). Undervisningsavdelningen i Finnmarks fylke delar ut undervisningstimmar förutom till det egna länet också till kommuner utanför Finnmark och

110 Detsamma. Dokumentet ställer olika slags förslag till lagstiftning, finansieringssystem, läroplan, läromedelarbeta, den samiska undervisningens förvaltningsresurser och utflytande samt lärarutbildning, 16-22.

111 <<http://www.odin.dep.no/krd>> , Kommunal- og regionaldepartementet (KRD)/ Gielda- ja guovludepartemeanta. Juolludeamit sámi ulbmiliidda 2004, Johtočállagat H-22/03 och Juolludeamit sámi ulbmiliidda 2005, Johtočállagat H-22/04.

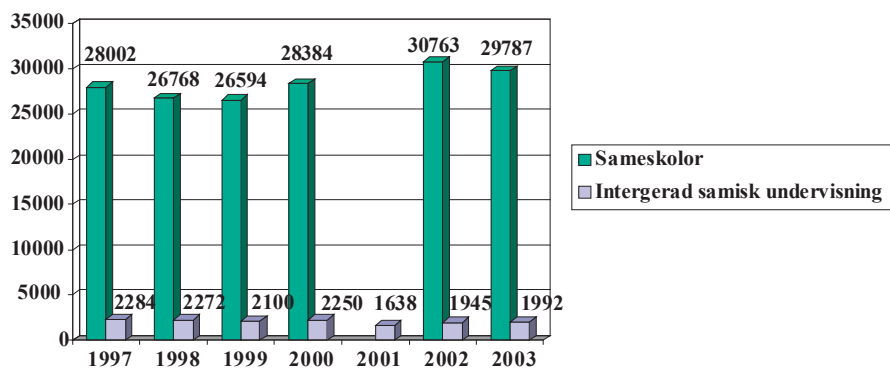
Nord-Norge. Undervisningsavdelningen i Troms fylke delar ut undervisningstimmar förutom till det egna länet också kommunerna i Nordland fylke¹¹². Undervisningstimmarna fördelas enligt vad som definierats om undervisningstimmars antal i det samiska utbildningsplan-dokumentet (O97S). År 2004 betalades 265 kronor för en undervisningstimme, med vilken summa kommunen skulle täcka kostnaderna för lärarens lön. Kommunerna betalar själva de övriga kostnaderna för undervisningen, bl.a. läromedlen.

Fylkens undervisningsavdelningar följer upp hur medlen används genom att göra årliga stickprov beträffande deras användning. Fylken beslutar förutom om undervisningstimmar också om tilldelning av medel till lärare som vill studera samiska med bibehållen lön. Lärare som har fast tjänst har möjlighet att söka tjänstledighet för ett halvt år eller ett helt år och använda sin arbetstid till att avlägga grund- eller fördjupningsstudier i samiska (*vuodđo- dahje gaskafága*). Efter tjänstledigheten är läraren skyldig att sköta en lärartjänst inom det samiska förvaltningsområdet under ett till två år. Tiden som läraren är bunden till är beroende av längden på den tjänstledighet som läraren fått för studier.¹¹³

Sverige

Svenska staten finansierar samisk undervisning på två sätt. SámS anvisas genom statsbudgeten finansiering till sin egen verksamhet och kommuner som undervisning i samiska som modersmål får statsbidrag för denna undervisning. SámS bereder sitt budgetunderlag till Undervisningsministeriet i slutet av året i samband med sin årsredovisning. Enligt SámS årsredovisningar har dess medel till grundläggande undervisning under de senaste åren varit som anges i det följande (bild 4)¹¹⁴.

Bild 4. Anslagen som av Sameskolstyrelsen anvisats till grundskoleundervisning 1997-2003 (sumorna avser utgifterna för undervisning, boende och information och är i bilden = 1000 kronor)

¹¹² Undervisningsavdelningen i Finnmark fylke/ Boine 17.8.2004; 'Timer till opplæring i samisk skoleåret 2004/05 utenom Nord-Norge', Undervisningsavdelningen i Finnmark fylke/ 21.01.2004, Sak 2004/374.

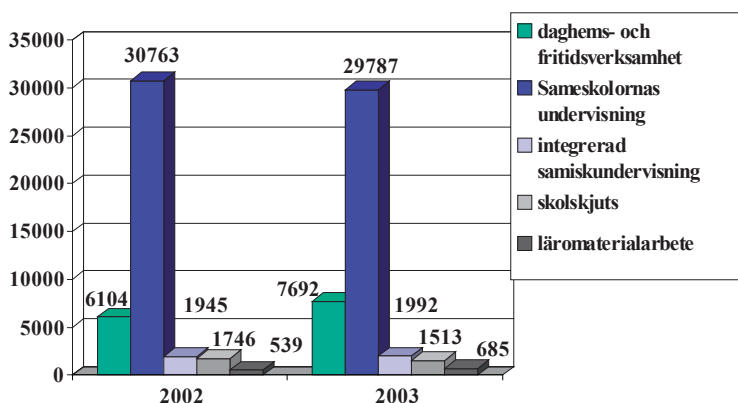
¹¹³ Boine, ibid.

¹¹⁴ Sameskolstyrelsens Årsredovisningar 1999-2003. På grund av ändringar i SámS räkenskapsföring finns uppgifter om finansieringen av sameskolorna år 2001 inte med i årsredovisningen.

Behov av att anordna integrerad samisk undervisning har ökat efter det att lagen om användning av samiskt språk godtog av riksdagen¹¹⁵. SámS har inte lyckats att inom sina budgetramar anordna undervisning i alla skolor där man hade behov för den och som har begärt undervisning. SámS har fr.o.m år 2000 föreslagit en ökning på 250.000 kronor till anslagen för den integrerade samiska undervisningen¹¹⁶.

Förskoleklasserna för sexåringar (*ovdaskuvlaluohkká*) startades i sameskolorna år 1998, varefter kommunerna har betalat en del av kostnaderna för denna undervisning till SámS. En del av förskoleundervisningens finansiering har kommit från staten via SámS budget. I SámS årsbudget anvisas det medel också till fritidshem (*astoáiggeruoktu*) och till samiska daghem (*mánáidgárdi*). I bild 5 finns det uppgifter om kostnaderna för hela SámS verksamhet år 2003.

Bild 5. Sameskolstyrelsens driftskostnader (netto) åren 2002-2003 (enligt årsredovisningen 2003)

Finland

Finansieringen av den samiska undervisningen var i Finland på osäker grund från och med det att den samiska undervisningen startades i början av grundskolans tid. Situationen ändrades för kommunerna i samernas hembygdsområde i och med den senaste skollagstiftningsreformen från och med år 1999. Utanför samernas hembygdsområde är situationen fortfarande svag. Undervisningens finansiering grundar sig på sinsemellan olika stadgar innanför det samiska området och utanför det. Kommunerna inom det samiska hembygdsområdet får statsbidrag med stöd av lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet¹¹⁷, andra kommuner återigen med stöd av en särskild bestämmelse som angivits av undervisningsministeriet¹¹⁸.

För de samiska elevernas rättigheter och studiemöjligheter har stadgarna om finansieringen större betydelse än stadgarna i lagen om grundläggande utbildning. Stadgarna om finansieringen utmanar kommunerna inom samernas hembygdsområde till

115 Lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.

116 Bl.a. Sameskolstyrelsens Årsredovisning 1999/ Budgetunderlag 2001-2003.

117 SSK 21.8.1998/635, ändring 30.12.1998/1186. Lag om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet.

118 OM 3.6.2004, 132/428/2004. Grunderna för statsbidrag som beviljas till kompletterande undervisning av invandrarelever samt samisk- och romanispråkiga och elever som talar ett främmande språk i den grundläggande utbildningen samt i gymnasieutbildningen. (Övers. av finsk text).

att anordna och till och med utvidga den samiska undervisningen. På annat håll är finansieringsbestämmelsen sträng och begränsar undervisningen till två timmar språkundervisning (ämnesundervisning). Ett betydande drag är att undervisningen som ges i samiska utanför samernas hembygdsområde grundar sig på samma bestämmelse som utgör grunden för den undervisning som ges till invandrarbarnen i deras egna språk. Begränsandet av undervisningstimmarna medför också att det i denna undervisning inte är möjligt att följa samma läroplaner som inom samernas hembygdsområde. Enligt undervisningsministeriets bestämmelse är förutsättningen för finansieringen av denna undervisning att undervisningsgruppen har minst fyra (4) elever och att undervisningen anordnas på ett ekonomiskt sätt.

Kommunerna inom samernas hembygdsområde får nu finansiering enligt samma stadgande för undervisning i och på samiska som ges i grundskolan, i gymnasiet och inom yrkesutbildning. Detta innebär bl.a. att kommunerna kan inrätta gemensamma lärartjänster i samiska för olika skolor. Stadgandet i Lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (43§ 2mom) lyder enligt följande:

”Kommunerna på samernas hembygdsområde samt andra utbildningsanordnare som är verksamma på nämnda område beviljas årligen statsunderstöd enligt av statsrådet fastställda grunder för de kostnader som föranleds av undervisning på samiska och i samiska i den grundläggande utbildningen, gymnasierna och yrkesutbildningen. Statsunderstöden skall sammanlagt motsvara de genomsnittliga kostnaderna för avlönandet av den undervisningspersonal som behövs i nämnda undervisning.”

Statsbidraget som kommunerna inom det samiska hembygdsområdet har fått årligen för detta ändamål har varit sammanlagt ca 1 miljon euro. Finansieringen täcker ungefär 100% av kostnaderna för lärarlöner. Kommunerna svarar för andra kostnader. Enligt Statsrådets beslut¹¹⁹ var förutsättningen för erhållande av bidraget tom slutet av år 2002 att genomsnittsstorleken av elevgruppen per kommun var minst fem (5) elever. Statsrådet satte ner kravet på elevgruppens genomsnittliga storlek per kommun som förutsättning för finansieringen till tre (3) från början av år 2003¹²⁰.

2.3. NORDISK JÄMFÖRELSE

I en nordisk jämförelse kommer det fram både olikheter och likheter mellan länderna. Sett utifrån resurser, politisk och pedagogisk inflytande är situationen klart bäst i Norge, där Sametingets undervisningsavdelning har fått en relativt jämlik diskussionskontakt med landets undervisningsförvaltning och regering. Den har anvisats mer resurser för olika projekt med undervisningsutveckling och för pedagogiskt och politiskt inflytande än motsvarande organ i grannländerna har fått. Den har dock inte direkt inflytande gentemot skolorna och deras undervisning såsom Sameskolstyrelsen i Sverige har i fråga om sameskolor och integrerad samisk undervisning.

Sameskolstyrelsens särdrag är att den har kunnat utveckla och utvidga de samiska skolornas verksamhet så att de håller på att växa till starka miljöer för samisk uppfostr-

119 VNp 11.2.1999/191.

120 VNp 11.2.2002.

ran, där de samiska barnen kan både vara på daghem, gå i förskolan och i grundskolan och vistas på sin fritid. Sáms verkar ändå sakna verkliga påverkningsmöjligheter beträffande utbildningspolitiken som gäller de svenska samerna överlag. Detta är en följd av att Sáms själv är ett organ i statsförvaltningen och den skall förvalta och utveckla de särskilda uppdrag som den har tilldelats. Svenska Sametingets verksamhet verkar också helt sakna utbildningspolitiskt inflytande.

Finska Sametingets utbildnings- och läromedelnämnden och motsvarande byrå har som sina centrala uppgifter politisk påverkan och främjande av samarbete och information tillsammans med kommuner och statens undervisningsförvaltning. Det har beslutandemakt endast när det gäller användningen av medel till läromedel. I övrigt saknar det resurser som skulle göra det möjligt att utveckla den samiska undervisningens ställning i landet. Det har iögonenfallande lite både person- och ekonomiska resurser och situationen har förblivit på samma nivå i ca 15 år. Riksdagen har en skyldighet att höra den samiska befolkningen då den bereder ärenden som speciellt gäller samer¹²¹. På grund av detta kallas Sametingets representanter ett par gånger årligen för att höras bl.a. i samband med årliga budgetlagförslagsbehandlings.

Den samiska undervisningsförvaltningen har inte beslutanderätt i ärenden som gäller undervisningens finansiering. Norska Sametinget och Sáms kan dock använda sig av en beslutanderätt som begränsas av de egna budgeterna. I Finland saknas medlen för undervisningsutveckling helt. Löneutgifterna för utbildnings- och läromedelbyrå och nämndens möteskostnader betalas i sin helhet från Sametingets allmänna budget och deras storlek är starkt begränsad. Utbildnings- och läromedelnämnden har beslutandemakt över läromedelbudgeten för den del som blir över efter att fastighets- och kontorsomkostnaderna i samband med läromedelarbetet ha betalats.

Ett för de tre nordiska länderna gemensamt drag kan anses vara att staterna från och med 1970-talet har flyttat över delar av förvaltnings- och utbildningspolitiska uppgifter som gäller den samiska undervisningen till samernas egna förvaltnings- och politiska organ. Hittills har man dock inte nämnvärt stött deras nordiska samarbetsmöjligheter. Inget av de länder som här har behandlats har någon särskild budget för nordiskt samarbete, och man har inte upprättat något bestående system eller regelbundna verksamhetsformer för detta arbete. Det nordiska samarbetet saknar också målsättningar. Tjänstemännen inom den samiska utbildningsförvaltningen har ändå årligen ordnat gemensamma förhandlingar och under vissa år genomfört gemensamma projekt.

Ett annat gemensamt drag mellan länderna är att de alla har finansieringssvårigheter eller resursbrister när det gäller att anordna samisk undervisning utanför de egentliga samiska områdena. Norska Sametingen kartlade år 2001 svårigheter som förhindrar elever som bor utanför det samiska förvaltningsområdet att få den undervisning som enligt undervisningslagen tillkommer dem. Kommunerna konstaterade att de saknar lärare, det fanns svårigheter i genomförandet av alternativa undervisningsmetoder och det hade inte anvisats tillräckligt mycket medel för att anordna undervisning. Enligt kommunerna täckte finansieringen av den samiska undervisningen inte de verkliga kostnaderna och kommunerna fick inte tillräckligt mycket timmar jämfört med undervisningsbehovet och elevernas antal. Efter utredningen år 2001 har situationen förbättrats något tack var den påbörjade

121 SSK 17.12.1999/40. Riksdagens arbetsordning, 37§.

virtualundervisningen, men under läsåret 2003-2004 omfattades enda 153 grundskoleelev av denna undervisning. I Sverige har man på grund av finansieringssvårigheter inte kunnat anordna integrerad samisk undervisning i alla kommuner där man ville ha eller hade behov för den. I Finland gäller särskild finansieringen av den samiska undervisningen endast den undervisning som ges i kommunerna inom samernas hembygdsområde.¹²²

122 Sámediggi/ Sametinget (N), Čielggadeapmi - Sámi oahpahus olggobealde sámegiela hálddašanguovllu/ Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, juovlamánnu/ desember 2001; Sámedikki jahkediedáhus/ Årsmelding 2001 (N), mearriduvvon/ vedtatt 30.5.2002,32; Sameskolstyrelsens Årsredovisning 1999/ Budgetunderlag 2001-2003; Sámediggi/ Saamelaiskäräjät (S), Sámiid kulturiešráđđden oahpahusdoaimmas/ Saamelaisen kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa 17.6.2003,8.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

I de nordiska grundskolorna ges undervisning på och i fem olika samiska språk. Språken är *nord-*, *lule-*, *enare-* och *skoltsamiska*. Ungefär 90% av all samisk undervisning ges i eller på det nordsamiska språket. De övriga samiska språkens ställning i undervisningen är svagare och undervisningen som gäller dem har man strävat efter att stödja speciellt under de senaste åren i alla de tre länderna.

I Norge ges huvuddelen av undervisningen i och på samiska i kommunernas vanliga grundskolor. Dessutom finns det i landet två statsägda särskilda samiska skolor inom det sydsamiska området (*Snåsa* och *Árborde*¹²³) och en kommunalt ägd samisk skola inom det nordsamiska området (*Romssa Málatvuopmi*¹²⁴), vars verksamhetsutgifter staten svarar för.

I norra Sverige finns det sex (6) särskilda statsfinansierade sameskolor (*Gárasavvon*, *Giron*, *Láttevárri*, *Johkamohkki*, *Váhčir ja Deardná*¹²⁵), vilkas undervisning motsvarar undervisningen som ges i årskurser 1-6 i de allmänna grundskolorna. Integrerad samisk undervisning och undervisning i samiska som modersmål ges i vanliga kommunala grundskolor.

I Finland ges undervisning i och på samiska i vanliga grundskolor. I skolor som ger undervisning på samiska, fungerar de samisk- och finskspråkiga undervisningsgrupperna parallellt. Enare¹²⁶ är den enda kommunen i hela landet inom vilken det ges undervisning förutom på nordsamiska också på de enare- och skoltsamiska språken.

I de följande kapitlen (3.1.-3.3.) behandlas den samiska undervisningen på en allmän nivå för att svara på frågan 'vilken undervisningssituation uppstår det som en följd av tidigare presenterad lagstiftning, undervisningsplansregler och undervisningsfinansiering?'

3.1. UNDERVISNINGSSITUATIONEN I NORGE

Det samiska språkets ställning förbättrades på många sätt under 1990-talet¹²⁷. Antalet skolor som ger undervisning i och på samiska har vuxit kännbart, speciellt efter läroplansreformen (Reform 97) år 1997. Från början av 1980-talet till 2000-talet har skolornas antal mer än fyrdubblats (bild 6) och elevantalet har från början av 1990-talet blivit

123 Hattfjeldal.

124 Målselv; Sameskolen i Troms.

125 Karesuando/Kaaresuvanto, Kiruna/Kiiruna, Lannavaara, Jokkmokk, Gällivare/Jellivaara och Tärnaby.

126 Anár/Inari.

127 Statistiska uppgifter till bilderna 6-15 baserar sig på årsberättelser från Samiskt utbildningsråd, på uppgifter från utbildningsavdelningen vid Sametinget och på undervisningsstatistik utgivna av utbildningsbyrån i Finnmark Fylke (<<http://www.fylkesmannen.no/finnmark>>). De senaste uppgifterna är från år skolåret 2003-2004. Siffrorna som har getts ut i bilderna 7-9 och som består av officiell statistik från läsåren 1991-92 och 1999-2000 har korrigerats enligt granskade uppgifter i Todals undersökningar (2002,89-100). Siffrorna som specificerats enligt språk i bilderna 10-12 baserar sig på officiell statistik och de har inte korrigerats på ovan nämnda sätt, varför det kan finnas smärre fel i dem.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

ungefär dubbelt så stort fram till 2003 (bild 7). Antalet elever som får samiskspråkig undervisning har hållit sig ganska konstant under de senaste åren (bild 8). Statistiken berättar ändå inte hur stor del av varje elevs undervisning som har getts på samiska språket. I årskurserna 8-10 (*nuoraidskuvla-ungdomstrinnet*) minskar den samiskspråkiga delen av elevens sammanlagda undervisning, och inte heller på de tidigare årskurserna täcker den alla ämnen.

I 'Samiska som andra språk' har elevernas antal hållit sig på ungefär samma nivå under tio år (bild 9), men jämfört med 1980-talets början är ökningen betydande. Då var det ungefär 300 elever som fick undervisning i 'samiska som andra språk'. Det samiska undervisningsplansdokumentet för med sig ett nytt språkalternativ 'samisk språk och kultur', vilket ur inlärningssynpunkt beträffande samiskan betyder lägsta målsättningsnivå, har under läsåret 2003-2004 passerat elevantalet för undervisningen i 'samiska som andra språk'.

Bild 6. Grundskolor som gav undervisning i och/eller på samiska 1980/81-1990/91 och 1999/00 och 2003/04

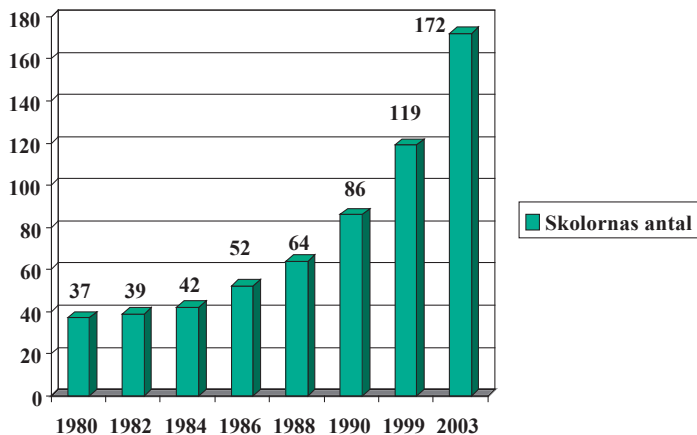
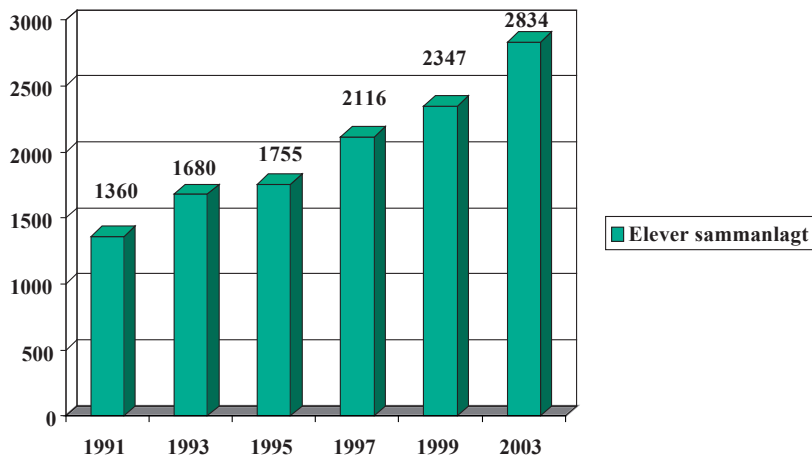

Bild 7. Elever som i grundskolan fått undervisning i och på samiska på 1990-talet och 2003-04

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

Bild 8. Elever som fått undervisning på samiska i grundskolan på 1990-talet och 2003-04

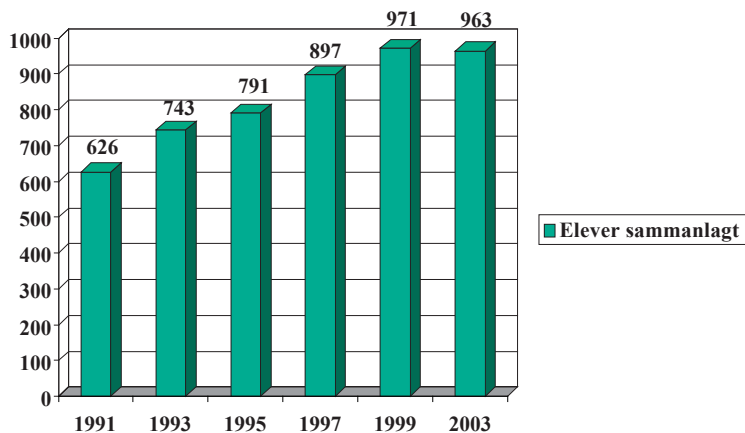

Bild 9. Elever som fått undervisning i samiska som andra språk i grundskolan på 1990-talet och 2003

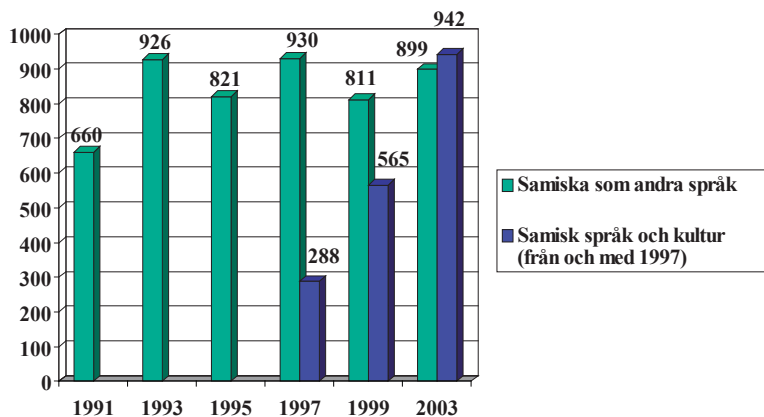
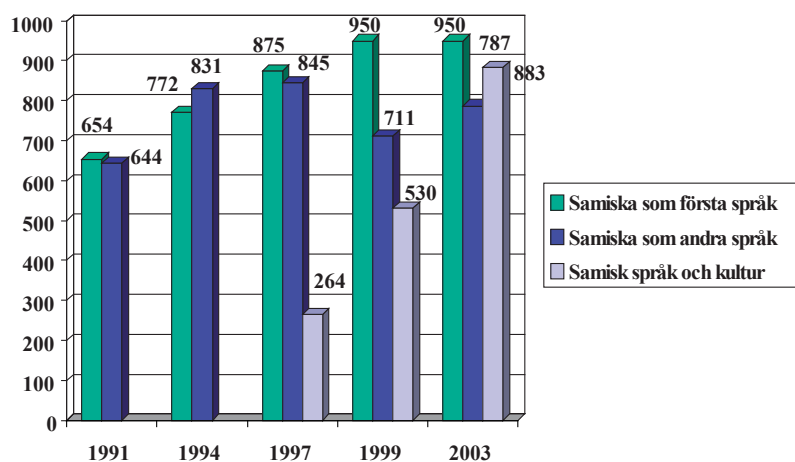

Bild 10. Undervisningen i nordsamiska i grundskolan 1991/92 - 2003/04

Förvaltningsområdet för det samiska språket¹²⁸ är *nordsamiskans* och också dess undervisnings starkaste område (**bild 10**). Inom detta område ges inte alls undervisning i lule- eller sydsamiska. Av eleverna i 'Samiska som första språk'-undervisningen var det sammanlagt 885 som under läsåret 2003-2004 fick sin undervisning i förvaltningsområdets grundskolor. Det finns dock stora skillnader mellan de fem kommunerna på området. Det samiska språkets ställning är starkast i Inre Finnmarks kommuner, där den samiska befolkningen är i majoritet, och svagast på kust- och fjordområdena i Finnmarks och Troms fylken. I tre kommuner (Kautokeino, Karasjok och Nesseby) har man undervisat i samiska från åren i början av 1990-talet som ett gemensamt ämne för alla elever i grundskoleåldern.

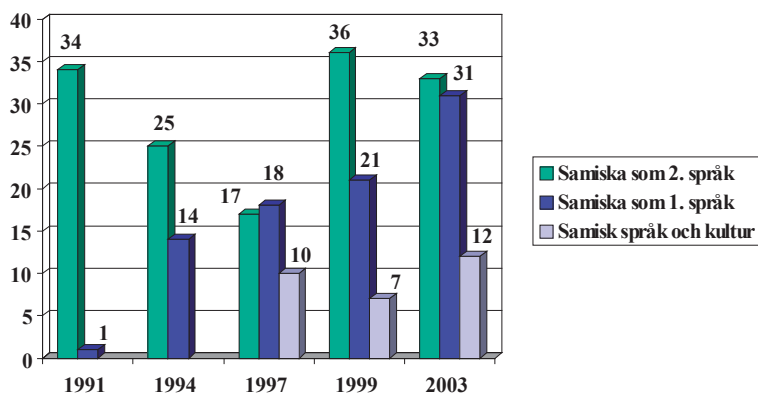
Kommunerna Kautokeino (*Guovdageaidnu*) och Karasjok (*Kárásjohka*) utgör den nordsamiska undervisningens starkaste centra. Sammanlagt 736 av hela förvaltningsområdets 885 'samiska som första språk'-elever var i dessa kommuner. Ett specialdrag i Kautokeino kommun är att i en av dess skolor (*Máze*) undervisades det endast i samiska som första språk. I skolorna i Karasjok gavs i sin tur inte någon undervisning i 'samisk språk och kultur'.

I Tana kommun (*Deatnu*) var elevgruppen som lärde sig samiska som första språk större än de övriga språkalternativen (2003-2004 sammanlagt 85). I skolorna i Porsanger kommun (*Porsángu*) fick en klar majoritet av eleverna i samiska undervisning i ämnet 'samisk språk och kultur', sammanlagt 138. Undervisning i samiska som första språk gavs till 27 elever. I grundskolorna i Nesseby (*Unjárga*) undervisades det enligt alla de tre språkalternativen. Mest elever fanns i 'samiska som andra språk'-undervisningen. I Kåfjord kommun i Troms fylke (*Gáivuotna*) fick sex elever undervisning i samiska som första språk. Det sammanlagda elevantalet för andra språkalternativ var ca ett hundra.

I många av kommunerna i Finnmark ges inte alls någon undervisning i samiska som första språk (bl.a. i skolorna i Alta). Enligt statistiken ligger tyngdpunkten desto mer på undervisningen i 'samiska som andra språk' och 'samisk språk och kultur' ju längre man kommer från kommunerna Kautokeino och Karasjok. Öar av samiskundervisning i andra kommuner är sameskolan i Målselv i Troms fylke, de samiska klasserna i samband med centralskolan i Levangen (*Loabat*; som kallas *sameskolan i Levangen*) och Oslo stads Kampen-skola. I sameskolan i Tromsö undervisas alla elever i samiska som första språk.

128 Se Fotnot 31. Uppgifterna som presenteras här baserar sig på Förvaltningsområdet för samisk språk som gällde fram till slutet av år 2005. Centret för lulesamiskan Tysfjord/Divttasvuotna fogades till förvaltningsområdet i början av år 2006.

Bild 11. Undervisning av lulesamiska i grundskolan 1991/92-2003/04

Lulesamiska språket (bild 11) har sitt huvudsakliga område på norska sidan i Tysfjords (*Divttasvuotna*) kommun i Nordland fylke. Det samiska språkets ställning har länge varit svag i området. Situationen har dock utvecklats till det bättre sedan början av 1990-talet, då man började med revitaliseringsåtgärder för språket, bl a ett samiskspråkigt daghem, och startade med *Árran*¹²⁹, ett centrum för samiskan i kommunen. Undervisningen i samiska har börjat öka, och undervisningen i samiska som första språk har man också startat med. Undervisningen i lulesamiska har främjats mest av ihärdiga föräldrar. I centret *Árran* utför man många olika samiska kulturella, administrativa och undervisningsåtgärder. Till centrets uppgifter hör bl a att ge distansundervisning (virtualundervisning) i lulesamiska till andra skolor i området¹³⁰.

Det fanns under läsåret 2003-2004 undervisning i lulesamiska i sammanlagt 11 skolor, av vilka fem fanns i Nordland fylke, tre i Nord-Trøndelag, en i Sör-Trøndelag, en i Hordaland fylke och en i Oslo. Undervisningen i lulesamiska som första språk håller på att öka, och ges nu till nästan lika många elever som andraspråksundervisning.

Det sydsamiska språkets (bild 12) traditionella område finns inom fyra fylken, i Nordland, i Nord- och Sör-Trøndelag och i Hedmark. Den sydsamiska befolkningen är inte i majoritet i någon kommun, och de bor inom ett mycket stort område. Centra för den sydsamiska undervisningen är sameskolorna i Hattfjelldal (*Árborde*¹³¹) och Snåsa¹³², vilkas verksamhet vidmakthålls och finansieras av staten. Det gavs under läsåret 2003-2004 undervisning i sydsamiska i sammanlagt 35 skolor, av vilka elva fanns i Nordland fylke, tolv i Nord-Trøndelag, fem i Sör-Trøndelag, två i Buskerud, en i Oppland, två i Hedmark fylke och två i Oslo-området. Detta innebär att man vanligtvis ger undervisning till en eller ett par elever per skola. Sameskolan i Hattfjelldal har samarbete med sameskolan i Tärnaby i Sverige.

129 <<http://www.arran.no>> ; Todal 2001,32.

130 Infobladet 'Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk', 2002.

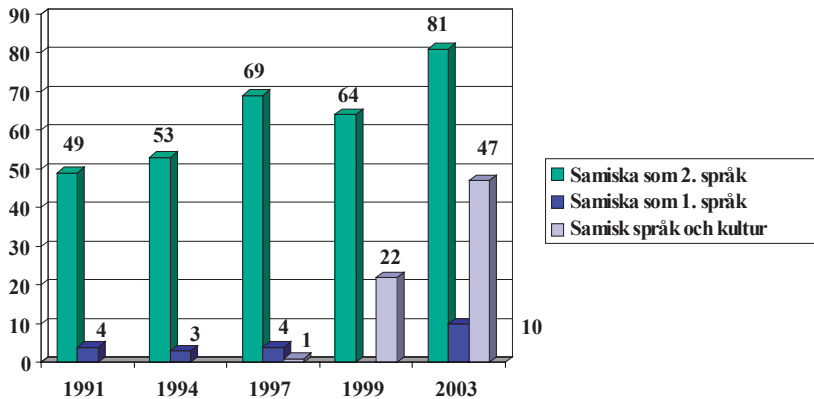
131 Sameskolen for Midt-Norge.

132 Aarjel saemiej skuvle.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

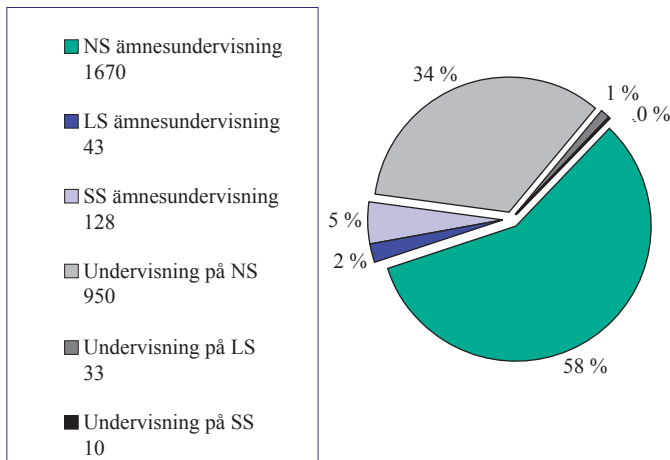
Största delen av undervisningen i sydsamiska ges som andraspråksundervisning. Vid millennieskiftet gavs det ingen undervisning i sydsamiska som första språk, men undervisningen har startats igen. Den största ökningen har skett i läroämnet 'sydsamiskt språk och kultur'.

Bild 12. Undervisningen av sydsamiska i grundskolan 1991/92-2003/04

I de norska grundskolorna fanns det under läsåret 2003-2004 sammanlagt 2834 elever som fick undervisning i samiska i enlighet med något av de språkalternativ som i det samiska undervisningsplansdokumentet. Samiskan var undervisningsspråket för sammanlagt 963 elever, och i tillägg till detta undervisades 30 elever i samiska som första språk. Av hela elevantalet fick sammanlagt 65 % ämnesundervisning i samiska och 35 % av eleverna omfattades av den samiska undervisningen (bild 13). Beträffande alla de tre samiska språken var antalet elever som fick ämnesundervisning i samiska större än antalet elever som undervisades på samiska.

Bild 13. Elever som omfattades av den samiska undervisningen i Norges grundskolor specificerade enligt språken läsåret 2003 - 2004. Andelen undervisning på samiska var 35 %.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

Elevernas antal utanför förvaltningsområdet för samiska språket har ökat och var redan nästan lika stor som elevantalet innanför förvaltningsområdet (bild 14), men det finns stora skillnader innanför talen. Den samiskspråkiga undervisningen har koncentrerat sig starkt på förvaltningsområdet för samiska språket (bild 15). Individuell rätt till språkundervisning har dock på många orter garanterat att ämnesundervisning organiserats, vilket framgår av bilderna.

Bild 14. Den samiska undervisningen i Norge: inom förvaltningsområdet för samiska språket och i andra delar av landet läsåret 2003-2004

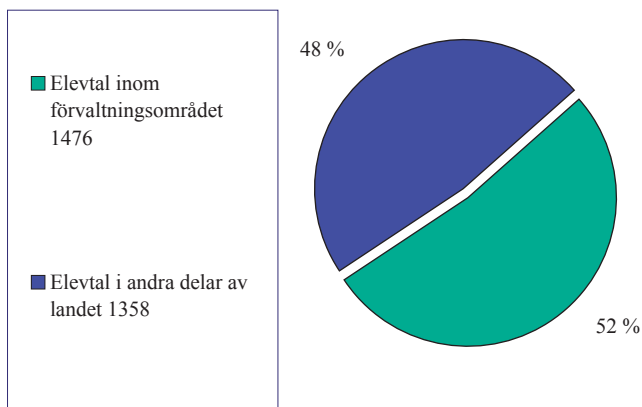
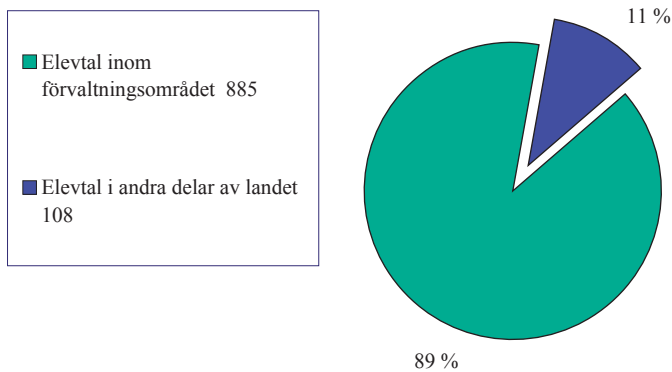

Bild 15. Undervisningen på samiska: inom förvaltningsområdet för samiska språket och i andra delar av landet under läsåret 2003-2004

3.2. UNDERVISNINGSSITUATIONEN I SVERIGE¹³³

I den samiska undervisningen i det svenska grundskolesystemet har det inte skett stora förändringar efter det att man började med hemspråksundervisning i landet år 1976 och Sameskolstyrelsen tillsattes år 1980. Till de största förändringarna som gäller undervisningssituationen har hört att den integrerade sameundervisningen gjordes permanent år 1987, den samiska undervisningen fick starkare ställning i sameskolorna från och med 1990-talet och det grundades en ny sameskola i Kiruna år 1986¹³⁴. Sameskolorna håller på att utvecklas till starka samiska pedagogiska centra som numera omfattar förutom grundskoleundervisning också daghemsverksamhet, förberedande undervisningsverksamhet och elevernas fritidsverksamhet. Vid den samiska undervisningen utanför sameskolorna har man knappt fäst någon uppmärksamhet.

Av sameskolorna ligger skolorna i Karesuando (*Gárasavvon*), Lannavaara (*Láttevárri*) Kiruna (*Giron*) innanför traditionellt nordsamiska områden, skolan i Jokkmokk (*Johkamohkki*) innanför det lulesamiska och skolan i Tärnaby (*Deardná*) innanför det sydsamsiska området och skolan i Gällivare (*Váhčir*) på gränsen mellan de traditionella områdena för lule- och nordsamiskan. Sameskolornas elever är ofta tvåspråkiga, men det finns stora skillnader i deras språkliga bakgrund beträffande användning av samiska och kunskaper i språket. Enligt undersökningar som gjordes i mitten av 1990-talet hade eleverna i sameskolorna i Karesuando och Kiruna de bästa språkkunskaperna och samiskan var elevernas första språk oftare än i de andra sameskolorna. Av barnen i Karesuando använde 94% nordsamiska som sitt huvudsakliga talspråk. Eleverna i skolan i Tärnaby hade huvudsakligen svenska som tal- och hemspråk. I de andra skolorna minskade användningen av samiska som hemspråk desto mer ju längre söderut man kom.¹³⁵

Under läsåret 2003-2004 gavs det i skolorna i Karesuando, Lannavaara och Kiruna undervisning i nordsamiska, i Gällivare och Jokkmokk gav man undervisning i nord- och lulesamiska. Skolan i Tärnaby var den enda som gav undervisning i sydsamiska, men språket användes inte som undervisningsspråk i andra ämnen. Utom i sydsamiska undervisade man i skolan i Tärnaby också några elever i lule- och nordsamiska.¹³⁶

Samiskspråkig undervisning har getts längst i sameskolan i Karesuando, där nordsamiska har använts som undervisningsspråk sedan början av 1970-talet. Undervisningsspråket i de övriga sameskolorna var svenska ända till 1990-talet. Situationen förändrades efter det att man genomförde undersökningsprojekt i sameskolorna om den samiska språkundervisningens resultat och undervisningens relevans.¹³⁷ SámS fattade år 1994 ett beslut om ett nytt språkprogram för sameskolorna, enligt vilket det framledes i varje årskurs skulle ges minst fem veckotimmar samiskspråkig undervisning. Dessutom följer skolorna i Karesuando, Kiruna och Gällivare ett tvåspråkighetsprogram enligt vilket man från första klass ger undervisning både på samiska och på svenska. Den samiskspråkiga undervisningens andel är minst 50% av undervisningen för varje årskurs.¹³⁸

133 Här presenterade statistiska uppgifter grundar sig på Sameskolstyrelsens årsredovisningar och på Statistiska Centralbyråns statistik som gäller uppgifter om modersmålsundervisning, <<http://www.scb.se>> (25.03.2004).

134 Sameskolan i Kiruna startade sin verksamhet år 1986 och verksamheten blev permanent efter tio år.

135 Nilsson 1995; Svonni 1998a, 33-35.

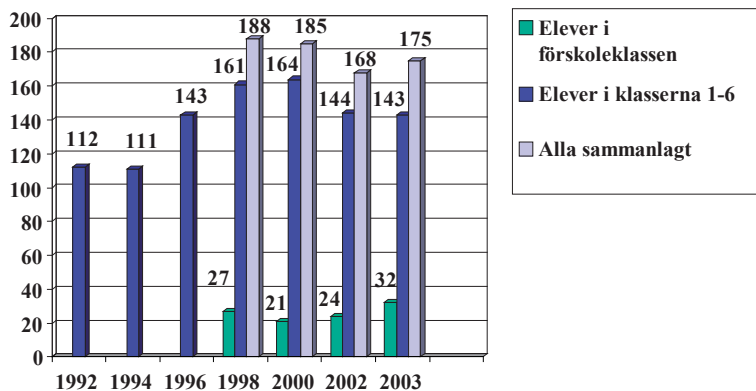
136 SámS/ Påve 1.4.2004.

137 Hyltenstam & Svonni 1990; Svonni 2000,41; Svonni 1996,183; Svonni 1997,142-150 och Nilsson 1994 och 1995.

138 Sameskolstyrelsens beslut 1994-03 - 2002-03; Sameskolstyrelsens årsredovisning 1993/94,7.

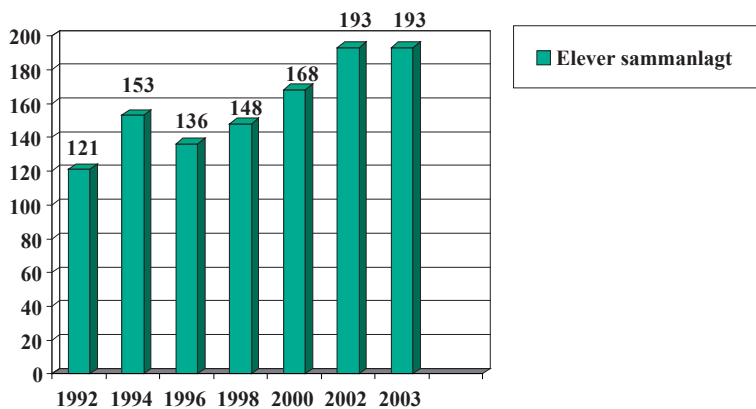
Elevantalet i sameskolornas 1-6 klasser har från mitten av 1990-talet varit ganska konstant mellan 140-150 elever. Förskoleundervisningen (*ovdaskuvlaluohkká*) som startades år 1998 har ökat skolornas elevantal med ca 20-30 elever (bild 16).

Bild 16. Sameskolornas elever 1992/93-2003/04

Den samiska kulturens integrering i kommunernas grundskoleundervisning påbörjades som en följd av att verksamheten vid några sameskolor lades ner i mitten av 1970-talet¹³⁹. Att starta med en integrerad undervisning betydde på sin tid att undervisningen av den samiska kulturen blev en bestående del av undervisningen också i andra skolor förutom sameskolorna. Elevernas antal i den integrerade undervisningen har börjat öka under de första åren på 2000-talet (bild 17), och Sáms har inte haft tillräckligt mycket resurser att erbjuda undervisning i alla skolor där det hade funnits behov för den. Under läsåret 2002-2003 gav man undervisning i fyra län, i Norrbotten (5 skolor), i Västerbotten (5 skolor), i Jämtland (4 skolor) och i Dalarna (1 skola).

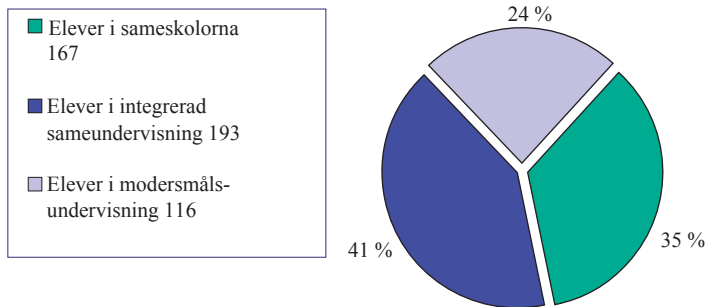
Bild 17. Elever i integrerad sameundervisning 1992/93-2003/04

139 Sameskolan i Arjeplog (Árjjetluovvi) lades ner år 1975, det samiska högstadiet i Gällivare (Váhčir) år 1983 och sameskolan i Änge år 1988.

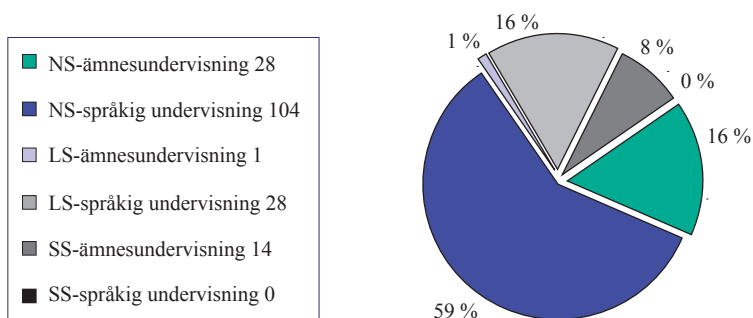
3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

Bild 18. Samiskt språk och kultur: elever i de svenska grundskolorna år 2002-2003, sammanlagt 476:

Det är svårt att skapa sig en helt pålitlig och enhetlig uppfattning om den samiska undervisningen som ges i de svenska grundskolorna eftersom elever i de tre olika undervisningsalternativen som presenteras i Bild 18 inte har samlats i en riksomfattande statistik, man har inte definierat dem på ett pålitligt sätt med hänsyn till det samiska språket eller med tanke på om man har gett undervisning i det samiska språket i fråga som ett ämne eller om man också har gett undervisning på samiska. Tolkningen av SámS' statistik försvåras också av att man i dess årsberättelser på grund av budgetuppföljning presenterar tal som avviker från varandra (genomsnittliga elevantal för läsåret) och att talen inte har definierats med hänsyn till det samiska språket eller med hänsyn till hur många elever som har fått undervisning i samiska som första eller andra språk. Siffrorna i **bild 18** har man kommit fram till genom att jämföra mot varandra och uppskatta tal som getts från SámS och Statistiska Centralbyrån (SCB) och genom att från dessa tal avlägsna elever som ser ut att ha införts in dubbelt i statistiken. Uppgifterna i **bild 19** har samlats direkt från sameskolorna hösten 2003.

Bild 19. Elever i de svenska sameskolorna specificerade enligt språk under läsåret 2003-2004, sammanlagt 175. Andelen elever som fick samiskspråkig undervisning var 75%.

Bilderna 20-21 presenterar jämförelser mellan förvaltningsområdet för det samiska språket och landets övriga delar enligt vad som står i 'den samiska språklagen'¹⁴⁰. Om den samiskspråkiga undervisningen vet man att en del av den integrerade undervisningen ges på samiska och att skolorna som ger denna undervisning ligger inom förvaltningsområdet för samiska språket. I Karesuando betraktas kunskaper i samiska till och med som en förutsättning för att få delta i integrerad samiskundervisning. Uppgifter om hur många elever som får integrerad undervisning på samiska och i vilka skolor detta sker går dock inte att få. Av detta följer att talet 132 som anges i Bild 21 (gäller sameskolorna) inte stämmer helt och hållet, vilket däremot är fallet för procenttalet (100%).

Bild 20. Den samiska undervisningen i Sverige: inom förvaltningsområdet för samiska språket och i övriga delar av landet under läsåret 2002-2003:

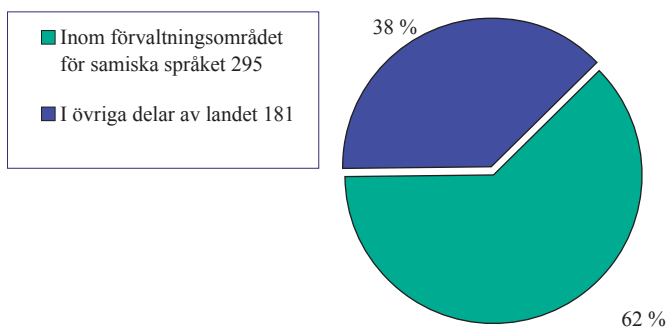
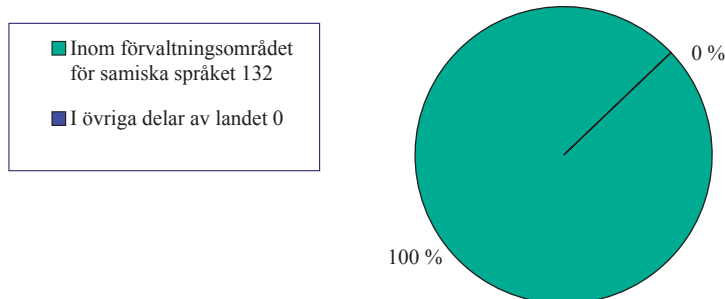

Bild 21. Samiskspråkig undervisning inom förvaltningsområdet för samiska språket och i övriga delar av landet under läsåret 2002-2003:

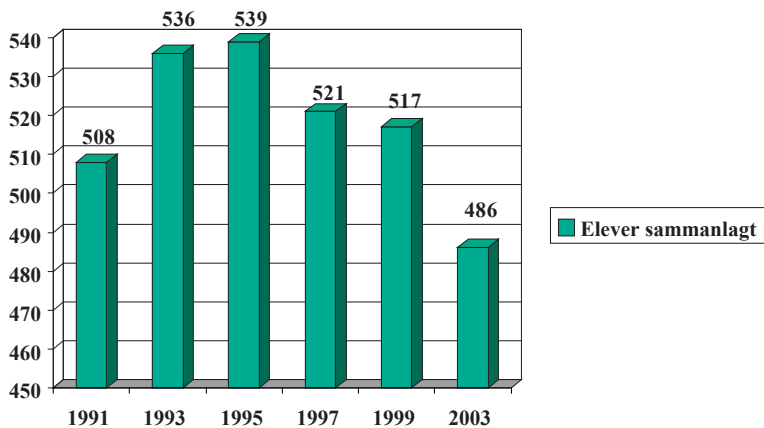
140 Se fotnot 58.

3.3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I FINLAND¹⁴¹

Antalet elever i de finska grundskolorna som har fått undervisning i och på samiska har gått ned med ca 50 från början av 1990-talet (**Bild 22**). Antalet elever som har fått undervisning på samiska (**Bild 23**), liksom också den samiskspråkiga undervisningens andel i undervisningen av dessa elever har dock ökat. I årskurserna 1-6 täcker den samiskspråkiga undervisningen i regel 100 % av undervisningen som ges till dessa elever. På grundläggande utbildningens högre årskurser har den samiskspråkiga undervisningen börjat öka först i och med den nya lagen om den grundläggande undervisningen och den särregel beträffande finansieringen av den samiska undervisningen som trädde i kraft år 1999. På årskurserna 7-9 ges fortfarande lite samiskspråkig undervisning.

Utanför det samiska hembygdsområdet¹⁴² finns det också mycket lite undervisning i det samiska språket, och undervisning på samiska finns inte alls. Kraven som gäller att anordna samisk undervisning också utanför hemortsområdet har ökat.

Bild 22. Elever som har fått undervisning i och på samiska i grundskolan i Finland på 1990-talet och 2003-2004

Den samiska undervisningen hade en gynnsam utveckling på 1980-talet då man i Finland levde under ekonomiskt goda förhållanden. Elevantalet gick upp med ca 200 och undervisning i varje fall i det samiska språket gavs i alla grundskolor utom en inom det samiska området. På 1990-talet försvagades kommunernas ekonomi, och flyttningen från det samiska området ökade betydligt mot årtiondets slut. Av dessa skäl har elevantalet i den samiska undervisningen minskat under vissa år, men under de senaste åren verkar situationen åter jämna ut sig. Utan den särfinansiering som trädde i kraft år 1999 skulle undervisningssituationen vara svagare än den är i dag.

Sameområdets kommuner har som följd av ekonomiska skäl och ett minskat elevantal under 1990-talet lagt ner sammanlagt fyra byskolor som gav samisk undervisning. I

141 Statistiken har samlats från det samiska hembygdsområdets kommuner (också direkt från några skolor) samt från uppgifter av Sametingets utbildnings- och läromedelbyrå och från Lapplands läns länsstyrelse <<http://www.laainhalitus.fi/lh/lappi/home.nsf>>).

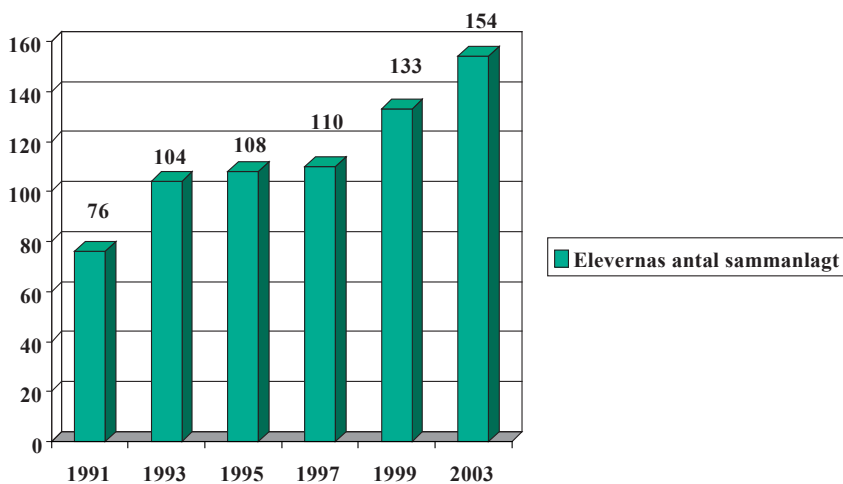
142 Se fotnot 17.

början av 2000-talet har man lagt ner ytterligare fem skolor. Kommunerna planerar att lägga ner ytterligare skolor¹⁴³. I Enare kommun fungerar för närvarande endast tre byskolor i tillägg till skolorna i kyrkbyarna (*Anár/Inari och Avvil/Ivalo*). I Enontekis kommun är situationen likadan. I Utsjok finns det förutom Utsjokisuu skola (i kommuncentret) skolor i Karigasniemi (*Gáregasnjárga*) och Nuorgam (*Njuorggán*). I Sodankylä kommun fungerar en 9-årig grundskola i Vuotso by (*Vuohčču*) som hör till det samiska hembygdsområdet.

Enare är den enda av kommunerna i Finland där man ger undervisning på sammanlagt fyra traditionella språk inom området, dvs. förutom på finska på tre samiska språk. I de övriga kommunerna inom det samiska området ges av de samiska språken undervisning endast i nordsamiska. Mest samisk undervisning ges i Utsjok kommun och minst i Vuotso i Sodankylä, där man under läsåret 2003-2004 började med ett par veckotimmars språkbadundervisning för en liten undervisningsgrupp.

Som följd av lyckad språkbadverksamhet började man med enaresamisk undervisning för första gången på hösten 2000. Undervisning på skolt samiska har getts redan från år 1993, men från och med hösten 2000 har det till följd av språkbadundervisningen kommit med elever vilkas språkkunskaper är på högre nivå. Undervisningen som ges på dessa två språk står dock fortfarande på osäker grund på grund av bristen på lärare och läromedel. Också antalet elever som läser skolt- och enaresamiska är litet. Undervisningen i enaresamiska har främjats mest aktivt av Enaresamiska föreningen (*Anarâškielâ servi*) som trots finansieringssvårigheter fortsätter med den samiskspråkiga språkbadverksamheten (**Bild 26 och Bild 27**).

Bild 23. Elever som har fått samiskspråkig undervisning på 1990-talet och 2003-2004

Största delen av de elever som deltagit i samisk undervisning har varit med i ämnesundervisningen (**bilderna 24 och 28**), vilket betyder att deras undervisningsspråk är

143 På 1990-talet har man genomfört en nedläggning av skolorna i Kaamanen (Gápmas) och Riutula (Rivdol) i Enare kommun och Vuontisjärvi (Vuottesjärvi) och Palojoensuu (Bálojotnjálbmi) i Enontekis kommun. Under 2000-talet har man lagt ner Outakosken (Vuovdaguoika) skola i Utsjok, Leppäjärvi (Leaibejávri) skola i Enontekis och skolorna i Akujärvi (Áhkkojávri), Nellim (Njellim) och Menesjärvi (Menešjávri) i Enare.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

finska och att samiska undervisas oftast som främmande språk. De elever som får samiskundervisning som modersmål är oftast med i de siffror som avser undervisning på samiska (**bild 23**). Under läsåret 2003-2004 fick sammanlagt 17 elever undervisning i samiska som modersmål, medan undervisningsspråket i de andra ämnena var finska. Kommunerna genomförde alltså inte för sin del den lagstadgade förpliktelsen att anordna huvuddelen av de samiskspråkiga elevernas undervisning på samiska. **Bilderna 25-27** visar att andelen elever som har fått samiskspråkig undervisning är för alla de tre samiska språken mindre än antalet elever som har fått ämnesundervisning. Mest elever (60% av alla elever som deltagit i samisk undervisning) finns med i ämnesundervisningen i nordsamiska (**Bild 28**).

Bild 24. Elever som hade undervisning i samiska (som läroämne) på 1990-talet och 2003-2004

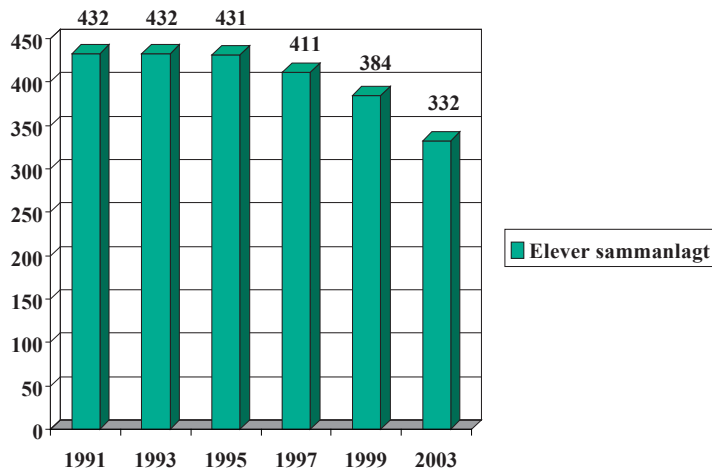
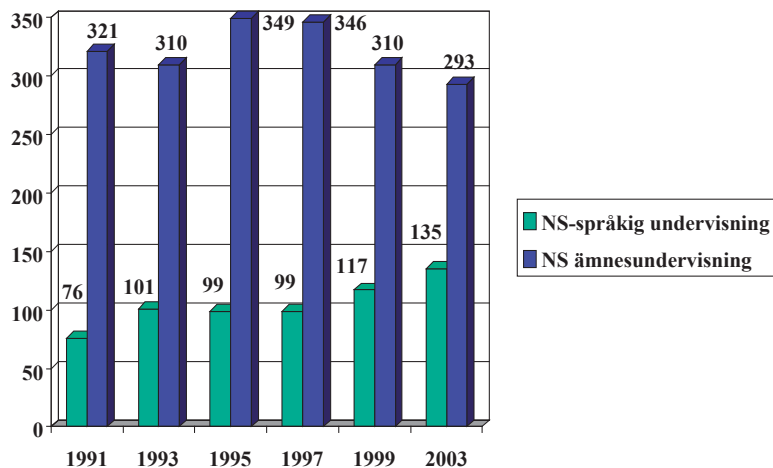

Bild 24. Undervisning av nordsamiska på 1990-talet och 2003-2004

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

Bild 26. Undervisning i skoltsamiska på 1990-talet och 2003-2004

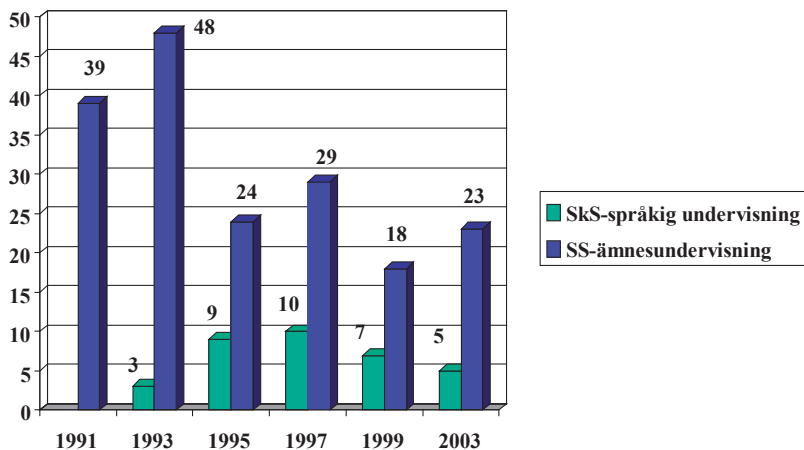

Bild 27. Undervisning i enaresamiska på 1990-talet och 2003-2004

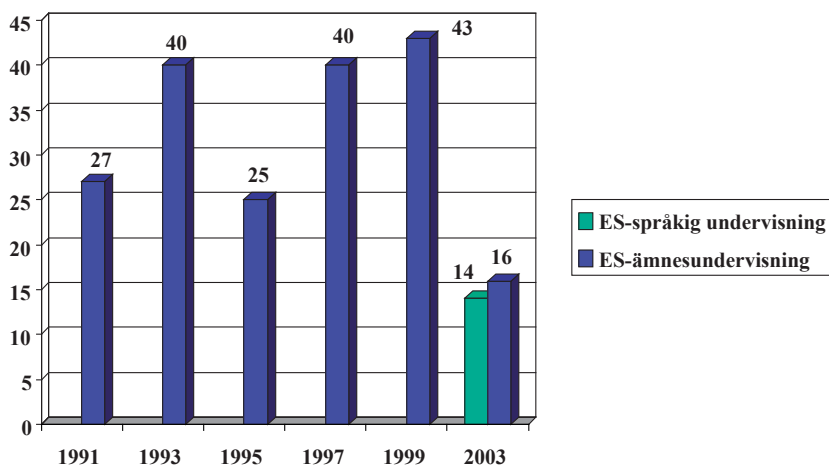
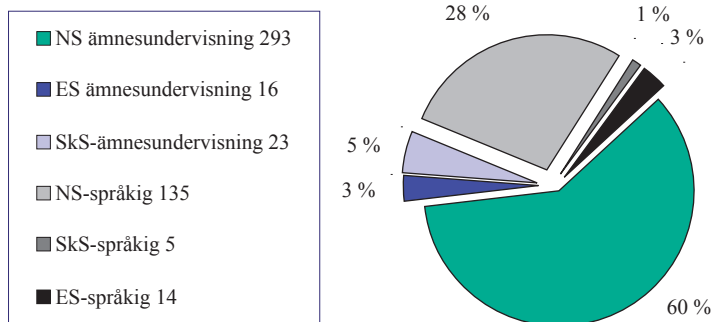

Bild 28. Elever i samisk undervisning i den finska grundskolan specificerade efter språk under läsåret 2003-2004, sammanlagt 486. Samiskspråkig undervisning ges till 154 elever = 31,7%.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

Den samiska undervisningen är starkt koncentrerad på samernas hembygdsområde där allt som allt 90 % av alla elever fanns (bilderna 29-30). Den samiskspråkiga undervisningen tar slut på gränsen till det samiska området och utanför samernas hembygdsområde är det bara 20 elever som fick samisk ämnesundervisning under läsåret 2003-2004. Av antalet (47) som ges i bild 29 var 27 elever i Sodankylä kommun, vilkas hemort låg söder om Vuotso by, dvs. utanför det samiska hembygdsområdet. Sodankylä kommun får ändå fullt statligt stöd till samisk undervisning som ordnas innanför hela kommunen, vilket har som följd att undervisningens ställning har stärkts också i kommuncentret. På områden utanför hembygdsområdet gavs undervisning i samiska under läsåret 2003-2004 i städerna Uleåborg och Rovaniemi, men undervisningen hade en svag och osäker ställning. Kraven på språkundervisning på orter som ligger utanför hembygdsområdet och på en ordentlig finansiering för denna undervisning samt på att ge undervisning enligt samma läroplansgrunder som på hembygdsområdet har ökat under de senaste åren.

Bild 29. Undervisning i samiska i Finland: inom samernas hembygdsområde och i andra delar av landet 2003-2004.

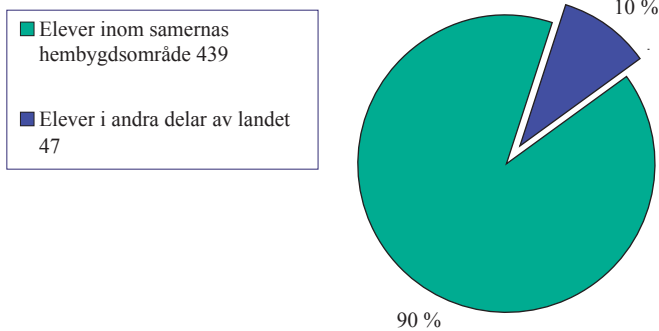
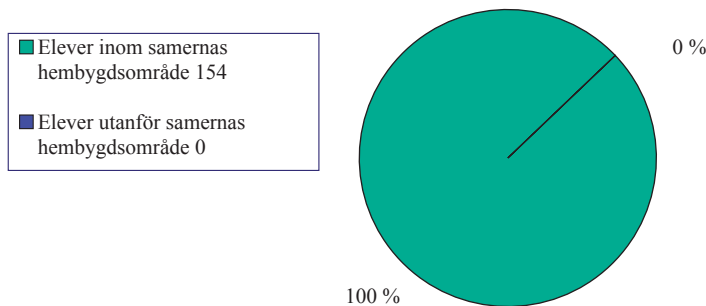

Bild 30. Samiskspråkig undervisning: inom samernas hembygdsområde och i andra delar av landet

3.4. NORDISK JÄMFÖRELSE

I belysningen av här presenterad statistik har antalet elever som har deltagit i den samiska undervisningen vuxit mest i Norge, där man också har genomfört de största undervisningsplans- och lagreformerna beträffande den samiska undervisningen I Sverige och Finland har det inte skett stora ändringar i elevantalet från 1990-talets början; den samiskspråkiga undervisningens andel har dock ökat i de båda länderna.

I alla dessa tre länder går majoriteten av de samiska eleverna fortfarande i norsk-, svensk- eller finskspråkig skola och den samiskspråkiga undervisningen är starkt centrerad till de samiska kärnområdena och till det nordsamiska språket. Den undervisning som ges på enare- och lulesamiska ser ut att så småningom bli starkare, medan skol- och sydsamiskans ställning i undervisningen verkar vara svagast. Det fanns undervisning i skoltsamiska i några skolor i Enare kommun och lärarsituationen var svag. Som följd av språkbadverksamheten har elever som kommer till skolan fått bättre kunskaper i skoltsamiska, men kunskaperna kan återigen försvagas på grund av bristande stödåtgärder. Undervisningssituationen betr. sydsamiska är något bättre i Norge än i Sverige, där man gav ämnesundervisning i sydsamiska i en sameskola, men språket användes inte som undervisningsspråk i andra ämnen¹⁴⁴. I Norge var elevantalet i sydsamiska större och man har också startat undervisningen i sydsamiska i början av 2000-talet. Undervisningen av syd- och lulesamiska i Norge underlättas av att man ger distans- eller virtualundervisning (*fjernundervisning*) till områden och skolor som annars inte skulle ha möjlighet att anordna sådan undervisning.

Ett gemensamt drag för grundskolorna i Norge, Sverige och Finland är att de alla har svårigheter och brister när det gäller fullfölja de ålägganden som gäller den samiska undervisningen. Uppgifterna om undervisningssituationen i Norge visar att kommunerna inte har genomfört elevens rätt till samiskspråkig undervisning när det gäller sådana elever som lär sig samiska som andra språk. Deras undervisningsspråk var nästan utan undantag norska. I de svenska sameskolorna i sin tur finns det svårigheter när det gäller att genomföra beslutet om undervisningsspråk som Sáms fattat redan år 1994. Enligt det beslutet skulle alla samiska elever därefter få samiskspråkig undervisning i minst fem (5) veckotimmar. Enligt statistiken för läsåret 2003-2004 gavs samiskspråkig undervisning till 75% av eleverna. Den finska lagen om den grundläggande utbildningen ålägger i sin tur undervisningsanordnaren att till de samiskspråkiga eleverna på samernas hembygdsområde ge undervisningen i huvudsak på samiska. Enligt statistiken (2003-2004) är det inte möjligt att bevisa exakt hur mycket samiskspråkiga elever som det fanns i kommunernas grundskolor. Statistiken visar dock, att utom elever som fanns med i den samiskspråkiga undervisningen fanns det i skolorna sammanlagt 17 elever som gavs undervisning i läroämnet samiska som modersmål, vilket betyder att eleverna var samiskspråkiga. Dessutom vet man att den samiskspråkiga undervisningens andel minskar betydligt när man kommer till grundskolans högre klasser (7-9). Utifrån detta måste man konstatera att kommunerna inte har fullföljt sin lagstadgade plikt beträffande alla samiskspråkiga elever.

¹⁴⁴ Det finns inga uppgifter att tillgå beträffande undervisningsspråket i den integrerade sameundervisningen. Uppgifterna om Sverige gäller sameskolor.

'Hur stor del av de samiska eleverna i Norden får undervisning enligt någon av de gällande språkalternativen och hur stor del av eleverna hamnar utanför denna undervisning?' är en fråga som det inte finns något entydigt svar på men som det är viktigt att försöka reda ut. Vad som gör det svårt att svara på frågan är att det inte går att finna entydig och pålitlig information om samernas antal i Norden. Vi gör dock här en försiktig uppskattning på basis av de siffror som vanligen presenteras beträffande samer som är bosatta i Norden. Enligt en tidigare i denna text (1.3) presenterad uppskattning ser det ut som om minst hälften av de samiska eleverna i Finland och Sverige hamnade helt utanför de olika alternativen för den samiska undervisningen. Senare i samma kapitel uppskattas sådana elevers antal i Sverige till tom 70 %.

Som grund för uppskattningen som görs här används uppgifter enligt vilka det i Norge skulle finnas ca. 40.000 - 60.000 samer, i Sverige ca. 15.000-20.000 samer och i Finland ca. 8.000 samer¹⁴⁵. På basis av dessa siffror beträffande den samiska befolkningens antal hade det i den norska grundundervisningens samiska undervisning under läsåret 2003-2004 funnits 4,7-7,1 %, i den svenska grundskolans samiskundervisning 2,4-3,2 % och i den finska grundskolans samiskundervisning ca 6,1 % av hela befolkningen. När man jämför dessa siffror med motsvarande siffror för hela Finland, enligt vilka andelen 6-15-åringar var ca. 12 %¹⁴⁶ av hela befolkningen, får vi som resultat att en betydande stor del av de samiska eleverna ser ut att hamna utanför den samiska undervisningen i alla de tre länderna. Här presenterade tal skall dock betraktas kritiskt på grund av att det saknas statistisk grundinformation om samerna. Siffrorna tyder dock på att den samiska undervisningen når ganska väl de elever som är bosatta inom de samiska kärnområdena. Samiska elever bosatta på andra områden nås inte eller endast i ringa grad av den samiska undervisningen. Jämför man antalet elever som deltar i undervisningen med den samiska befolkningens storlek verkar elevantalet i den samiska undervisningen vara lägst i Sveriges grundskolor.

I nästa tabell (**Bild 31**) har man samlat uppgifter om situationen för samisklärare i kommuner som ingår i det samiska förvaltningsområdet i Norge, i sameskolor och i integrerad samiskundervisning som anordnas i kommuner som ingår i det samiska språkets förvaltningsområde i Sverige samt i kommuner inom det samiska området i Finland. Inom det samiska förvaltningsområdet i Norge gavs inte undervisning i lule- eller sydsamiska, varför det inte finns uppgifter om dessa språk i tabellen. Andelen formellt behöriga lärare var högre i Norge än i grannländerna. I Sverige och Finland saknade ca en tredjedel formell behörighet. Under läsåret i fråga fanns det inte en enda formellt behörig lärare som gav undervisning i enare- och skoltsamiska. I Lapplands län i Finland saknade ca. var tionde som var verksam inom undervisningen formell behörighet på hösten 2004¹⁴⁷. Lärarnas situation beträffande samiska var alltså när det gällde siffror som avser formell behörighet ca 20 % svagare än i genomsnitt i länet.

145 Pedersen 1997,3 (Norge); <<http://www.sametinget.se>> 3.6.2004 (Sverige); Sametingens valnämnd/ Sámedikki válgálávdegoddi 30.10.2003 (Finland).

146 <<http://www.stat.fi>> 9.12.2004.

147 <<http://www.laanhallitus.fi/lh/lappi/bulletin.nsf>>, uppgift från år 2003, situation 16.9.2004.

3. SITUATIONEN FÖR UNDERVISNINGEN I OCH PÅ SAMISKA

Bild 31. Lärarsituationen för undervisningen i och på samiska i förvaltningsområdenas grundskolor¹⁴⁸ under läsåret 2003-2004

Land och kommun / skolort	nord-samiska	enare-samiska	skolt-samiska	lule-samiska	syd-samiska	samisklärare sammanlagt
NORGE¹⁴⁹						159
- Guovdageaidnu	55					55
- Kárášjohka	45					45
- Poršáŋgu	17					17
- Deatnu	24					24
- Gáivuotna	11					11
- Unjárga	7					7
• formell behörighet	141					141=88,7%
SVERIGE¹⁵⁰						45
- Giron	9					9
- Gárasavvon	5					5
- Láttvárri	5					5
- Váhčir	6			5		11
- Johkamohkki	8			3	1	12
- Deartná	1			1	1	3
• formell behörighet	22			6	2	30=66,6%
FINLAND¹⁵¹						41
- Anár	8	2	2			12
- Eanodat	6					6
- Ohcejohka	21					21
- Soađegilli	2					2
• formell behörighet	27					27=66%

148 Från andra områden fanns inte uppgifter att tillgå eller de var oklara.

149 Lärarantalen för Norge kommer från utbildningsbyråerna för kommunerna som ingår i förvaltningsområdet för samiska språket.

150 Lärarantalen i Sverige har fått genom Sáms och de gäller lärare som ger undervisning i och på samiska i samskolorna och i den integrerade undervisningen inom förvaltningsområdet för samiska språket.

151 Siffrorna för Finland kommer från skolbyråerna i kommunerna inom samernas hembygdsområde.

NORGE

Förvaltningsområdet för samiska språket: kommunerna Karasjok (Kárášjohka/ Kaarasjoki), Kautokeino (Guovdageaidnu/ Koutokeino), Nesseby (Unjárga/ Uuniemi), Porsanger (Porsángu/ Porsanki), Tana (Deatnu/ Teno) och Kåfjord (Gáivuotna/ Kaivuono) (Lag 1990/78). Tysfjord (Divvtasvuotna) fogades till förvaltningsområdet i början av år 2006.

De särskilda sameskolorna i Norge

- Snåsa (Snoasa)
- Hattfjelldal (Árborde)
- Målselv i Troms (Romssa Mátatvuopmi)

SVERIGE

Förvaltningsområdet för samiska språket: kommunerna Kiruna (Giron/ Kiiruna), Gällivare (Váhčir/ Jellivaara), Jokkmokk (Johkamohkki), och Arjeplog (Árjratluovvi) (Lag 1999:1175).

De särskilda sameskolorna i Sverige

- Karesuando (Gárasavvon/ Kaaresuunto)
- Lannavaara (Láttévárri)
- Kiruna (Giron/ Kiiruna)
- Jokkmokk (Johkamohkki)
- Gällivare (Váhčir/ Jellivaara)
- Tärnaby (Deartná)

FINLAND

Samernas hembygdsområde: kommunerna Utsjok (Ohcejohka/ Utsjok), Enontekiö (Eanodat/ Enontekiö), Enare (Anár/ Inari) och området för Lapplands renbeteslag i Sodankylä (Soađegilli) (Lag 974/95).

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

Utarbetandet av samiska läromedel¹⁵² är en av de viktigaste delarna när det gäller att bygga upp grunden för undervisningen. Läromedel är inte lika med läroplan, men de har en central ställning inom planeringen och genomförandet av undervisningen i synnerhet när det gäller undervisning på minoritetsspråk. Samhället runtom skolan erbjuder inte så mycket material som lämpar sig till undervisningen (bl a litteratur och medietillbud) som det erbjuder den undervisning som ges på huvudspråken. Man skall inte underskatta den betydelse som läromedel av god kvalitet har för undervisningens ställning i skolan och för elevernas och deras föräldrars förtroende. De har också en stor betydelse för lärarna, som ofta har en vanlig lärarutbildning på landets huvudspråk, där man knappt har tagit hänsyn till den samiska undervisningens krav och speciella drag. Lärarens arbete förutsätter också expertis när det gäller det samiska samhället, flerspråkighets-, flerkulturell- och tvåspråkighetspedagogik. På samma gång är lärarna den viktigaste sakkunniggruppen när det gäller utarbetande av läromedel, manuskript och pedagogiskt utvecklande av materialen.

Det samiska läromedelarbetet är fortfarande ett pionjärarbete. I många fall får specialterminologin inom flera olika livets områden sin skriftliga form för första gången genom läromedelarbete. Det återstår fortfarande att utarbeta de första samiskspråkiga materialen för flera olika undervisningsämnen och för olika klassnivåer, och lärarna måste genomföra sitt arbete på var sitt sätt, ofta genom att använda läromedel som har getts ut på huvudspråket. Mest brister finns det inom de syd-, lule-, enare- och skoltsamiska språken, där det har getts ut mycket lite litteratur och olika material.

152 I den samiska texten används benämningen 'oahpponeavvu', som är vanlig i samiskan som används i Norge och Sverige. I Finland används benämningen 'oahppamateriála'. Bägge benämningar syftar på alla olika material som används i samiskundervisningen, se O97S,83 och 'Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi- Strategalaš plána 2001-2005, Eallju vuoitá goavvelihku' (N, Sámediggi 2000,5).

Planeringen av samiska läromedel påbörjades i de nordiska länderna i början av grundskoletiden. Denna planering har så småningom blivit en uppgift som sköts av samernas egna administrativa organ och numera ingår i den årliga budgetfinansieringen. Utarbetandet av läromedel för den första generationen har krävt mycket både mänskliga och ekonomiska resurser och förutsättningen har varit en kompetensuppbyggnad hos dem som har arbetat med det. Även om det numera finns en ansevärd mängd läromedel från läroböcker till digitala material, är materialsituationen för den samiska undervisningen i Norden fortfarande mycket bristfällig. Som ett specialdrag för materialarbetet kan betraktas att läromedel skall kunna hålla sig i takt med en värld i snabb förändring och med skolreformer som genomförs i genomsnitt en gång per tio år. I synnerhet läroplansreformerna förutsätter att läromedel förnyas outhärligen. De digitala och elektroniska materialen som en del av skolarbetet har inneburit ett helt nytt område i materialarbetet.

Det samiska läromedelarbetets grunder, verksamhetsformer och resurssituation avviker tydligt från varandra i de nordiska länderna. I Norge och Finland hör läromedelarbetet och dess resursförvaltning till Sametingets sakkunnigorgans uppgifter, i Sverige till Sameskolstyrelsen. Organen i Norge och Sverige fördelar läromedelprojekten till samiska förläggare och administrerar användningen av finansiella medel. I Finland fungerar Sametinget både som läromedelförläggare, utgivare, distributör, försäljare och som arbetsgivare för projektanställda.

4.1. LÄROMEDELARBETETS RAMAR OCH RESURSER

Norge

Det samiska läromedelarbetet överfördes till Sametinget i samband med omorganiseringen av undervisningsförvaltningen år 2000¹⁵³. Läromedelarbetet hör till utvecklingsavdelningen vid Sametingets undervisningsavdelning där också det år 1994 startade samiska läromedelcentrumet finns. Benämningen 'läromedelscenter' är inte längre i bruk men verksamheten (information, rådgivning, utlåning) är densamma som tidigare. Läromedelutställningen är permanent och finns kvar. Läromedelutställningen är bestående, och man har velat samla till den alla samiska läromedel som getts ut i Norden, såväl de samiska materialen som getts ut på samiska och det som har getts ut på huvudspråken och handlar om samisk kultur. Norska Sametinget har förutom den nordiska läromedelförteckningen också gett ut en förteckning över AV-material som innehåller information om utgivna datorprogram, filmer, CD:er, ljudband och andra audiovisuella material¹⁵⁴.

Undervisningsavdelningen planerar och förvaltar läromedeltillverkning enligt en strategisk plan som Sametinget har godkänt för en valperiod åt gången. Av den senaste strategiska planen framgår att det år 2000 fanns knappt 50 % färdiga av det material som behövdes.¹⁵⁵ Från och med år 1995 har man i statsbudgeten anslagit medel också för tillverkning av samiska specialpedagogiska läromedel. Detta arbete genomförs enligt en egen plan¹⁵⁶.

Till Sametingets läromedelarbete hör behovskartläggning, beredning av budget, fungerande som förvaltningsmyndighet med ansvar för användningen av anslagna medel och som planerare; i arbetet ingår också att begära anbud och fungera som pedagogisk ledare och informatör, planering, begäran av offerter, pedagogisk handledning och information. Dessutom sköter Sametinget om utlåningen av material och säljer kopior av TV-program till undervisningsändamål. Utom tidigare nämnda materialförteckningar och -utställning används internet, och där har man öppnat speciella sidor som betjänar undervisningen och kallas *Samisk Læringsnett/ Sámi Oahpponeahhta* (<<http://www.oahpponeahhta.no>>),

Utbildningsavdelningen vid Sametinget fungerar inte själv som materialtillverkare eller -försäljare och utgivare av läromedel såsom man ännu gjorde under dess föregångares *Samisk utdanningsråds (Sámi oahpahusráddi)* tid fram till början av 1990-talet. Genomförandet och marknadsföringen av läromedelsprojekt har flyttat över till samiska förläggare, av vilka Davvi Girji O.S. (<<http://www.davvi.no/sami>>) har publicerat mest material. Kommunerna köper material från förläggarna, men säkra uppgifter om hur mycket av anslagen som har använts till inköp av samiskspråkiga läromedel finns inte att tillgå. Bl.a. i samiska media har man ofta tagit upp till diskussion att kom-

153 Sámi oahpahussuorggi organiserema čielggadeapmi. Sámedikki namahan lávdegotti árvalus, golggotmánnu 1993/ Utredning av organisering av den samiske utdanningssektoren. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av Sametinget, oktober 1993.

154 AV-kataloga/ AV-katalog. Sámediggi/ Sametinget 2002.

155 Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi- Strategalaš plána 2001-2005, Eallju vuoitá goavvelihku. Sámediggi 2000; Hirvonen 2003b,134.

156 'Doaibmaplána sámegiela earenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid ráhkadeapmái mánáid, nuoraid ja ráisolbmuid várás, 2001-2004.' Godkänts av Sametingets plenum 2001.

munerna inte har råd att köpa samiska läromedel, varför lärarna ofta blir tvungna att utarbeta material själva, trots att det redan har getts ut bra material av god kvalitet för undervisningsämnen i fråga. Enligt Utsis undersökning har kommunerna ingen klar linje eller klara planer när det gäller materialanskaffning. Enligt svaren som de samiska lärarna gav på en enkätundersökning ansåg 30 % av dem att man alltid skaffar eleverna samiska läromedel som finns att tillgå i olika undervisningsämnen. 61 % av lärarna besvarade frågan med 'ibland'.¹⁵⁷

En stor del av de samiska material som har getts ut i Norge är nyproduktion. För några undervisningsämnen har man satt i gång eller redan genomfört översättningsprojekt från norskspråkiga läromedel (matematikböckerna i kl. 1-4, materialen i natur- och miljölära för kl. 5-7 och några datorprogram)¹⁵⁸.

Vid Sametingets undervisningsavdelning finns det inga som är anställda särskilt för läromedelarbete, utan uppgifter som hör till läromedelarbete ingår som en del av arbetet hos dem som är anställda för pedagogiskt arbete. Av projektledarna är det i regel sammanlagt tre som administrerar avtal som slutits med samiska förläggare och sköter kontakterna till dessa. Administrationen handleder och ger råd till anställda som arbetar med läromedel, och de som arbetar med pedagogiska uppgifter är vid behov beredda att säkra att de på läromedel ställda kvalitetskraven uppnås.¹⁵⁹

På nästa bild (**bild 32**) finns samlade uppgifter om resurser som i Norge från 1990-talets början har använts till utarbetande av samiska läromedel. Uppbyggnaden av specialpedagogiskt kunnande och utarbetandet av speciellt anpassade läromedel har påbörjats i mitten av 1990-talet, och den finansiering som har använts till detta syns på den andra bilden (**bild 33**).¹⁶⁰ Speciellt anpassade samiskspråkiga material har utarbetats för barn, ungdomar och vuxna på alla de tre samiska språken som används i undervisningen, mest för grundskolan och av språken mest på nordsamiska.¹⁶¹

157 Utsi M.B. 2003,145-148; 2004,137-140.

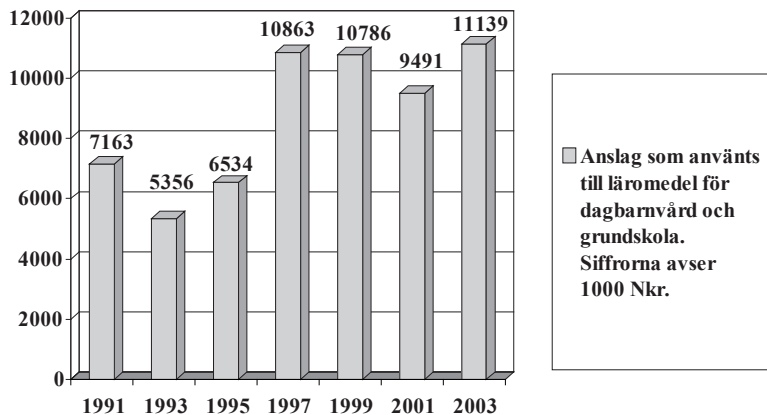
158 Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi- Strategalaš plána 2001-2005, Eallju vuoitá goavvelihku. Sámediggi 2000.

159 Sametingets undervisningsavdelning/ Hætta I.L., november 2003.

160 Uppgifterna till bilderna har samlats från Samiska undervisningsrådets årsmeddelanden 1991-1999 och från Sametingets årsberättelser 2000-2002. Uppgifterna för år 2003 har fått från Sametingets undervisningsavdelning.

161 Doaibmaplána sámegielat earenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid ráhkadeapmái mánáid, nuoraid ja rávisolbmuid várás. Sámediggi 2001.

Bild 32. Anslag som använts för tillverkning av samiska läromedel 1991-2003

De 'använda resurserna' som anges i bilden är inte de som anslagits i budgeten, som inte syns i bilden och som avviker från de som här anges. De angivna talen kan inte läggas ihop eftersom uppgifterna gäller vartannat år och de skall endast visa finansieringens genomsnittliga nivå.

Enligt utväreringsundersökningen år 2003 har det rått ständig brist på läromedel i de samiska skolorna¹⁶², och situationen har inte förbättrats ens efter det att de samiska läroplanerna trädde i kraft. Enligt Hirvonen kan situationen faktiskt ha utvecklats till och med till det sämre, eftersom *den samiska skolan* nu omfattar en ändå större grupp elever än förr. Samisk kultur skall nu undervisas i både på samiska och på samiska och norska språken, vilket innebär att det i undervisningsämnena borde finnas både tvåspråkiga material och material som anpassats till den samiska skolans principer¹⁶³. Läromedelsbehoven varierar också inom de olika områdena. I den samiskspråkiga undervisningen behövs det samiskspråkiga material för alla undervisningsämnen. I undervisningen av språket behövs det material för undervisning av första och andra språk samt för nybörjarundervisning i ett nytt språk. Som en tredje grupp nämner Hirvonen de norskspråkiga elever i vilkas undervisning man följer den samiska läroplanen och vilkas läromedel alltså borde vara utarbetade för den samiska skolan och samiskt material borde vara en del av deras innehåll.¹⁶⁴

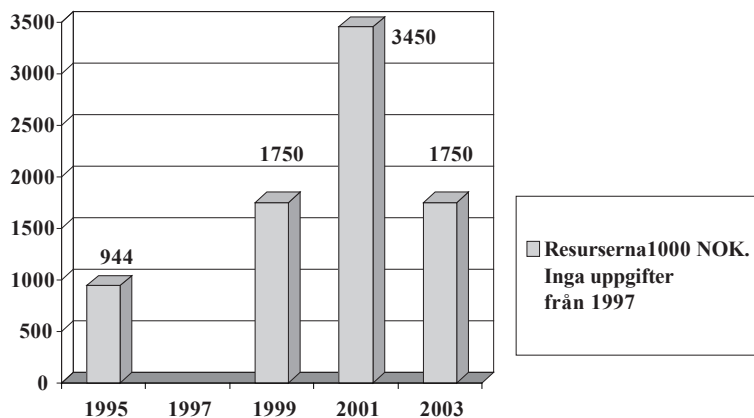
162 Se fotnot 30.

163 Hirvonen 2003b,133-134 och 2004b,133-134.

164 Som ovan, 134 och 155.

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

Bild 33. Medel som anslagits för uppbyggande av det specialpedagogiska kunnandet och utarbetande av speciellt anpassade samiskspråkiga läromedel 1995-2003. (Talen kan inte räknas ihop då uppgifterna är från vartannat år och syftet är att framställa finansieringens allmänna nivå)

I undersökningar kommer också fram en uppfattning hos många lärare som undervisar i samiska som andra språk, att de material som används inte har anpassats till elevernas språkliga nivå. De anser att huvuddelen av de nuvarande materialen passar bättre för dem som talar samiska som första språk och är för svåra för dem som lär sig samiska som andra språk. Lärarna på randområdena (utifrån samisk synvinkel) saknade vidare verkliga språkanvändningsmöjligheter för sina elever och material för intensiv språkundervisning i samiska. De nuvarande eleverna har enligt dem inte längre några dolda språkkunskaper vilket för många ännu var fallet för ett par årtionden sedan¹⁶⁵.

Enligt Utsis undersökning saknade lärarna mest läromedel som är självklara för andra såsom vanliga läroböcker, kunskapsböcker, uppslagsböcker, skönlitteratur, filmer och lokala läromedel. Lärarna betonade speciellt behovet av temaböcker (56 % av de samiskspråkiga lärarna). Temaböckerna skulle underlätta anordnandet av temaundervisning som förutsätts i de samiska läroplanerna (O97S) och organiseringen av uppgifter över ämnesgränserna. Det snabbaste sättet att tillverka material ansågs vara tillverkningen av temaböcker, vilka dessutom är lättare att förnya och ta i bruk i grannlandet.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Som ovan, 94.

¹⁶⁶ Utsi M.B. 2003,152 och 2004,144.

Sverige

Läromedelarbetet har hört till har varit Sáms uppgift ända sedan dess grundande år 1980. Sáms har årligen använt till läromedelarbete och inköpande av läromedel en del av de medel som har anslagits i statsbudgeten till sameskolornas verksamhet. Samisk-språkiga material för olika undervisningsämnen har ändå tillverkats mindre än i grannländerna. En orsak till detta är att samiskspråkig undervisning började öka i sameskolorna först på 1990-talet¹⁶⁷. I Sáms årsberättelse för år 2003¹⁶⁸ konstateras att Sáms p.g.a. ekonomiska orsaker inte har haft möjligheter att prioritera läromedelstillverkning trots att det råder stor brist på material. I årsberättelsen för år 1999 konstateras att det har använts lite resurser till läromedelstillverkningen på grund av att andra utgifter har ökat. Man har dock haft som målsättning att öka resurserna för läromedelarbetet¹⁶⁹. I årsberättelsen för år 2001 konstateras att behoven är stora men att det är svårt att uppfylla dem med anvisade resurser¹⁷⁰.

I de delar av Sáms årsberättelse som handlar om läromedel lägger man mer vikt på nordiska projekt och deltagande i dem än i grannländerna; detta sker särskilt från och med mitten av 1990-talet. Sameskolorna i Kiruna och Karesuando deltog i ett under läsåret 1995-96 genomfört nordiskt läromedelsprojekt¹⁷¹ vars målsättning var att öka användningen av samiska läromedel i samisk undervisning oberoende av i vilket land materialet hade tillverkats¹⁷². Efter det har sameskolorna använt mer material som tillverkats i grannländerna, bl. a. läroböcker i matematik som utgivits av Sametinget i Finland.

I mitten av 1990-talet startade man tillsammans med sameslöjdare ett projekt som kallades *Mánát ja sámeduodji (Barnen och sameslöjd)* varvid man tillverkade sameslöjd att användas som undervisningsmaterial på skolorna. År 1996 startades två nordiska projekt som resulterade i att man gav ut interaktiva läromedel för olika undervisningsämnen. Inom ramarna för ett Sokrates-projekt gav man ut en CD-rom för nybörjarundervisning som anpassades till flera samiska språk, och som resultat av ett IDUN-projekt gav man ut 10 datorbaserade undervisningsprogram¹⁷³.

År 1998 deltog Sáms i fyra nordiska projekt¹⁷⁴. CD:n *Sámi soġa lávlla (Samesläktens sång)* gavs ut på sex samiska språk. Kidlink-projektet som påbörjades i Norge betydde i sin tur att man tillverkade nordsamiska hemsidor i för internet. Dessutom deltog Sáms i projektet *Sámenet* (<<http://www.same.net>>) som leddes av *Sámi oahpahusguovddáš* i Jokkmokk och i det samiska litteraturprojektet '*Čána gillii*' som leddes av Samerådet.

År 1999 inleddes samarbetet mellan Samiskt utbildningscentrum (*Sámi oahpahusguovddáš*) och centret för lulesamiskt språk *Árran* i Tysfjord, Norge med syftet att utveckla lulesamiska läromedel. Detta projekt pågår fortfarande och prioriteras

167 Se fotnot 138.

168 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2003, 13.

169 Sáms årsredovisning 1999, 9: "Kostnaderna för läromedelsutveckling och produktion har varit låga under senaste åren. Detta beror på omfördelning av anslag på grund av ökade kostnader på andra poster. Avsikten är dock att tilldela läromedelsutveckling och produktion mera medel inför kommande år."

170 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2001,10.

171 Biti Mikalsen 1997.

172 Sameskolstyrelsens årsredovisning 1995/96,20.

173 Sameskolstyrelsens årsredovisningar 1995/96-1998.

174 Sameskolstyrelsens årsredovisning 1998,26.

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

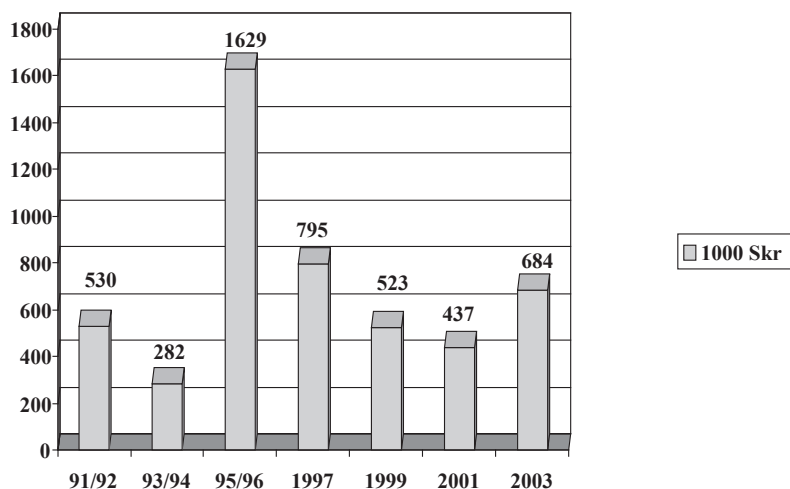
högst av SámS. Projektet producerar lulesamiska material för läs- och skrivundervisning till dem som har lulesamiska som modersmål¹⁷⁵.

Det har inte funnits någon anställd med läromedelsuppgifter i SámS förvaltning under åren 1999-2001¹⁷⁶. Från och med år 2002 har SámS återigen anställt en läromedelskonsulent i vars arbete man har betonat speciellt lulesamiska materialprojekt och nordiskt samarbete. Läromedelskonsulenten har också svarat för utarbetandet av särskilda sidor för samiskundervisning i samband med internetsidor som gäller minoriteternas modersmålsundervisning (*Tema modersmål, modersmålets plats på skoldan*).¹⁷⁷

I SámS roll i läromedelarbetet ingick det att planera, förvalta budgetmedel, anvisa medel och handleda samiska förläggare i läromedelsprojekt och att delta i nordiskt samarbete. SámS läromedelskonsult hade en central ställning i anordnandet av nordisk samisk läromedelskonferens och administreringen av dess ekonomi år 2003¹⁷⁸.

I nästa bild (**bild 34**) presenteras samlade uppgifter om resurser som använts till utarbetande av samiska läromedel i Sverige från och med början av 1990-talet.

Bild 34. Anslag som använts till utarbetande av samiska läromedel 1991-2003

I talen för åren 1991/92-1993/94 ingår inte lönen för den som anställts för läromedelarbete, som i bokslut har tagits med i förvaltningskostnaderna. Summan för åren 1995-1996 är större, eftersom den omfattar 18 månader pga ändringar i bokföringen. De framställda talen kan inte räknas ihop eftersom de anges för vart annat år och avsikten är att framställa finansieringens allmänna nivå.

175 Sameskolstyrelsens årsredovisningar 2000-2003.

176 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2001,10.

177 Sameskolstyrelsens årsredovisning 2003,13.

178 Sámi oahpponeavvu davviriikkalaš resursan. Rapport fra Nordisk læremiddelkonferanse i Kiruna/ Raporta davviriikkalaš oahpponeavvokonferánsas Gironis 25.-27.3.2003.<<http://www.oahpponeahhta.no>>, Sametinget (N), 146 s.

Finland

Det samiska läromedelarbetet påbörjades i Finland vid mitten av 1970-talet. Det ingick till en början som en del i arbetsbilden hos den som år 1976 hade börjat vid Lapplands länsstyrelse som planerare av samisk undervisning. En särskild läromedelsbearbetare anställdes vid länsstyrelsens skolavdelning år 1987 och planeringen av läromedelsprojekt skedde vid Rådet för samiska skolärenden (*Sámiid skuvlenássiidráđđi*) som grundats inom länsstyrelsen. Detta kan betraktas som en början på ett läromedelsarbete som administrerades av samerna själva. Vid läromedelssektionen som tillsatts av rådet för samiska skolärenden var alla medlemmar samer. Administreringen av läromedelarbetets resurser var dock krånglig och byråkratisk, och utbildningsstyrelsen svarade för den fram till 1993, varefter denna uppgift flyttades till länsstyrelsen.¹⁷⁹

Rådet för samiska skolärenden i samarbete med kommunerna inom det samiska området och den samiska lärarorganisationen (*Sámi Oahpaheaddjiid Searvi*) lade åren 1991-1992 fram planer för grundandet av ett samiskt läromedelcenter, och planerna stöddes också av Riksdagens bildningsutskott och Utbildningsstyrelsen¹⁸⁰. Man hade som målsättning att upprätta ett samiskt läromedelscenter med samarbete inom Norden. Trots omfattande enighet anvisades inga medel för centret i statsbudgeten. Läromedelanslaget höjdes dock på den nivå som det har hållit sedan dess.¹⁸¹

Sametingets grundande och förordningarna om samisk kulturautonomi innebar att den som var anställd för läromedelarbete samt läromedlen kom under Sametingets administration. Efter detta har ett organ som valts av samerna själva, utbildnings- och läromedelsnämnden, svarat för medel som anslagits i statsbudgeten för läromedelarbete och organet har kunnat självständigt planera, verkställa och bestämma över användningen av medel som anvisats för läromedelarbetet.¹⁸²

Till uppgifterna för Sametingets utbildnings- och läromedelsnämnd och motsvarande byrå hör att man utreder läromedelbehov, bereder årligen budgetförslag, svarar för användningen av medel, utarbetar långsiktiga planer (en gång per valperiod) och årliga produktionsplaner, svarar för alla faser i materialtillverkningen ända fram till tryckning, fungerar som arbetsgivare för projektanställda, håller kontakt med förläggare, svarar för distribution, försäljning och information. Nämnden fastställer de principer enligt vilka de läromedel som Sametinget har producerat delas gratis till skolorna på finska sidan och för undervisning, till andra grupper säljs dessa.¹⁸³

För Sametingets internetsidor (<<http://www.samediggi.fi>>) utarbetas det information om utgivna material. Dessutom sänder man gratisexemplar och information om nya material till skolorna. Vid sekretariatet i Enare finns också en liten läromedelutställning där alla material som har givits ut på finska sidan har samlats och där det finns rik-

179 Fram till år 1991 hette byrån Skolstyrelse, som fördes samman med yrkesutbildningsstyrelsen till en byrå med namnet Utbildningsstyrelsen. SSK 25.1.1991/182; Aikio-Puoskari 2001,170-175.

180 Sámiid skuvlenássiidráđđi doaimmamuitalusat/Saamelaisten koulutusasiainneuvoston vuosikertomukset 1991-1992; Sámi Oahpaheaddjiid Searvi čeahkkin 'Sámiid oktasaš oahppamateriálaguovddáš' 19.3.1991, muituimerkejumi, vuolláicállit Kaaren Kitti ja Julie Eira; Brev till undervisningsminister Taxell av de samiska lärarna i Finland 15.11.1989; KH 10570/940/89, 30.1.1990; Bildningsutskottets uttalande i november 1990,22; Aikio-Puoskari som ovan.

181 Uppgifter från Sametingets utbildnings- och läromedelsbyrå.

182 Se fotnot 102; SSK 17.7.1995/973 och 974.

183 Bl.a. uttalanden till finansutskottets bildnings- och vetenskapsavdelning vid Finlands Riksdag den 25.10.2002 och 11.10.2004, Dnro:460/D.a.2 och 505/D.a.4; Distribution och försäljning av böcker, Beslut av Sametingets utbildnings- och läromedelsnämnd den 13.6.2002, med vilket det tidigare använda förfaringssättet granskades.

ligt med material från grannländerna. Utställningen är ändå liten och det finns planer på att utvidga bl.a. denna verksamhet efter det att det samiska kulturhuset som planeras bli byggt i Enare kyrkby (samtidigt Sametingshuset) blir färdigt.¹⁸⁴

Sametinget har i sina årliga budgetförslag krävt en höjning av läromedelanslaget och uppskattat behovet till ca dubbelt så mycket som det som har anslagits. Under de senaste åren har man betonat speciellt behovet av material vid enare- och skoltsamiska klassers klassnivåer 7-9, nordiskt samarbete, terminologisamarbete och behovet av flera fast anställda i läromedelarbete. På grund av de knappa resurserna och den brådskande situationen har man ända sedan 1980-talet (särskilt på 1990-talet) genomfört projekt där man har anpassat och översatt finskspråkiga läromedel. Som ett resultat av detta har Sametinget gett ut hela lärobokserier på nordsamiska (bl.a. i matematik och naturlära). Detta arbetssätt har ofta kritiserats, och år 2003 fattade Sametingets utbildnings- och läromedelsnämnd ett principbeslut att i fortsättningen prioritera ursprungligen samiska läromedelprojekt.¹⁸⁵

Användningen av läromedelanslagen var tidigare strikt begränsad och gällde endast kostnader i samband med manusskrivande, illustrering, tryckning och annat med direkt anknytning med tillverkningen. Situationen ändrades dock år 1993 och Sametinget har haft en möjlighet att med anslaget anställa personer i projektarbete med heltid anställning. Tidsbegränsade projekt har utlysts offentligt och några samiskalärare har kunnat koncentrera sig på läromedelsarbete på heltid. På det sättet har man utarbetat bl.a. några nordsamiska modersmålläroböcker och grammatik- och ordböcker på enaresamiska. Med hjälp av läromedelanslagen har man kunnat anställa ytterligare en person som arbetar med läromedel vid byrån, och därmed har materialtillverkningen gått snabbare. Under de senaste åren har det på Sametingets byrå alltså funnits två anställda som arbetar med läromedel, av vilka den ena har fast ställning som betalas från medel som anvisats i Sametingets allmänna budget.¹⁸⁶

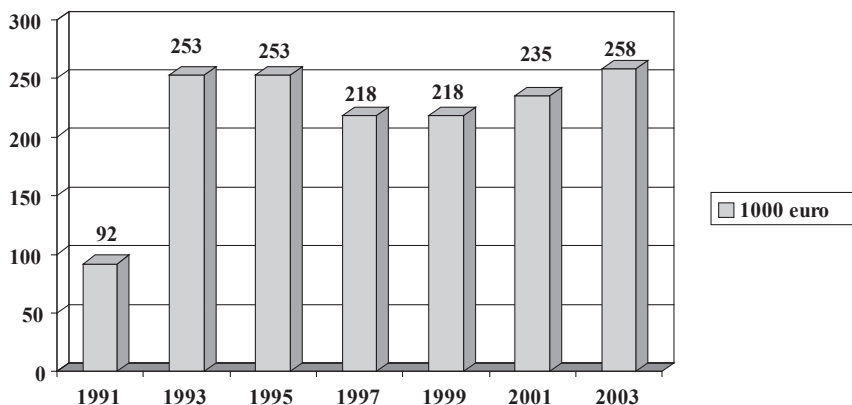
I nästa bild (**bild 35**) presenteras information om anslag som i statsbudgeten har anvisats till utarbetande av samiskspråkiga läromedel. Ett specialdrag vid läromedelarbetet har varit att anslagen under flera år har tagit slut redan i början av hösten, och att de påbörjade projekten har fått vänta länge på finansiering.

184 Marknadsföring av och information om läromedel, principerna, daterad den 13.6.2002, utbildnings- och läromedelsnämnden; bl.a. Sametinget/Verksamhets- och kvalitetsprojektet för Samiskt kulturcentrum SEARRA, den 20.11.2003.

185 Bl.a. Sametingets förslag till undervisningsministeriet om anslag för tillverkande av samiskspråkiga läromedel år 2005, Dnr: 246/D.a.2, 2004; Kangasniemi 28.10.2003: Koulu- ja opetustointa koskevien vaalikaudeksi 2000-2003 asetettujen tavoitteiden toteutumisen, utredning för Sametingets styrelse; beslut av Utbildnings- och läromedelsnämnden den 19.3.2004: Resultatmålen för Skolan och undervisnings-verksamheten valperioden 2004-2007; Kitti 27.3.2003, föredrag vid nordisk läromedelskonferens i Kiruna.

186 Kangasniemi 28.10.2003; Koulu- ja opetustointa koskevien vaalikaudeksi 2000-2003 asetettujen tavoitteiden toteutumisen, utredning för Sametingets styrelse.

Bild 35. Anslag i statsbudgeten som anvisats tillverkningen av samiskspråkiga läromedel åren 1991-2003.

Medlen som använts till läromedelstillverkning har varit ungefär desamma som vad som anvisats i statsbudgeten. Ett litet tillägg har bestått av försäljning av material. Kostnaderna kan inte räknas samman, eftersom talen gäller vartannat år och syftet med dem är att ange finansieringens allmänna nivå. Obs. Finland övergick till att använda euro år 2002, varför också de tidigare anslagen har ändrats till euro. 253.000 euro = 1.500.000 mk. Åren 1993-1995 betalades lönen till läromedelsanställda från här angivna medel, 1996-1999 blev anslaget mindre efter det att löneanslaget flyttades till Sametingets allmänna budget. Motsvarande höjning i anslagen gjordes i 2000-2001 års budget och anslagen för detta ändamål har hållit samma nivå efter det.

Under åren 2000-2003 har det getts ut i genomsnitt 17 nya materialtitlar/år. Under dessa år har det getts ut 36 nordsamiska material, sammanlagt 11 enaresamiska material och sammanlagt 13 skoltsamiska material. På enaresamiska har det getts ut provupplagor av grammatik, läseböcker och tilläggsmaterial för undervisning av samiska som modersmål och främmande språk, religionsböcker som är översatta från finska, psalmer, ett spel och böcker i naturkunskap. På skoltsamiska har det getts ut läsnings- och tilläggs-material för modersmålsundervisning och för undervisning i samiska som främmande språk, övningsböcker och kyrkliga sånger. Under dessa år har det inte funnits några nordiska samarbetsprojekt (utom nämnda konferens och läromedelsförteckning.).¹⁸⁷

187 Saamelaiskäräjien vuosikertomukset 1996-2003; Aikio-Puoskari 2001,176; Kangasniemi detsamma.

4.2. LÄROMEDELSITUATIONEN I VARJE LAND

I detta kapitel presenteras en allmänbild över samiska läromedelmaterial för grundskolan som tillverkats i varje land. Situationen presenteras på följande sidor i tabeller, vilkas uppgifter man har fått från organ som svarar för läromedelarbetet.¹⁸⁸ Uppgifterna baserar sig på situationen under hösten 2003. Uppgifter som finns i tabellerna är inte några uppskattningar om hur väl materialen som tillverkats i ett land lämpar sig att användas i undervisningen som ges i ett annat land. Exakt information om denna fråga finns inte att tillgå. Tack vare materialen som tillverkats i grannländerna är alltså skolornas situation något bättre än vad som framgår i tabellerna som presenteras här. Tabellerna saknar också uppgifter om samiskt kulturmaterial som är avsett för andra än de som får samisk undervisning. Förklaring över förkortningar som används i tabellerna:

LÄROÄMNET I FINLAND

EatG = Modersmål och litteratur

SáVie = Samiska som främmande språk

SáVie = Samiska som främmande språk

Ruo = Svenska

Eng = Engelska

Mat = Matematik

BiLuo = Miljö- och naturkunskap

BioEat = Biologi och geografi

FyKe = Fysik och kemi

Osk = Religion

Eo = Livsåskådningskunskap

Hi = Historia

Serv = Samhällslära

Mus = Musik

Duo = Slöjd

Govva = Bild

Ruov = Hemkunskap

Dea = Hälsokunskap

Orá = Elevhandledning

LÄROÄMNET I SVERIGE

Sá 1 = Samiska som 1 språk

Sá 2 = Samiska som 2 språk

Sve = Svenska

Eng = Engelska

Mat = Matematik

Govva = Bildkunskap

Ruov = Hemkunskap

Mus = Musik

Duo = Slöjd

Geo = Geografi

Hist = Historia

Oskk = Religionskunskap

Serv = Samhällskunskap

Biol = Biologi

Fys = Fysik

Kem = Kemi

Tekn = Teknik

LÄROÄMNET I NORGE

Sá 1 = Samiska som 1 språk

Sá 2 = Samiska som 2 språk

SáKu = Samisk språk och kultur

Dár-s = Norska för samisktalande

Rist = Kristendom/ religions- och

livsåskådningskunskap

Eng = Engelska

Mat = Matematik

Serv= Samhällskunskap

Duo = Slöjd

LuoB = Natur- och miljökunskap

Mus = Musik

Ruov= Hemkunskap

188 Sametingets undervisningsavdelning (N), Triumf; Sáms (R), Pittsa-Omma; Sametingets utbildnings- och läromedelsbyrå (S), Kangasniemi.

SAMISKA LÄROMEDEL SOM UTGETTS I NORGE

1) NORDSAMISKA

undervisnings- ämnen	Sá 1.	Sá 2.	SáKu	Dár-s	Rist	Eng	Mat	Serv	Duo	LuoB	Mus	Ruov
SMÅSKOLETRINNET												
1. kl	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
2. kl	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
3. kl	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
4. kl	o	o	o	o	o	x 2	o	o	o	o	o 3	o
MELLOMTRINNET												
5. kl	o	o	-	o	o	x 1	o	x	o	o	o 3	o
6. kl	o	o	-	o	x	x 1	o	x	o	o	o 3	o
7. kl	o	o	-	o	x	x 1	o	x	o	o	o 3	o
UNGDOMSTRINNET												
8. kl	o	o	-	-	x	x 1	x	o	o	-	o 3	o
9. kl	o	-	-	-	x	x 1	x	o	o	-	o 3	o
10. kl	o	-	-	-	x	x 1	x	o	o	-	o 3	o

Förklaringar till tecken

o	Lärobok eller annat material enl. Läroplanen
x	Material finns, men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
x 1	Läse- eller berättelsebok
x 2	Bildordbok
o 3	Sångbok

2) LULESAMISKA

undervisnings- ämnen	Sá 1.	Sá 2.	SáKu	Dár-s	Rist	Eng	Mat	Serv	Duo	LuoB	Mus	Ruov
SMÅSKOLETRINNET												
1. kl	X	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
2. kl	O	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
3. kl	O	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
4. kl	X	X	-	-	O	-	-	O	-	O	X 3	O
MELLOMTRINNET												
5. kl	O	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
6. kl	O	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
7. kl	O	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
UNGDOMSTRINNET												
8. kl	O	O	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
9. kl	-	O	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-
10. kl	-	O	-	-	-	-	-	-	-	-	X 3	-

Förklaringar till tecken

O	Lärobok eller annat material enl. Läroplanen
X	Material finns men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
X 3	Sångbok

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

3) SYDSAMISKA

undervisnings- ämnen	Sá 1.	Sá 2.	SáKu	Dár-s	Rist	Eng	Mat	Serv	Duo	LuoB	Mus	Ruov
SMÅSKOLETRINNET												
1. kl	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
2. kl	X	O	-	-	-3	-	X	-	-	-	-3	-
3. kl	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
4. kl	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
MELLOMTRINNET												
5. kl	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
6. kl	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
7. kl	X	O	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
UNGDOMSTRINNET												
8. kl	X	-	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
9. kl	X	-	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-
10. kl	X	-	-	-	-3	-	-	-	-	-	-3	-

Förklaringar till tecken

O	Lärobok eller annat material enl. Läroplanen
X	Material finns men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
-3	Sånghäfte

SAMISKA LÄROMEDEL SOM GETTS UT I SVERIGE

1) NORDSAMISKA

undervisnings- ämnen	Sá1.	Sá2.	Sve	Eng	Mat	Govva	Ruov	Mus	Duo	Geo	Hist	Oskk	Serv	Biol	Fys	Kem
FÖRSKOLEKLASSEN																
0 kl																
TIDIGARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
1. kl	O	X	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
2. kl	O	X	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
3. kl	-	X	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
4. kl	-	-	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
5. kl	O	-	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
SENARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
6. kl	O	-	-	-	-	-	-	O1	-	-	-	-	-	-	-	-
7. kl	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. kl	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. kl	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Förklaringar till tecken

O	Lärobok eller annat material enl. läroplanen
X	Material finns men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
O1	Sånghbok

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

2) LULESAMISKA

undervisnings- ämnen	Så1.	Så2.	Sve	Eng	Mat	Govva	Ruov	Mus	Duo	Geo	Hist	Oskk	Serv	Biol	Fys	Kem
FÖRSKOLEKLASSEN																
0 kl																
TIDIGARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
1. kl	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. kl	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. kl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SENARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
6. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Förklaringar till tecken

☐	Lärobok eller annat material enl. läroplanen
☒	Material finns men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
☐	Lite eller inget material

3) SYDSAMISKA

undervisnings- ämnen	Så1.	Så2.	Sve	Eng	Mat	Govva	Ruov	Mus	Duo	Geo	Hist	Oskk	Serv	Biol	Fys	Kem
FÖRSKOLEKLASSEN																
0 kl																
TIDIGARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
1. kl	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. kl	O	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. kl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. kl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SENARE ÅREN AV GRUNDSKOLAN																
6. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. kl	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. kl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. kl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Förklaringar till tecken

☐	Lärobok eller annat material enl. läroplanen
☒	Material finns men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
☐	Lite eller inget material

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

SAMISKA LÄROMEDEL SOM GETTS UT I FINLAND

1) NORDSAMISKA

undervisningsämnen	EatG	SáVie	SuoSá	Ruo	Eng	Mat	BiLuo	BioEat	FyKe	Osk	Eo	HiServ	Mus	Duo	Govva	Ruov	Dea	Orá
FÖRSKOLEUNDERVISNING																		
0 kl	O					-	X			X	-		X3	-	-			
GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING (klassundervisning)																		
1. kl	O	X	-			O	O			O	-		X3	-	-			
2. kl	O	X	-			O	O			O	-		X3	-	-			
3. kl	O	-	-		-	O	O			O	-		X	-	-			
4. kl	-	-	-		-	O	O			O	-		X	-	-			
5. kl	-	O	-		-	O	O			O	-	O	X	-	-			
6. kl	-	O	-		-	O	O			X	-	X	X	-	-			
GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING (ämnesundervisning)																		
7. kl	-	X	-	-	-	O		O	-	O	-	X	X	-	-	-	-	-
8. kl	-	X	-	-	-	O		O	-	O	-	X	X	-	-	-	-	-
9. kl	-	X	-	-	-	X		O	-	O(X)	-	X	X	-	-	-	-	-

Förklaringar till tecken

O	Lärobok eller annat material enl. Läroplanen
X	Material finns, men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
O(X)	Lärobok finns, men det fattas en del i den
X3	Sångbok

2) ENARESAMISKA

undervisningsämnen	EatG	SáVie	SuoSá	Ruo	Eng	Mat	BiLuo	BioEat	FyKe	Osk	Eo	Hi	Mus	Duo	Govva	Ruov	Dea	Orá
FÖRSKOLEUNDERVISNING																		
0 kl	X	X2				-	X			-	-		X3	X	X			
GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING (klassundervisning)																		
1. kl	O	X2	-			-	X			X	-		X3	X	-			
2. kl	O	X2	-			-	O			O	-		X3	-	-			
3. kl	X	X2	-		-	-	X			O	-		X	-	-			
4. kl	X	X2	-		-	-	X			-	-		X	-	-			
5. kl	X	X	-		-	-		-	-	-	-	-	X	-	-			
6. kl	X	X	-		-	-		-	-	-	-	-	X	-	-			
GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING (ämnesundervisning)																		
7. kl	X	X	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-
8. kl	X	X	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-
9. kl	X	X	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-

Förklaringar till tecken

O	Lärobok eller annat material enl. Läroplanen
X	Material finns men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
X2	Bildordbok, tilläggsmaterial
X3	Sångbok

4. DET SAMISKA LÄROMEDELARBETET OCH DESS STATUS

3) SKOLTSAMISKA

undervisningsämnen	EatG	SäVie	SuoSá	Ruo	Eng	Mat	BiLuo	BioEat	FyKe	Osk	Eo	Hi	Mus	Duo	Govva	Ruov	Dea	Orá
FÖRSKOLEUNDERVISNING																		
0 kl	X	X2				-	-			-	-		X3	X	X			
GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING (klassundervisning)																		
1. kl	O	X2	-			-	-			X	-		X3	X	-			
2. kl	O	X2	-			-	-			X	-		X3	X	-			
3. kl	O	X2	-		-	-	-			X	-		X	-	-			
4. kl	X	X2	-		-	-	-			X	-		X	-	-			
5. kl	X	O	-		-	-		-	-	X	-	-	X	-	-			
6. kl	X	O	-		-	-		-	-	X	-	-	X	-	-			
GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING (ämnesundervisning)																		
7. kl	X	O	-	-	X	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-
8. kl	X	O	-	-	X	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-
9. kl	X	O	-	-	-	-		-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-

Förklaringar till tecken

O	Lärobok eller annat material enl. Läroplanen
X	Material finns, men det är föråldrat eller motsvarar inte läroplanen
-	Lite eller inget material
X2	Bildordbok, tilläggsmaterial
X3	Sångbok

4.3. NORDISK JÄMFÖRELSE OCH NORDISKT SAMARBETE

Jämförelse

Tabellerna på föregående sidor visar att material som motsvarar läroplanen saknas i all de tre länderna och på alla klassnivåer, mest i lule-, syd-, enare- och skoltsamiskan och i klasserna 7-9 (i Norge 8-10). Material som utarbetats enligt läroplanen underlättar lärarens arbete, men det är möjligt att använda också annat material i undervisningen. Temamaterial (s.k. temaböcker, lokala resurspersoner och många slags tilläggsmaterial) är till nytta speciellt i undervisningen som går över ämnesgränserna, såsom bl.a. de samiska läroplanerna (O97S) i Norge förutsätter. Material som överensstämmer med läroplanen måste ändå ses som en av förutsättningarna till undervisningen. Enligt en evalueringsundersökning som gjorts i Norge är bristen på läromedel ett av de största hindren varför genomförandet av en 'samisk skola' inte lyckas. Läromedlen är en central väg till att få ett verkligt samiskt innehåll i undervisningen.¹⁸⁹

De i Norge utgivna samiska läromedlen täcker ganska bra behoven för de lägsta klassernas undervisning som ges på nordsamiska. De mellersta klasserna saknar redan ca 1/3 och de översta klasserna mer än 50 % av materialen. På lulesamiska har man tillverkat ca 1/3 av de lägsta klassernas material, för de högre klasserna finns material endast för språkundervisningen, i de högsta klasserna mer till andraspråksundervisningen

¹⁸⁹ Hirvonen 2003a,133-137, 155 och 2003d, 133-137, 155.

än till undervisningen som första språk. På sydsamiska språket har man endast utgett läroplanens läromedel för undervisningen i samiska som andra språk (1-7 kl.).

På svensk sida har man utarbetat material enligt läroplanen bara för undervisningen i nord- och sydsamiska som första språk. Också de på nordsamiska utgivna sångböckerna har bedömts som material som överensstämmer med läroplanen. De lulesamiska materialen för undervisningen i både första och andra språk är föråldrade. I sydsamiskan finns läroplanens läromedel för undervisningen i första språk i klasserna 1 och 2.

I Finland har man utgett läroplanens läromedel för undervisningen i nordsamiska som modersmål (kl. 0-3) och som främmande språk (kl. 5-6). I matematik, naturvetenskapliga ämnen och religionskunskap finns det material för nästan alla klasser, i historia och samhällslära för en klass (kl. 5). Enaresamiskt läroplanens läromedel finns i modersmålet (kl. 1-2), i miljö- och naturlära (kl. 2) och i religionskunskap. Skolt-samiskt läroplanens läromedel har utgetts för modersmålsundervisning (kl. 1-3) och för undervisning i samiska som främmande språk (kl. 5-9).

De största skillnaderna mellan länderna gäller storleken av de resurser som anslags till tillverkning av läromedel, vilket har en inverkan på bl. a. hur stora möjligheter man har i varje land att tillverka material också för speciella ändamål såsom virtualundervisning, specialundervisning och undervisning som ges på landets huvudspråk. Det sistnämnda avser läromedel i anslutning till samisk kultur, vilka det har funnits speciella behov av bl.a. i samband med att Norge tog i bruk läroplanerna L 79 och O97S år 1997. Sådana material har getts ut just i Norge, men de är ofta efterfrågade också i Sverige och Finland när skolorna anordnar temaundervisning.

Resursbristen är typisk för Sverige och Finland. Materialtillverkarna har tvingats att göra val och avvägningar som avviker betydligt från varandra. I Sverige har man särskilt betonat deltagandet i nordiska projekt, genom vilka man har tillverkat olika tema- och tilläggsmaterial och utvecklat bl.a. användningen av internet i undervisningen. Material för grundundervisningen har man knappt utarbetat. SámS har inte haft råd att anställa någon till läromedeltillverkning varje år (1993-94, 1999-2001). Några år har det anställts en person på deltid till läromedeltillverkning (1994-95, 1997). Från och med år 1999 har huvudpunkten varit på utveckling av läs- och skrivundervisningsmaterial för den lulesamiska förskoleundervisningens behov i samarbete med Norge. Sameskolan i Tärnaby (*Deartná*) har samarbetat också med ett undervisningsprojekt som startats i Røros i Norge, där en av målsättningarna är att utveckla digitalt material för sydsamisk undervisning¹⁹⁰.

På finsk sida har resursbristen lett till att läromedel som getts ut på finska har anpassats och översatts för den nordsamiska och enaresamiska undervisningens behov. Resultatet av detta är enhetliga nordsamiskspråkiga lärobokserier, men detta arbetssätt har kritiserats strängt för de utgivna materialens finska "glasögon"¹⁹¹. Till materialen har ofta fogats samiskt innehåll med särskilda temasideor och genom att byta ut en del av illustreringen. Sametinget har använt detta arbetssätt också därför att det har varit det snabbaste sättet att tillverka material för undervisningen, vars behov har ökat som följd av den ökade samiska undervisningen. I Norge, där det finns mest resurser, har huvud-

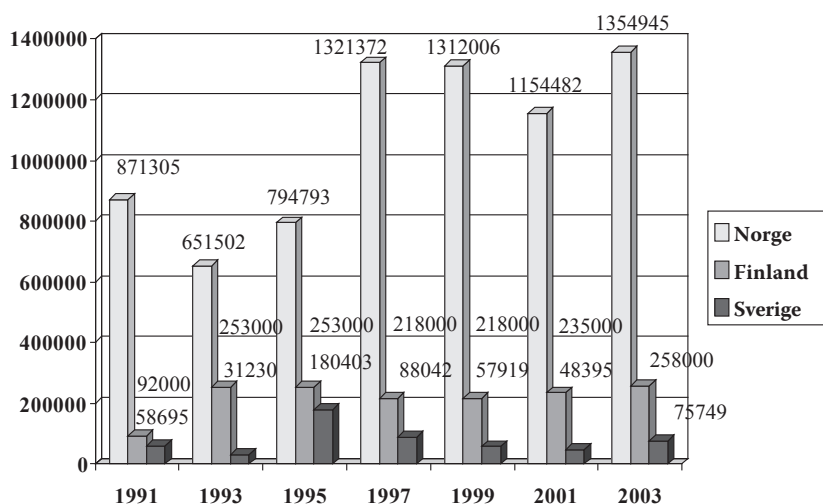
¹⁹⁰ Stångberg 28.10.2004; projektet 'Samisk relaterat opplæring i Røros regionen'.

¹⁹¹ Bl.a. Kittilä 27.3.2003.

vikten varit på utarbetandet av ursprungligen samiska grundmaterial och de nordiska projekten har inneburit bara ett litett tillägg. För den norska situationen har det varit typiskt med en kapplöpning med läroplansreformen.

I bild 36 jämförs resurserna som i varje land har använts till samiska läromedel (utom specialpedagogiska material) från början av 1990-talet till 2003. Anslagen har ändrats till euro¹⁹² för alla de tre länderna för att det skall vara möjligt med en jämförelse. Siffrorna i bilden visar inte den exakta nivån på grund av ändrad valuta, men ger dock en möjlighet att skapa sig en allmän bild.

Bild 36. Jämförelse i euro av resurser som använts till tillverkning av läromaterial på samiska i Norge, Sverige och Finland åren 1991-2003

Samarbete

Så länge som man har tillverkat samiska läromedel har man planerat och försökt åstadkomma nordiskt samarbete. Resultaten av samarbetet har dock förblivit ringa. I rapporterna till den år 2003 i Norge utgivna evalueringsundersökningen O97S¹⁹³ över ett nordiskt läromedelsprojekt som genomfördes läsåret 1995-96¹⁹⁴ framgick det att samiska läromedel som tillverkats i ett annat land används i undervisningen i mycket liten omfattning. Enligt en evaluering betr. läromedelsituationen använde 43 % av de lärare som deltog i undersökningen aldrig samiskt material som getts ut i ett annat nordiskt land, 55 % använde dem ibland och bara 2 % gjorde det fortlöpande¹⁹⁵. Samisk högskola (*Sámi allaskuvla*) har från och med år 2001 erbjudit en studieenhet i läromedelspedagogik som vidareutbildning till utbildade lärare. Utbildningen är avsedd till studenter från alla de fyra länder som har samisk befolkning.

192 I jämförelsen har använts bankens kurs i december 2004: 1 euro= 9,0298 Skr och 8,2210 Nkr.

193 Hirvonen 2003 a-d.

194 Biti Mikalsen 1997.

195 Utsi M.B. 2003a,154 och 2003b, 146.

De samiska skolmyndigheterna har från och med år 1994 givit ut en nordisk läromedelskatalog¹⁹⁶ som innehåller samlad information om alla samiska läromedel som har getts i ut i Norden från daghemmet till gymnasieskolan¹⁹⁷. Målsättningen med katalogen är att informera om och på så sätt öka användandet av läromedel över landsgränderna. Katalogen omfattar information om läromedel som publicerats på de olika samiska språken, om läroplaner och guider till dem och också om läromedel som har utgivits på andra språk och som behandlar samisk kultur. Några år har man också genomfört gemensamma läromedelsprojekt, men de har varit tunga pga bland annat ökad byråkrati. För tillfället (april 2006) pågår som bäst lule- och sydsamiska samarbetsprojekt. Några samarbetsprojekt som gäller nordsamiska material finns inte.

Hindren för utarbetande och gemensamt bruk av nordiska samiska läromedel har inte utretts noggrant¹⁹⁸. Genom myndigheternas verksamhet i den samiska undervisningsadministrationen känner man dock till att problem orsakas av bl.a. följande:

- i denna rapport tidigare behandlade skillnader i undervisningslagstiftning, läroplanskulturer, undervisningsämnen och alternativ i samisk språkundervisning;
- i grundundervisningsmaterial där man skall ta hänsyn till särdragen i varje land (historia, kultur och nationella drag), varför det nordiska samiska samhällets särdrag ofta hamnar i barkgrunden och materialen i t.ex. historia och samhällskunskap inte lämpar sig i undervisningen i ett annat land;
- olika metoder som används i nybörjarundervisningen av läs- och skrivfärdigheter;
- ländernas huvudspråk har påverkat den samiska terminologin i materialen, och de använda begreppen betraktas ofta som främmande i grannlandet. Man har inte kunnat åstadkomma samiskt terminologisamarbete som skulle tjäna ett bestående nordiskt läromedelarbete;
- en del av de samiska läromedlen har översatts från huvudspråken, ibland anpassade, men de uppfattas trots det som främmande och svåra i ett grannland, eftersom de ursprungligen har utarbetats utifrån ett perspektiv som hör till majoritens kultur i landet;
- priset för medlen som tillverkats i ett annat land och som går upp bland annat p.g.a. tullavgifter (mellan EU-länderna tas det inte tullavgifter, utan mervärdesskatt);
- det är svårt att i hemlandet köpa läromedel som tillverkats i ett annat land eftersom det finns få samiska bokförsäljare och eftersom det inte finns något särskilt system för marknadsföring av läromedel.

196 Senast utgivits: Davviriikkalaš Sámi Oahpponeavvokataloga 2003. Utgivare Sametingen i Norge och Finland och Sáms i Sverige. Har också givits ut <<http://www.oahpponeahhta.no>>.

197 Norges 'videregående skole/ joatkkaskuvla' har översatts till finska 'lukiokoulu' (gymnasieskolan), eftersom den ger undervisning både på allmänbildande och yrkeslinjer.

198 I arbetsrapporten till Norges och Finlands statsministrar 18.5.2004 "Rádjekeahthesvuohta Davvin" har det också behandlats undervisningsfrågor (s.12-15), fast på en ganska allmän nivå.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

	Sverige	Finland	Norge
1. SAMERNAS ANTAL I LANDET	Uppskattningsvis ca 20.000 ¹⁹⁹	ca 8000 ²⁰⁰	Uppskattningsvis ca 40.000 - 60.000 ²⁰¹
2. OMRÅDEN SOM HAR LAGSTIFTNING SOM GÄLLER SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER²⁰²	Förvaltningsområdet för samiska språket: Kommunerna Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog (Lag 1999:1175)	Samernas hembygdsområde: Utsjok, <i>Enontekis</i> och <i>Enare kommuner</i> och Lapplands renbetesdistrikt i Sodankylä kommun (Lag 974/95)	Förvaltningsområdet för samiskt språk: Kommunerna Karasjok, Kautokeino, Unjarga, Porsanger, Tana och Kåfjord (Lag 1990/78). Också Tysfjord fr.o.m. början av 2006
3. SAMERNAS ANTAL UTANFÖR FÖRVALTNINGSOMRÅDEN	• inte känt	• uppskattats till 50% ²⁰³	• inte känt
4. GRUNDSKOLANS STADIER	A de tidigare åren av grundskolan (1-5 kl) B de senare åren av grundskolan (6-9 kl)	A förskoleundervisning (0 lk) B enhetlig grundskola med 9 klasser • undervisningen i klasserna 1-2 kallas <i>elementärundervisning</i>	A småskoletrinnet kl. 1-4 (6-9 v., nybörjarundervisning) B mellomtrinnet, kl. 5-7 (10-12 år) C ungdomstrinnet kl. 8-10 (13-15 år)
5. SKOLSYSTEMET VS. SAMISK UNDERVISNING	• 6 särskilda sameskolor vilkas undervisning motsvarar undervisningen som ges i grundskolornas klasse 1-6 ²⁰⁴ (Lannavara, Kiruna, Gällivare, Tärnaby, Jokkmokk och Kare-suando) • i kommuna grundskolor ges undervisning i samiska som modersmål och integrerad samiskundervisning	• all undervisning i kommunernas vanliga grundskolor • i skolor som ger undervisning på samiska, samisk- och finskspråkiga undervisningsgrupper/klasser fungerar parallellt	• två statsägda särskilda sameskolor inom nord-samiskt område (Snåsa ja Hattfjeldal) • en kommunägd särskild sameskola inom nordsamiskt område (Målselv i Tromsø), vars verksamhetsutgifter bekostas av staten • för övrigt undervisning i och på samiska i kommunernas grundskolor de samiska och norska klasserna arbetar sida vid sida

199 Sámediggi: <<http://www.sametinget.se>> , 3.6.2004.

200 Sametingets valnämnd har år 2003 meddelat att talet är 7956.

201 Pedersen 1997,3

202 Härefter används i texten ordet 'förvaltningsområde'.

203 Enligt Sametingets statistik som publicerats år 2003 bor 46,1% av samerna i Finland inom samernas hembygdsområde - 53,9% på annat håll i Finland och i utlandet. Det finns inga uppgifter om hur många samer som bor inom grannländernas sameområden.

204 SFS 1985:1100, 1 kap. 7§ (SFS 1990:1477) och 8 kap. Sameskolan.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

6. UNDERVISNINGSS- ÄMNENBENÄM- NINGAR	Sverige	Finland	Norge
	1. *Bildkunskap 2. *Hemkunskap (i sameskolorna, 'hem- och konsumentkunskap' i kommunernas grundskolor) 3. *Idrott och hälsa 4. *Musik 5. *Slöjd 6. Svenska 7. Engelska 8. *Matematik 9. *Geografi 10. *Historia 11. Religionskunskap 12. *Samhällskunskap 13. *Biologi 14. *Fysik 15. *Kemi 16. *Teknik 17. Språkvalen • I sameskolorna samiska, som kan studeras som första eller andra språk • modersmål, i vilket man i hela landet kan ge undervisning till en elev av vars vårdnadshavare åtminstone den ena har något annat modersmål än svenska. Det är också möjligt att ge modersmålsundervisning i samiska. • Undervisning i svenska som andra språk ges till elever som har ett annat modersmål än svenska.	1. Modersmål och litteratur • 11 olika lärokurser, av vilka 'samisk språk och litteratur och 'finska för samisktalande' är för samisktalande elever 2. Det andra inhemska språket • för finsktalande elever svenska som gemensamt ämne • 'finska' som gemensamt ämne för svensktalande elever • Svenska språket som valfritt ämne till samiskspråkiga elever. 3. Främmande språk • A1 är ett för alla gemensamt främmande språk (i regel engelska) • A2 är frivilligt på lägre årskurser och valfritt på högre klasser (kan vara samiska) • B1 är ett gemensamt språk i åk 7-9, vanligen svenska • B2 är ett valfritt ämne som undervisas i åk. 7-9 som kan vara samiska 4. Matematik 5. Miljö- och naturkunskap • Integrerad undervisning av naturvetenskapliga ämnen i åk 1-4 6. Biologi och geografi • årskurserna 5-9 7. Fysik och kemi • årskurserna 5-9 8. Hälsokunskap • integrerad undervisning (i ämnena 5 och 6) på årsklasserna 1-6, särskilt läroämne på årsklasserna 7-9	1. Kristendomskunskap med religions- og livssynsorientering 2. Samisk som første-språk 2a. Norsk for elever med samisk som førstespråk 3. Samisk som andre-språk 3a. Norsk for elever med samisk som andrespråk 4. Samisk språk og kultur 4a. Norsk for elever med samisk språk og kultur 5. Engelsk • gemensamt främmande språk för alla fr.o.m. första klass 6. Matematikk 7. Samfunnsfag • i ämnet tillhörande områden: historia, geografi och samhällskunskap • undervisas från första klass 8. Slöjd • syftar särskilt på duodji, konstslöjd och bildkonst • undervisningsinnehållet är mer omfattande än i innehållet för slöjd-undervisningen som definieras i den nationella läroplanen 9. Natur- og miljøfag 10. Musikk • samernas egen musiktradition och -kunskap som en central del av undervisningen 11. Heimkunnskap • undervisning anordnas på basis av närmiljön och den egna kulturen 12. Kroppsøving

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

6. UNDERVISNINGSMÄNNENBENÄMNINGAR	Sverige	Finland	Norge
	18. Elevens val <i>* för undervisning i ämnen märkta med stjärnan har man i läroplansdokumentet (Sameskolan – Kursplan, timplan och kommentarer, Skolverket 1996) definierat de samiska innehållen som det är möjligt (inget obligatorium) att ta med i undervisningen.</i>	9. Religion • skilda lärokurser för evangelisk-luthersk och grekisk-ortodox undervisning 10. Livsåskådningskunskap • alternativ till religionsundervisning 11. Historia • undervisning påbörjas allmänt i årsklass 5 • årsklasserna 7-9 tillsammans med samhällskunskap 12. Samhällslära • årsklasserna 7-9 KONST- OCH FÄRDIGHETSÄMNINGEN: 13. Musik 14. Bildkonst 15. Slöjd 16. Gymnastik • för undervisning i konst- och färdighetsämnen har man definierat gemensamma miniundervisningstimmar för årsklasserna 1-4 och 5-9 17. Huslig ekonomi • årsklasserna 7-9 18. Valfria ämnen • kan vara utfyllande lärokurser eller anpassade lärokurser i olika läroämnen, helheter som består av olika läroämnen, främmande språk eller ämnen som hör till ADB 19. Elevhandledning • i årsklasserna 7-9	TILVALGSFAG PÅ UNGDOMSTRINNET: 13. Valfritt tilläggsämne tyska, franska och finska språket 14. Valfritt tilläggsämne för djupning – samiska språket 15. Valfritt tilläggsämne - engelska språket 16. Tilvalgsfag – praktiskt projektarbete 17. Klasse- og elevrådsarbeid • på ungdomstrinnet i samband med undervisning av läroämnen 18. Finsk som andrespråk 19. Norsk
7. SAMISKA SPRÅK SOM SKOLAN GER UNDERVISNING I	Nordsamiska Lulesamiska Sydsamiska	Nordsamiska Enaresamiska Skoltsamiska	Nordsamiska Lulesamiska Sydsamiska

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

8. SAMISKAN I UNDERVISNINGSLAGARNA	Sverige	Finland	Norge
Lagens namn och nummer	Skollag SFS 1985:1100, reform på gång (SOU 2002:121) (innehåller stadganden som gäller både grund- och gymnasieskola)	Lag om grundläggande utbildning SSK 628/1998 (<i>grundläggande utbildning</i> ' avser undervisning som ges i syfte att uppnå läroplikt)	Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa (opplæringslova)/ Oahpahušláhka – odda láhka vuodđoskuvlii ja joatkkaoahpahussii, 1998:61
Utvivet på samiska	-	-	• på nordsamiska 2000
Begränsning av samiskundervisningen, områden där den samiska undervisningen har större möjligheter än annanstans	Sameskolorna har speciella förpliktelser beträffande den samiska undervisningen. Staten finansierar skolornas verksamhet.	Kommunerna inom det samiska hembygdsområdet har en särskild plikt att anordna undervisning för samisktalande barn. Dessa kommuner har särskild finansiering.	Elever som bor inom Forvaltningsområdet for samisk språk har mer rättigheter betr. undervisning i och på samiska än elever som bor på andra platser
Elevers rättigheter som tidigare säkrats i lagar eller lägre stadganden eller: särskilda för undervisningsanordnaren stadgade förpliktelser	• i hela landet är det möjligt att ge undervisning i samiska som modersmål²⁰⁵ men det finns brister i verkställandete av undervisningen. Enligt stadgandet ges undervisning till elever, av vilkas vårdnadshavare åtminstone den ena har något annat modersmål än svenska. • samiska barn har en möjlighet att genomföra sin skolplikt i sameskolan i stället för en allmän grundskola. Detta gäller också andra barn, om det finns särskilda skäl för det.²⁰⁶ • kommunen kan anordna de samiska eleverna integrerad samiskundervisning²⁰⁷	• inom det samiska hembygdsområdet har undervisningsanordnaren plikt att ge undervisningen av samiskspråkiga elever i huvudsak på samiska²⁰⁸ • utbildningsanordnaren skall godkänna en särskild läroplan för undervisningen som ges på samiska²⁰⁹ • i en skola där det finns elever som bor inom samernas hembygdsområde skall ha samiska språket som valfritt ämne (avses undervisning i årsklasserna 7-9)²¹⁰	• inom förvaltningsområdet för samisk språk har alla elever i grundskoleåldern (inte bara samer) rätt till undervisning i och på samiska • inom övriga områden har elever rätt till undervisning i och på samiska om minst 10 elever i kommunen önskar det, rätten behålls så länge som det finns sex elever i undervisningsgruppen • inom övriga områden har samer i grundskoleåldern rätt till undervisning i samiska • kommunen kan besluta om undervisningen av samiska i sina skolor • en kommun inom Forvaltningsområdet for samisk språk kan besluta om undervisning i samiska till alla elever i grundskoleåldern inom sitt område²¹¹

205 SFS 1994:1194, Grundskoleförordningen 2. kap. 9-14§.

206 SFS 1985:1100, Skollag 8. kap. Sameskolan, 3§.

207 SFS 1995:205 Sameskolförordningen 8. kap. Integrerad samisk undervisning, 1§.

208 SSK 1998/628, Lag om grundläggande utbildning, 10§.

209 SSK 1998/628, Lag om grundläggande utbildning, 15§.

210 SSK 2001/1435, Statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i den grundläggande utbildningen, 8§.

211 1998:61, Opplæringslova/ Oahpahušláhka, §6-2.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Den i lagen definierade ställningen av samiska språket eller den samiska undervisningen Principiella möjligheter som ges av stadganden som inte har prövats eller verkställts - samisk undervisningspraxis	• skollagen har ett särskilt kapitel om sameskolorna (nuvarande lagen 8. och i det nya lagförslaget 10. kap. 'Sameskolan') • i sameskolornas undervisning skall det finnas samiskt innehåll, men den motsvarar i övrigt undervisningen i kommunernas grundskolor (kl 1-6)²¹² • grundskoleförordningen om tvåspråkig undervisning²¹³ har inte efterlevts när man har ordnat samiskspråkig undervisning i kommunernas skolor	• undervisningsspråket kan vara samiska, men det är inte officiellt "skolans språk" på samma sätt som nationalspråket finska och svenska²¹⁴ • som modersmål undervisas enligt undervisningsspråk finska, svenska eller samiska.²¹⁵ • i lagen om grundläggande utbildning stadganden om användning av samiska som undervisningsspråk och undervisning av samiska som modersmål har inte avgränsats geografiskt, men det ges inte undervisning på samiska utanför samernas hembygdsområde. Undervisningen skulle i princip vara möjlig, men genomförandet hindras av brist på finansiering.	• i undervisningslagen finns ett särskilt kapitel betr. undervisning av samiska (6. kap. 'Sámegiell oahpahuš') • begreppen som används i lagen ha definierats i lagen "same/samisk", "samiskt språk" och "samiskt område"²¹⁶

212 SFS 1985:1100, Skollag 8.kap. 1§.

213 SFS 1994:1194, Grundskoleförordningen 2. kap. 7§.

214 SSK 1998/628, Lag om grundläggande utbildning, 10§.

215 SSK 1998/628, Lag om grundläggande utbildning, 12§.

216 1998:61, Opplæringslova/ Oahpahušláhka, §6-1.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

9. SAMISKT SPRÅK OCH SAMISK KULTUR I LÄROPLANERNA	Sverige	Finland	Norge
Nationellt läroplansdokument vs. Samisk undervisning	enligt den nationella läroplanen för grundskolan (Läroplan, Lpo 1994) skall sameskolorna svara för att var och en av deras elever lär sig känna det samiska kulturarvet och lär sig både tala, läsa och skriva samiska. sameskolorna följer i huvudsak den nationella läroplanen. I samiskundervisningen följer kursplanen för samiska språket, dessutom har det utarbetats anvisningar om samiska innehåll i undervisningen av olika ämnen (se tabell 6). Sameskolförordningen²¹⁷ stadgas också om timplan för sameskolan, enligt vilken: De skall ge undervisning både på svenska och på samiska Samiskt språk skall undervisas i sameskolans alla årskurser	det finns inget riksfattande läroplansdokument för den samiska undervisningen i nationella dokumentet 'Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004' har lärokurserna för samiska språket (centrala innehåll och målsättningar) definierats och i dokumentet ingår ett allmänt kapitel om undervisning av samer (6.1. Undervisning av språk- och kulturgrupper, Samerna) läroplansreformen är på gång, nya läroplaner skall tas i bruk senast år 2006. Reformen innebär inte speciella ändringar för den samiska undervisningen.	Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (O97S, Reforbma 97), som är ett dokument på samma nivå som den nationella läroplanen. Denna läroplan efterföljs i grundskolor inom förvaltningsområdet för samiskt språk och i undervisningen i och på samiska som ges på andra orter. Dokumentet innehåller undervisningsinnehåll och målsättningar för grundskolans alla läroämnen. den senaste läroplansreformen har startats 2004 – reformen snart färdig (april 2006)
Utgivning på samiska	Kursplan för samiska språket har getts ut på lule-, syd- och nordsamiska.	Hela dokumentet har getts ut som nordsamisk översättning 2004.	Hela dokumentet har getts ut som nordsamisk översättning. Läroplanerna för de samiska språken finns för respektive språk på lule-, syd- och nordsamiska.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Innehållen i det som gäller undervisningen i samiska språket	• Samiska som första språk - nord-, lule- och sydsamiska • Samiska som andra språk- nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska	• lärokursen för modersmålet och litteraturen (avsedd för alla tre i Finland undervisade samiska språken) • främmande språk (lärokurserna avsedda för alla tre i Finland undervisade samiska språken) • A-lärokursen, främmande språk med lång lärokurs, kl. 1-9 (vanligen från 3. eller 5. årskurs) • B-lärokursen, främmande språk med kort lärokurs, kl. 7-9	1. Samiska som första språk, nordsamiska 1. Samiska som första språk, lulesamiska 2. Samiska som andra språk, nordsamiska 2. Samiska som andra språk, lulesamiska 2. Samiska som andra språk, sydsamiska 3. Samisk språk och kultur i nordsamiska språket 3. Samisk språk och kultur i lulesamiska språket
Undervisningstimmar/veckotimmar i samiska som modersmål/som första språk vs. undervisningstimmar/veckotimmar i landets huvudspråk som modersmål/som första språk	Enligt Sameskolförordningens Timplan²¹⁸: • Samiska språket (Samiska, språkval) i klasserna 1-6 sammanl. 800 t. Timantalet har inte definierats särskilt enligt det handlar om undervisning som första eller andra språk. I Sameskolorna undervisas sammanlagt 910 t. i svenska, I kommunala grundskolor i klasserna 1-9 sammanl. 1490 t. (det är möjligt att minska timantalet lokalt 20 %) I kommunernas skolor (undervisning i modersmålet) följer man samma kursplaner för samiska som i sameskolorna²¹⁹, men timantalen är mindre.	Kl. 1-2, sammanl. 14 årsveckotimmar Kl. 3-5, sammanl. 14 årsveckotimmar Kl. 6-9, sammanl. 14 årsveckotimmar • Minsta timantal under hela grundundervisningen sammanl. 42, gäller alla modersmål²²⁰ • i samiska som modersmål ingår också undervisning i finska. Kommunerna har inget enhetligt sätt att fördela timmarna mellan samiska och finska. • Statsrådets förordning om grundundervisningens timtal²²¹ ger möjlighet att fördela timmarna för modersmål och andra språk enligt vad som bestäms av undervisningens anordnare. Timmarna i modersmålet som definieras enligt skolans undervisningsspråk skall dock vara minst ½ av minsta det antal timmar som anges timfördelningsförordningen.	Samiska som första språk²²² • 1.-4. klass 686 t. • 5.-7. klass 534 t. • 8.-10. klass 414 t. Under grundskolan sammanl. 1634 Norska språket (som första språk) • 1.-4. klass 1026 t. • 5.-7. klass 589 t. • 8.-10. klass 532 t. Under grundskolan sammanl. 2147 (timtalen har höjts 2003)

217 SFS 1995:205, Sameskolförordningen 3.kap. 2§.

218 SFS 1995/205, Sameskolförordningen, Bilaga: Timplan.

219 SFS 1994:1194, Grundskoleförordningen 2.kap, 10§.

220 SSK 2001/1435, Statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i den grundläggande utbildningen, 6§.

221 SSK 2001/1435, 8§.

222 Begreppet 'Samiska som första språk' syftar här på ämnesundervisning till barn med samiska som modersmål (elever, vilkas första språk är samiska).

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Undervisning om den samiska kulturen till samiska elever	• sameskolornas specialuppgift – för undervisningsändamål har det utarbetats anvisningar om de samiska innehållen i olika ämnen (se tabell 6) • integrerad samiskundervisning i kommunernas skolor	• på nationellt plan har anvisningar och innehåll inte definierats • samisk kultur tas lokalt hänsyn till enl lärarnas och skolans intresse • lokal läroplan om samisk språkig undervisning för sameområdets kommuner är under bearbetning 2006, i den skall definieras anvisningar	• i dokumentet Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (O97S) har man definierat innehållen betr. samisk kultur för undervisning i alla ämnen. * reformen (2006) ändrar inte på förhållandena
Undervisning om den samiska kulturen till andra än samiska elever Läroplansenligt temamaterial om den samiska kulturen Annat idé- eller temamaterial för undervisning om den samiska kulturen	• enligt den nationella läroplanen (Lpo 94) skall elever efter genomgången grundskola vara medvetna om bl a de centrala innehållen i det samiska kulturarvet • 'Sápmi – samiskt perspektiv. En idébok för undervisning' (Skolverket, Andersson G., 1994) • 'Samerna och majoritetsamhället, Idéer om, styrdokument för och förslag till mångkulturell undervisning' (Utsi P.M., 2003) • 'Samer – lärohäfte för mellanstadiet' (Nordiska rådet 1994) • 'Samerna – Vårt land heter Sápmi' (Håkansson M., 1994)	• beroende på skolornas och lärarnas speciella intresse, anvisningar eller rekommendationer betr. anordnande av undervisning eller dess innehåll finns inte. • material finns inte • Oktavuohta – temablad om samisk kultur, publicerats 1993, 1996, 1997, Utbildningsstyrelsen, Rådet för samiska skolärenden, Sametinget) • Oktavuohta – i internet, ett temablad som ges ut på finska och engelska <http://(www.samediggi.fi)>;grundläggande information om samisk kultur 2002)	• skyldighet att undervisa om grundläggande drag i den samiska kulturen i landets alla skolor, samiskt innehåll i den nationella läroplanen (Samisk innhold i Læreplanverket, L97) • 'Samene – ett folk i fire land, en ressursbok for lærere i grunnskolen' (Myrvoll M., 1999) • i de nya läromedeln som kommit ut efter Reformen 97 har inkluderats information om samisk kultur OBS! Reformen som blir färdig år 2006 utelämnar ett särskilt dokument 'Samisk innhold...' och innehållen betr. den samiska kulturen har inkluderats i de olika undervisningsämnenas ämnesplaner

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

10. UNDERVISNINGSSITUATIONEN 2003-2004 ²²³	Sverige	Finland	Norge
SAMISKA SOM UNDERVISNINGSSPRÅK	• sameskola (0-6 kl) minst 5 veckotimmar/klass enl. SámS beslut • lulesamiska som undervisningsspråk i 2 sameskolor 2003-2004 • sydsamiska användes inte som undervisningsspråk 2003-2004 • i Karesuando, Kiruna och Gällivare skolor (0-6 kl) ca 50 % av undervisningen på nordsamiska • ingår i integrerad samisk undervisning (7-9 kl. i Karesuando, Kiruna och Jokkmokk) på nordsamiska • samiska inte som undervisningsspråk utanför sameskolorna och integrerad samisk undervisning	• uppfylls bäst i årskurserna 1-6 på nordsamiska i skolorna inom samernas hembygdsområde, undervisningen täcker vanligen ca 100% av elevtimmarna • slutar på kartan vid gränsen för samernas hembygdsområde (några veckotimmar i Vuotso som språkbadundervisning) • undervisningen på enaresamiska ökar, också skoltsamiska används som undervisningsspråk • undervisning på nordsamiska börjar i åk. 7-9, minskar radikalt på väg till årskurs 7	• mest inom det samiska förvaltningsområdet – i någon mån på övriga områden (bl.a. i sameskolan i Målselv, Tromsø, i Tromsø stad, i Levangen och i Oslo) • undervisningen på nordsamiska i årskurserna 1-7 täcker i regel huvuddelen av elevens timmar • undervisningen på lulesamiska ökar i Tysfjord, mycket lite undervisning på sydsamiska inom ett vitt område • all samiskspråkig undervisning minskar radikalt fr. o. m. årskurs 8
ALLA GRUNDSKOLELEVER SAMMANLAGT/ undervisning i samiska och samisk kultur samt undervisning på samiska ²²⁴	476	486	2834

223 Statistiken har samlats från: i Norge från uppgifter som lämnats av undervisningsbyrån i Finnmark fylke (<<http://www.fylkesmannen.no/finnmark>>) och från uppgifter som lämnats av Sametingets undervisningsavdelning, i Sverige från uppgifter som lämnats av SámS och Statistiska Centralbyrån (<<http://www.scb.se>>), i Finland från uppgifter som lämnats av kommunerna inom samernas hembygdsområde, skolor, Sametingets utbildnings- och läromedelbyrå och från Länsstyrelsen i Lapplands län (<<http://www.laaninhallitus.fi/lh/lappi/home.nsf>>). Elevantalen för Sveriges del är från hela landet och **läsåret 2002-2003**, eftersom SCB inte hade gett ut statistik för läsåret 2003-2004. Uppgifterna om de olika samiska språken som undervisningsspråk (undervisning på samiska) är från läsåret 2003-2004 och gäller bara Sameskolor, och dessa uppgifter har lämnats av SámS. För Sveriges del är det alltså inte möjligt att för hela landet presentera elevantal som skiljer åt språk och undervisningsspråk.

224 I talen betr. Sverige finns med också eleverna i Sameskolornas förskoleklasser, och betr. Finland antalet elever i förskoleundervisningen som anordnas i samband med grundskolan. För Norge omfattar grundskolans elevantal alla elever i den 10-åriga grundskolan. De 6 år gamla eleverna är alltså med i statistiken från alla de tre länderna, även om man i Sverige betraktar förskoleklassen som en separat skolform och i Finland bara en del av elever som får förskoleundervisning får undervisningen i samband med grundundervisningen. En del av eleverna i förskoleundervisningen i Finland får undervisningen på daghem. Samiskspråkig förskoleundervisning ges dock knappt utanför skolorna. Siffrorna i tabellen ger alltså en pålitlig jämförelsegrund.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

	Sverige	Finland	Norge
Undervisning i och på nordsamiska , elever sammanlagt	Elevantal som definierats betr. språk och undervisningsspråk i Sverige gäller endast sameskolor och är från läsåret 2003-2004 ²²⁵ : 132	428 (=88 % elever i landets samiskunderv)	2620 (=92,4 % elever i landets samisk-uv.)
Undervisning i och på lulesamiska , elever sammanlagt	29		76 (=2,7% elever i landets samisk-uv.)
Undervisning i och på sydsamiska , elever sammanlagt	14		138 (=2,7 % elever i landets samisk-uv.)
Undervisning i och på enaresamiska , elever sammanlagt		30 (=6,2 %elever i landets samiskunderv)	
Undervisning i och på skoltsamiska , elever sammanlagt		28 (=5,8 % elever i landets samiskunderv)	
UNDERVISNING PÅ SAMISKA • elever sammanlagt • elever % - av alla elever i landet som får samisk undervisning	132	154 31,7%	963 35%
Undervisning på samiska definierad språkvis: • nordsamiska som undervisningsspråk	104	135	Här används som grund 993, som syftar på antalet elever som lär sig samiska som första språk. Av dessa har 30 enl publicerad statistik inte samiska som undervisningsspråk. 950
• lulesamiska som undervisningsspråk	28		33
• sydsamiska som undervisningsspråk	0		10
• enaresamiska som undervisningsspråk		14	
• skoltsamiska som undervisningsspråk		5	

225 Det är inte möjligt att beräkna procentantal p.g.a. de övriga elevsiffrorna för Sverige är från lå 2002-2003 och det framgår inte av statistiken hur många elever som får integrerad samisk undervisning får undervisning på samiska. Det är omöjligt att definiera enligt språken antalet elever som fått undervisning i samiska utanför sameskolorna (2002-2003) eftersom siffrorna som anges av Statistiska Centralbyrån (SCB) är oklara (benämningar som 'samiska, nordsamiska, lulesamiska, sydsamiska').

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Elever som får undervisning i och på samiska I FÖRVALTNINGSOMRÅDETS GRUNDSKOLOR • elever sammanlagt 295 • % av alla elever i samisk undervisning. 62% • undervisning på samiska ? • undervisning i samisk språk (och kultur) ? UTANFÖR FÖRVALTNINGSOMRÅDEN • elever sammanlagt 181 • % av alla elever i samisk undervisning 38% • undervisning på samiska - • undervisning i samisk språk (och kultur) 181			
UNDERVISNINGENS STATUS UTANFÖR FÖRVALTNINGSOMRÅDEN NORMALT TIMANTAL i språkundervisningen utanför förvaltningsområdena	Språket undervisas under benämningen <i>modersmål</i>, men det betyder inte lika omfattande undervisning som man ger i svenska för svensktalande elever (1. språk). Begreppet '<i>modersmål</i>' syftar på minoritetsspråksundervisning. • Kommunen är skyldig att anordna modersmålsundervisning endast om det finns en lämplig lärare tillgänglig. Förutsättningen av minst fem elever i en grupp gäller inte samiska²²⁶. 1-3 veckotimmar (det finns skillnader mellan skolorna i hur man ordnar undervisningen)	Utanför kommunerna i samernas hembygdsområde ges undervisningen som <i>utfyllande undervisning till grundundervisningen</i> för vilken Undervisningsministeriet har utfärdat en särskild bestämmelse²²⁷. Bl.a. får barn till invandrare undervisning i sina egna språk enligt samma bestämmelse. Villkor för statsbidrag är att det finns minst fyra elever i undervisningsgruppen. Undervisningen saknar: lärokurser, nationella målsättningar och ordentlig finansiering. 2 veckotimmar	Undervisningslagen ger samiska elever en rättighet att få undervisning i och på samiska om minst 10 elever i kommunen kräver det. Rätten består så länge som gruppen har minst sex elever. Den samiska eleven har också en individuell rätt till undervisning i samiska. Departementet bestämmer närmare hur undervisningen anordnas om skolan inte har en lärare för denna undervisning. Undervisning ges enligt samma ämnesplaner som inom Förvaltningsområdet för samisk språk.²²⁸ Timantalen enligt bestämmelserna i O97S.

226 SFS 1994:1194, Grundskoleförordning, 2 kap. 13§; SFS 1995/205, Sameskolförordningen 3 kap. 9a§.

227 OPM 179/428/99, förnyad 3.6.2004 OPM 132/428/2004.

228 Opplæringslova/ Oahpahušláhka 1998:61, §6-2.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

	Sverige	Finland	Norge
SÄRSKILDA ÅTGÄRDER FÖR FÖRBÄTTNING AV UNDERVISNINGSSITUATIONEN UTANFÖR FÖRVALTNINGSOMRÅDEN	• SámS har föreslagit för utbildningsdepartementet att Sáms borde vara förpliktad att också anordna modersmålsundervisningen i andra delar landet.²²⁹	• Sametinget har föreslagit att särfinansieringen av den samiska undervisningen inom samernas hembygdsområde skall utvidgas till att gälla också landets övriga områden²³⁰. • Sametingets utbildnings- och läromedelsnämnd beslöt i april 2006 att göra en utredning och en plan om undervisningssituationen och –behovet.	• Sametingets utredning 'Sámi oahpahus olggobealde sámegiela hálddašanguovllu/ Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk', 2001. • Information, bl.a. broschyren 'Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk', 2002. • Distansundervisningsprojekt, se följande
SÄRSKILDA ÅTGÄRDER FÖR FÖRBÄTTNING AV UNDERVISNINGSSITUATIONEN FÖR ENARE-, SKOLT-, LULE- OCH SYDSAMISKA	• SámS har prioriterat lulesamiskt läromedelsarbete, kontakt med projektet i Norge > • Sameskolan i Tärnaby har kontakter med Røros-projektet i Norge, som skall utveckla undervisningen i och läromedel för sydsamiska >	Skoltsamiska • språkboversamhet för barn under skolåldern åren 1997-1999 (Enare kommun) • samisk språk- och kultursiidaverksamhet 2000-2003 (EU-projekt lett av Sametinget) Enaresamiska • språkboversamhet från 1997 (Anaråskielä servi, Anára gielda) • Samisk språk- och kultursiidaverksamhet åren 2000-2003 (EU-projekt lett av Sametinget) • projekten med enaresamisk grammatik och ordbok i gång (Sametinget)	• Distansundervisningsprojekt, se följande • utveckling av undervisningen och läromedlen i lulesamiska som nordiskt projekt med Tysfjord/ Árran-centret som centrum • 'Samisk relaterat opplæring i Røros regionen' –projekt 2003-2006, utveckling av lulesamisk undervisning och läromedel, kontakter med Tärnaby sameskola på svensk sida.

229 SámS yttrande. Betänkande av 1999 års skollagskommitté SOU 2002:121, Skollag för kvalitet och likvärdighet, 15.9.2003.

230 Samisk kultura autonomi inom skolväsendet – Sametingets skolpolitiska målsättningar som avser grundläggande utbildning och gymnasieutbildning, plenumsmöte 17.06.2003.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

VIRTUAL- ELLER DISTANSUNDERVISNING	• SámS ansökte år 2002 om medel till ett virtualundervisningsprojekt med vars hjälp man hade kunnat erbjuda modersmålsundervisning utanför sameskolorna. Anslag beviljades inte.	Gemensamt Undervisningsprojekt Virtualsamiska för kommunerna inom det samiska området för vilket Utbildningsstyrelsen har beviljat finansiering åren 2002-2004 sammanl. 142.700 euro. Kommunerna har dessutom betalat sin egen finansieringsandel. I samband med projektet fick sammanl. 29 elever undervisning i virtualsamiska lå 2003-2004, av dessa var 19 grundskoleelever. Som undervisningsspråk för alla var nordsamiska, och en elev fick undervisning utanför hembygdsområdet. Virtualundervisning i skolt och enaresamisk gavs till sammanl. 10 gymnasieelever (5 + 5). Undervisningsprojektet virtualsamiska fortsätter från år 2004 på Sameområdets utbildningscenter (SOG/SAKK i Enare²³¹) som projekt där också kommunerna inom hembygdsområdet, Sametinget och Lapplands länsstyrelse är med. Undervisningsstyrelsen har anslagit sammanlagt 30.000 euro för åren 2004-2005. Målsättningen är att producera virtualundervisningstjänster och få i gång en bestående verksamhet under 2006.	Distansundervisningen grundar sig på undervisningslagen (§6-2) och -förordningen (§7-1). Utbildnings- och forskningsdepartementet har delat på ansvaret och finansieringen för undervisningens anordnande på följande sätt: 1) Sydsamiska: 'Sørsamisk opplæring ved heimeskolen', som administreras av utbildningsbyrån i Nordland fylke. 2003-2004 sammanl. 133 elever i underv., i 38 skolor och 26 kommuner.²³² 2) Lulesamiska: Centret för lulesamiskt språk Årran svarar för anordnandet av undervisningen som gavs år 2003-2004 sammanl. till 4 elever i grundskolan.²³³ 3) Nordsamiska: Utbildningsbyrån i Finnmark fylke har sedan 2001 svarat för undervisningen som 2003-2004 gavs till sammanl. 16 grundskoleelever. För läsåret 2004-2005 har sammanl. 20 kommuner sökt om distansundervisning för sammanl. 33 elever. I Finnmarksområdet finns sammanlagt 13 distanslärare (nettlärare). Anslaget som länet har fått årligen har varit 300.000 Nkr.²³⁴ Alla elever i virtual- eller distansundervisningen sammanl. 153 Ett privat företag 'e-skuvla' erbjuder undervisning i nord- och sydsamiska på olika nivåer genom internet. För undervisningen har tillverkats särskilda internet-material.

231 <<http://www.sogsakk.fi>> ; <<http://www.peda.net/veraja/saame/>>

232 Uppgift från utbildningsbyrån i Nordland fylke/ Balto 7.6.2004: sydsamiska som första språk 11 elever, som andra språk 96 elever, samisk språk och kultur 26 elever.

233 Uppgift från Årran/ Knutsen Turi 26.5.2004: lulesamiska som andra språk 3 elever, samisk språk och kultur 1 elev.

234 Uppgift från utbildningsbyrån i Finnmark fylke/ Boine den 27.5.2004: nordsamiska som första språk 6 elever, som andra språk 8 elever, samisk språk och kultur 2 elever.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

ANDRA ELEVER ÄN SAMISKA I SPRÅKUNDERVISNINGEN (gäller för hela landet)	• rätt att få undervisning i samiska är begränsad till elever i sameskolor och samiska elever (‘modersmål’, integrerad samisk undervisning)	• finns i undervisningen som främmande språk (samiska som frivilligt tillvalsämne), men elevtalen har inte definierats i förhållande till elevernas bakgrund	• det finns (mest i undervisningsämnet samisk språk och kultur), men elevtalen har inte definierats enl. elevers bakgrund.
SAMISKA SOM GEMENSAMT UNDERVISNINGSSÄMNE MEN FÖR ALLA	• I sameskolorna borde alla enligt SámS beslut få undervisning både i och på samiska. Statistiken visar att beslutet förverkligas betr. språkundervisningen, men undervisning på samiska gavs till 75% av eleverna.	-	• Kautokeino, Karasjok och Nesseby kommuner beslöt 1992 om undervisning i samiska till alla elever i grundskoleåldern från och med 1993. Tana kommun hävde beslutet år 1997.
11. UTVÄRDERING AV UNDERVISNINGSRISULTAT²³⁵ (evaluering)	Sverige	Finland	Norge
Bestående procedurer	• I Sverige nationella prov i ämnen svenska och engelska och i matematik i slutet av klass 9 i grundskolan²³⁶. • I slutet av tredje skolåret genomförs en evaluering i samiska och svenska samt matematik i sameskolorna²³⁷. Matematikprovet översätts till samiska. • I slutet av femte klassen genomförs språktesten i samiska enligt den nya kursplanen²³⁸. • Kommuner skall lämna en utredning till Utbildningsdepartementet; utredningen avser varje års undervisningsresultat i skolorna²³⁹. • Skolor med integrerad samisk undervisning redogör årligen för sina undervisningsresultat till SámS.	• I Finland finns inga nationella slutprov i grundskolans sista klass. • I olika läroämnena och på olika klassnivåer genomförs nationella evalueringar enligt en plan som godkänts av rådet för utbildningsutvärdering. En del av landets skolor deltar i evalueringen. Evalueringen har grundat sig på lagen sedan år 1999. • Det finns inget särskilt evalueringssystem beträffande resultaten av undervisningen i och på samiska, Sametinget har kommit med förslag 2003²⁴⁰. För svensk-språkig utbildning finns det ett sådant system. Under åren 1994-2003 gällde sammanlagt 17 av Utbildningsstyrelsens evalueringsrapporter den svenska utbildningen²⁴¹. • eleverna i den samisk-språkiga undervisningen har under vissa år deltagit i samma finskspråkiga evalueringar som andra elever.	• Riksdagen har beslutat om nya nationella prov. Enligt ett förslag från kvalitetskommittén för grundundervisningen blir det nya nationella prov i norska, engelska och matematik i klasserna 2, 4 och 9. I provet för klass 2 betonas läsfärdighet och för klass 4 matematisk förståelse och färdigheter.²⁴² • Förutom i de norska språken blir det läs- och skrivtest i tre samiska språk. Samisk högskola har år 2004 påbörjat ett treårigt projekt för att tillverka test i samiska och för att skapa ett system för den samiska undervisningens kvalitetssäkring. De första testen genomfördes på våren 2005 för eleverna i klass 4. Kvalitetssäkringssystemet för den samiska undervisningen borde vara på bestående grund år 2006²⁴³.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Genomförda särskilda utvärderingsprojekt	• rapporterna från forskningsprojekten betr. Samiskundervisningens resultat åren 1990 och 1994²⁴⁴ • Skolverket, rapport om undervisningssituationen för de samiska barnen 1994²⁴⁵.	• Utbildningsstyrelsens utvärderingsrapport i 5/1997 om samernas utbildningssituation i grundskolan och i gymnasiet²⁴⁶.	• Rapporterna från forskningsprojekten vid Samisk högskola 2003, evaluering av 1997 års läroplansreform (O97S)²⁴⁷.
12. LÄRARSITUATIONEN PÅ FÖRVALTNINGSOMRÅDEN²⁴⁸	Sverige	Finland	Norge
Samiska lärare som arbetat som lärare år 2003			
• alla sammanlagt • nordsamiska • sydsamiska • lulesamiska • skoltsamiska • enaresamiska	45 34 2 9²⁴⁹	41 37 2 2	159 159
Lärare med formell lärarbehörighet			
• alla sammanlagt • % av alla • nordsamiska • sydsamiska • lulesamiska • skoltsamiska • enaresamiska	30²⁵⁰ 66,6% 22 2 6	27 66 % 27 0 0	141 88,7% 141

235 Här avses inte elevernas vitsord, utan utvärdering av undervisningsresultaten inom en skolas, en kommuns, ett områdets eller på nationell nivå, genom vilka man får jämförbar kunskap på allmän nivå. Utom dessa utvärderingar gör man också europeiska och internationella utvärderingar vilka inte behandlas i detta sammanhang.

236 SFS 1994:1194, Grundskoleförordning, 7 kap. 10§.

237 SámS Skolplan 12.10.2002

238 SámS/ Allas Labba 14.11.2003.

239 SFS 1997:702, Förordning om kvalitetsredovisning inom skolväsendet.

240 Samisk kulturautonomi inom skolväsendet – Sametingets skolpolitiska målsättningar som avser grundläggande utbildning och gymnasieutbildning, plenumsmöte 17.06.2003.

241 Rådet för utbildningsutvärdering 2004,7 ja 41.

242 NOU 2003:16, Kapittel 18.

243 Sámi allaskuvla/ Todal, projektledare, uppgifter per e-post 18.1.2005.

244 Hyltenstam & Svonni 1990: Forskning om förstaspråkbehärskning hos samiska barn. Språksociologisk situation, teoretiska ramar och en preliminär bedömning; Nilsson 1994: Språklig bakgrund och språkbehärskning hos sameskolans elever.

245 Skolverket, Lundgren 1994: Samebarnens skolsituation. Sameskolor. Skolor med integrerad samisk undervisning.

246 Korkeakoski (ed.) 1997: Saamelaisten koulutuksen tila peruskoulussa ja lukiossa.

247 Hirvonen 2003b-c och 2004a-b.

248 De presenterade siffrorna gäller på norsk sida Forvaltningsområdet for samisk språk, i Sverige sameskolor och integrerad samiskundervisning inom Förvaltningsområdet for samiskt språk och på finsk sida det samiska hembygdsområdets kommuner. Det finns inte tillförlitliga uppgifter om samisklärare på övriga områden.

249 Av lulesamisklärarna undervisade tre också i nordsamiska. Lärarna har förts upp under lulesamiskt språk.

250 I denna siffra ingår lärare som undervisade i eller på samiska. Man har inte tagit med lärare som ger integrerad undervisning på svenska. SámS/ Allas Labba 14.11.2003.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

De största behoven/bristerna ²⁵¹	• I sameskolor och integrerad sameundervisning är det brist på lärare i språk och duodji (slöjd) med formell behörighet. Språk och duodji är de viktigaste ämnena när det gäller att skapa samisk profil i de samiska skolorna. • undervisningen i samiska som modersmål saknar lärare • rekrytering till universitetens lärarutbildning fungerar inte • Lärarutbildningen vid Sámi allaskuva/Samisk høgskole har inte anpassats till svenska behov	• lärarsituationen för skolt- och enaresamiska är svag • svårt att få lärare till skolor utanför samernas hembygdsområde • lärare för <i>ämnesundervisning</i> fattas i klasserna 7-9²⁵² vilket för sin del hindrar utvidgandet av undervisningen till att omfatta högre klasser • det finns inga särskilda distans- eller virtual-lärare	• för distansundervisning behövs flera språkkunniga lärare • svårt att finna lärare utanför Forvaltningsområdet för samisk språk
13. SAMISK UTBILDNINGSFÖRVALTNING	Sverige	Finland	Norge
Politiska organ	Sameskolstyrelsen/Sámeskuvla-stivra (SámS). Sametinget utnämner SámS medlemmar (5) och dess ledare för en valperiod (4 år)	Sámediggi/Sametinget som tillsätter en utbildnings- och läromedelsnämnd (5 medlemmar) för sin valperiod (4 år). Från år 2006 sju (7) medlemmar.	Sámediggi/Sametinget
Sekretariat	<i>SámS kansli</i> finns i Jokkmokk	<i>Sametingets utbildnings- och läromedelsbyrå</i> i Enare	<i>Sametingets utdanningsavdelning</i> i Kautokeino • <i>administrativ sektion</i> (ekonomi- och personaladministration) • <i>utvecklingssektion</i> (pedagogiska uppgifter och uppgifter som berör läromedel)
Fasta tjänster 2004	6	3 ²⁵³	25

251 Svaren grundar sig på samtal med samiska skolmyndigheter.

252 Med ämnesundervisning avser man i de finska skolorna undervisning som ges av speciella ämneslärare. Ämnesundervisning ges i huvudsak i årskurserna 7-9. Undervisningen i klasserna 1-6 kallas klassundervisning, som ges av egna klasslärare.

253 Sametinget planerar att (2004) i utbildnings- och läromedelsbyrån grunda en ny fast tjänst för läromedeltillverkning.

254 SFS 1995:205, Sameskolförordningen 2 kap. 1-3§.

255 Sametingets handlingsplan 2004-2007; Sametingets arbetsordning 1.3.1996, ändringar 28.2.2006.

256 SSK 1999/731, Finlands grundlag/ Suoma vuoddoláhka, 121§.

257 <<http://www.samediggi.no>>, Oahpahasossodat, 8.6.2004; Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk – brošyra 2003.

Särskilda uppgifter	Statlig myndighet som administrerar sameskolor och integrerad samisk undervisning i kommunernas skolor kan ta på sig uppgifter som hör samman med uppfostran och undervisning av de samiska barnen, även om dessa uppgifter annars skulle höra till kommunerna. Uppgifter²⁵⁴: • att administrera sameskolor och deras verksamheter • att främja samisk undervisning i allmänna skolor (barn och unga) • att utveckla och utarbeta läromedel som behövs i samisk undervisning • att hjälpa kommuner då de har verksamhet som gäller samer • att informera om sameskolor och om samisk undervisning i allmänna skolor • SámS kan tillsammans med kommunen göra en överenskommelse om anordnande av samiska barns dagvård, förskoleundervisning och fritidsaktiviteter, som annars hör till kommunens förpliktelser.	Sametingets avdelning för beredning av skolpolitiska och andra undervisningsärenden och finansiar, tillverkare och ansvarig myndighet betr. samiska läromedel Uppgifter²⁵⁵: • att främja samisk kulturautonomi²⁵⁶ inom undervisningssektorn • att bereda Sametingets utbildningspolitiska måldokument, framställningar, motioner, utlåtanden och ställningstaganden • främjande av de samiska elevernas rättigheter till undervisning i och på det egna språket samt den samiska undervisningens ställning i Finlands utbildningssystem • att samarbeta, hålla kontakter och påverka skolpolitiskt i riktning mot beslutsfattare i stat och kommun • att idka nordiskt och internationellt samarbete • att leda och planera samiskspråkigt läromedelsarbete, att besluta om användning av läromedelanslag från statsbudgeten och prioriteringen av material, att tillverka läromedel till alla utbildningsnivåer, att distribuera, informera och marknadsföra • att årligen ansvara för anordnandet av ett konstevenemang för samiska ungdomar.	Sametingets utbildningspolitiska och pedagogiska sakkunnigavdelning finansiar, pedagogisk ledare och ansvarig myndighet för tillverkning av samiskspråkiga läromedel. Uppgifter²⁵⁷: • att arbeta för att det tas hänsyn till de samiska elevernas behov och rättigheter • att arbeta för främjande av alla samiska barns och ungdomars möjligheter att stärka och utveckla sitt språk, sin kultur och identitet. • att ansvara för tillverkning av undervisningsplaner för grundskolans samiska elever, för samiska språket i gymnasiet och för särskilda samiska ämnen. • att svara för utarbetande av samiska innehåll för olika läroämnen i den nationella läroplanen. • pedagogisk rådgivning och information om samisk undervisning. • säkring av läromedelskvalitet och av deras tillgänglighet, ekonomisk förvaltning av medel anslagna till läromedelsutveckling. • information om samiska läromedel och utlåning av dessa till skolor och daghem • distribution av samiska provmaterial (= slutprovsmaterialen i olika ämnen) • förvaltning av stipendiesystem inom utbildningsväsendet • anordnande av tillägs- och vidareutbildning för anställda inom utbildningsväsendet.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

SAMERNAS UTBILDNINGSPOLITISKA DOKUMENT/ Utbildningspolitiska måldokument för undervisning i och på samiska	• Sameskolstyrelsens Skolplan²⁵⁸ för förskolan och sameskolan med förskoleklass- och fritidsverksamhet samt i tillämpliga delar för den integrerade samiska undervisningen), 19.-20.11.2002	• 'Samisk kulturautonomi inom undervisningssektorn – Sametingets skolpolitiska mål betr. grundundervisning och gymnasieundervisning', 17.06.2003. • Sametingets handlingsplan en gång per valperiod	• Den del som gäller undervisning i Sametingensplanen (Sámediggeplána 2002-2005), 5. 'Oahppu ii deatte', 29.11.2002.
Tjänstebenanämningar	• skolchef • läromedelskonsulent • pedagogisk konsulent • ekonomihandläggare • personalhandläggare • assistent	• utbildningssekreterare (skuvlenčálli) • läromedelssekreterare (oahppamateriálačálli) • byråsekreterare (doaimmahatčálli)	LEDNINGSGRUPP: • chefen för undervisningsavdelningen (oahpahuossodaga direktora) • biträdande chef (2), (vuolit direktora) • rådgivare (2), (ráđdeaddi) ANDRA: • rådgivare (ráđdeaddi) • 1. konsulent (1.konsuleanta) • konsulent (konsuleanta)
BUDGET 2003 (exkl. läromedelsresurserna) Särskilda anslag/projekt för utveckling av samisk undervisning	HELA BUDGETEN: • 41.669.000 Skr • organisering av fritidsaktiviteter för förskoleklasser • ca. 7.692.000 Skr • utarbetande av kursplaner för sameskolorna • ca. 600.000 Skr	HELA BUDGETEN (ingåpr som en del i Sametingets allmänna budget): • ca. 110.300 e varav tjänstemännens löner: • ca. 91.400 e kontorsutgifter: • ca. 16.500 e nämndens mötesutgifter: • 2.400 e Anslag till organisering av Samiska ungdomars konstevenemang • 10.000 e (2003)	HELA BUDGETEN²⁵⁹: • 15.550.000 NOK varav till administration: • 11.500.000 NOK Till utvecklingsprojekt (2003) (bl.a.. Elementarundervisnings-projektet) • 1.800.000 NOK • Utökande av specielpedagogiskt kunnande (2003) • 1.750.000 NOK (omfattar 300.000 att delas ut som stipend) • Stipend till studeranden i läromedelspedagogik (2003) 500.000 NOK

258 Skolplanen är ett lokalt dokument om vars utfärdande bestäms i skollagen (SFS 1985: 1100, 2 kap. 8§).

259 Hela budgeten tillsammans med läromedelsanslagen var 26.689.000 Nkr.

260 Rapport:<<http://www.oahpponeahhta.no>>, 2.5.2004.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Nordiskt samarbete (exkl. läromedelssamarbete) Budget för nordiskt samarbete Gemensamt projekt och dess finansiering	INFORMATION- OCH SAMARBETSMÖTEN 1-3 GÅNGER ÅRLIGEN - ‘SÁMI OAHPPONEAVVU DAVVIRIIKKALAŠ RESURSAN’ -KONFERENS I KIRUNA 25.-27.3.2003²⁶⁰ EU-finansiering, Interreg Sápmi		
14. De samiska organens inflytande och beslutandemakt	Sverige	Finland	Norge
Makt att utfärda föreskrifter om undervisning	• beslutar om Sáms' skolplan, sameskolornas undervisningstimmar och pedagogiska utveckling innanför budgetramarna	-	• ämnesplaner för undervisning i samiska
Beslutandemakt i förhållande till skolorna	• administrering av sameskolorna och integrerad samisk undervisning	-	-
Kontakter med statliga undervisningsmyndigheter	• Sáms är själv statlig myndighet • årsredovisning till Utbildningsdepartementet (redogörelse för ekonomi och verksamhet) • delårsrapporter till Utbildningsdepartementet • 3-årsplan till Utbildningsdepartementet (förslag som gäller budget och verksamhetsutveckling) • samarbete om utarbetande av kursplaner (Statens skolverk) • på begäran sakkunniguppdrag, kontakt med departementet hela året • utlåtanden på begäran	• på begäran som sakkunnig och avgivare av utlåtanden i förhandlingar, vid beredning av saker som gäller samisk undervisning och i arbetsgrupper • motioner och förslag till undervisningsministeriet och utbildningsstyrelsen • organisering av förhandlingar vid behov • årligen höranden i Riksdagen i samband med beredningen av undervisnings- och budgetlagar • årligen redogörelser för användningen av läromedelsanslag till utbildningsstyrelsen • årligen anslagsäskanden till undervisningsministeriet betr. konstevenemanget för samiska ungdomar och läromedeltillverkning • årligen med utbildningsstyrelsen resultatöverskommelser betr. användningen av läromedelsanslagen • bistånd till utbildningsstyrelsen i beredning av lärokurser i samiska och översättning av nationella läroplanshandlingar till samiska	• budgetförhandlingar med departementet årligen • deltagande i möten och förhandlingar på invitation från departementet varvid behandlas frågor som berör den samiska undervisningen • deltagande i möten med cheferna i länens utbildningsavdelningar (chefen för Sametingets utbildningsavdelning är med) • utlåtanden i utbildningsfrågor

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Länets utbildningsförvaltning som handhar ärenden i anslutning till undervisning av samer	-	Bildningsavdelningen vid Lapplands länsstyrelse²⁶¹, där det finns en sektion för samiskspråkig undervisning. Vid sektionen arbetar inspektören för bildningsväsendet inom samernas hembygdsområde, vars uppgift är: • att utveckla undervisningen i och på samiska språket • att utveckla, att handleda, följa upp och utvärdera utbildningen i hembygdsområdets • saker som berör elevernas rättssäkerhet • vidareutbildning för lärarna • internationellt samarbete. Bildningsavdelningen administrerar också bl.a.: • finansiering av EU-projekt som lokal myndighet • lokalt läroplansarbete betr. samiskspråkig undervisning.	Utbildningsavdelningarna i länen²⁶² • ser till att utbildningsanordnare följer den nationella utbildningspolitiken • bevakar elevers och vårdnadshavares intressen • utbildningsavdelningen i Finnmark fylke fördelar undervisningstimmar i samiska till kommunerna i Finnmark och utanför förvaltningsområdet på basis av medel som anvisats i statsbudgeten²⁶³. Utbildningsavdelningen i Troms fylke får en särfinansiering för området. • utbildningsavdelningen i Finnmark fylke ger ut statistiken för samisk undervisning i hela landet²⁶⁴ • utbildningsavdelningen i Finnmark fylke svarar för distansundervisningen (fernundervisning) av nordsamiska i landet • utbildningsavdelningen i Nordland fylke²⁶⁵ svarar för landets distansundervisning (fernundervisning) i sydsamiska
Särskilt organ eller särskilda tillvägagångssätt mellan stat, kommuner och samernas undervisningsförvaltning	• SámS fungerar som sådant organ	• Sametinget har tillsatt ett samarbetsorgan för samiska utbildningsärenden²⁶⁶, med representanter från Sametinget, Undervisningsministeriet, Lapplands länsstyrelse och kommunerna inom samernas hembygdsområde. Organets uppgift är att främja undervisningen i och på samiska, följa upp samiska utbildningsärenden, fungera som sakkunnig och väcka motioner samt avge utlåtanden i utbildningsärenden som berör samer.	• samarbetsmöten för Sametinget, Samisk högskola och Troms och Finnmark fylke två gånger per år. • Sametinget är med på inspektionsrundan som fylkets utbildningsavdelning företar i skolorna

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

15. LÄROMEDELSARBETE ²⁶⁷	Sverige	Finland	Norge
Måldokument/resultatplan för läromedelsarbete	• under arbete²⁶⁸	• Sametinget godkänner för en valperiod åt gången en långsiktig plan för läromedeltillverkning • Utbildnings- och läromedelsnämnden utarbetar en årsplan och en långsiktig plan som baserar sig på resurssituationen	• Strategisk plan för samiskt läromedelarbeta, godkänns för ett år åt gången, senast för åren 2001-2005 • Verksamhetsplan för utarbetande av särskilt överenskomna material åren 2001-2005²⁶⁹
Den samiska förvaltningens roll/uppgifter i utarbetandet av läromedel	SámS • utreder behov • planerar • begär anbud och lämnar projektuppgifter till företaget • köper läromedel till sameskolorna • svarar för ekonomisk administrering av läromedelsanslag • informerar.	Sametingets utbildnings- och läromedelbyrå • utreder behov • bereder budgetförslag årligen • svarar för ekonomisk administr av läromedelsanslag • bereder produktplaner • sköter om materialtillverkning och planering från manus till tryckning • anställer projektanställda till läromedelsarbete och håller kontakt med företaget • delar material gratis till skolor med samisk undervisning säljer till andra och ger information (utställningslokal, internetsidor, broschyrer, kataloger, brev och prov-exemplar till skolorna)	Sametingets utbildningsavdelning • utreder behov • bereder budgetförslag årligen • planerar • begär anbud • svarar för ekonomisk administrering av läromedelsanslag • ger pedagogiska råd mht tillverkning och bruk av material • informerar (utställningslokal med datorer, kataloger, internetsidor, oahpponeahhta-internetsidorn²⁷⁰) • utlånar läromedel • säljer kopior av TV:s undervisningsprogram

261 <<http://www.laaninhallitus.fi/lh/lappi/home.nsf>> , 14.06.2004262 <<http://www.fylkesmannen.no>> , 14.06.2004263 <<http://www.odin.dep.no>> 25.5.2004264 <<http://www.fylkesmannen.no/finnmark>> 25.5.2004265 <<http://www.fylkesmannen.no/nordland>> 25.5.2004

266 Tillsätts för en valperiod åt gången. Senast tillsatt i Sametingets plenumsmöte 14.02.2004.

267 Orden som betecknar läromedel avviker från varandra: i Finland används benämningen 'oahppamateriála', i Norge och Sverige benämningen 'oahpponeavvu'.

268 SámS/Allas Labba 14.11.2003.

269 Beslutet fattades vid Sametingets plenumsmöte i november 2001.

270 <<http://www.oahpponeahhta.no>>

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

	Sverige	Finland	Norge
Andra tillvägagångssätt eller särdrag jämfört med grannländerna	SámS hade åren 2000-2001 ingen anställd för läromedelsarbete under sin administration av ekonomiska skäl. SámS använder en del av budgeten till inköp av läromedel till sameskolorna. I Norge och Finland köper kommunerna in läromedlen.	Sametinget fungerar som läromedelsproducent eftersom det i Finland inte finns kommersiella samiska förläggare. Huvuddelen av de utgivna materialen består av upplagor av finskspråkiga lärobokserier som har anpassats till samisk miljö och översatts till samiska.	Satinget fungerar inte själv som producent av material utan svarar för administreringen av materialtillverkning genom att dela ut projekten till företag på basis av offerter, genom att svara för ekonomisk förvaltning av materialanslag ge pedagogisk och teknisk handledning och utbildning. Sametinget skall utreda behov genom utredningar på skolorna och genom att se till att läromedeltillverkare är medvetna om de krav som Sametinget har ställt på språket och omfattningen i resp. material. Materialen är för det mesta samiskspråkig nyproduktion – några datorprogram och matematikmaterial har översatts från norska till samiska.
Ekonomiska resurser			
• 1993	• 282.000 SEK	• 1.500.000 mk (253.000 euro)	• 5.356.000 NOK
• 1998	• 441.000 SEK	• 1.300.000 mk (s. 218.000 euro)	• 10.455.000 NOK
• 2003	• 684.800 SEK	• 258.000 euro	• 11.139.000 NOK
• ändring i %	+ 143%	+ 2 % (ökningen har varit ca 18 % om man tar hänsyn till att 1993 års anslag också omfattade utgifterna för de anställdas löner, som senare har flyttats till Sametingets allmänna budget)	+ 108 %
Anställda i läromedelsarbete förvaltning			
• 1993	1	1	Administrationn har inga särskilda läromedeltillverkare. Pedagogiska medarbetare säkrar vid behov kvaliteten i materialen. Sammanlagt 3 projektledare svarar för avtal och förlagskontakter. Administrationn handleder och ger råd till dem som skriver manus och i övrigt arbetar med läromedel.
• 2003	1	2	
Fasta tjänster i läromedelsarbete			
• 1993	1	1	
• 2003	1	1	

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Resultat år 2003, nya läromedelstitlar: • nordsamiska • lulesamiska • sydsamiska • enaresamiska • skoltsamiska • tvåspråkiga • om sam. kultur på andra språk SAMMANLAGT	0	13 4 2 19	22 9 1 4 2 38
Läromedel för samiskundervisning som virtual- eller distansundervisning	Ett nordiskt samarbete: Gulahan, en grundkurs i nordiska på Internet, 2006. <http://www.gulahan.sapmi.net/>	Sametinget sökte år 2002 av Utbildningsstyrelsen ett speciellt anslag för tillverkning av material till virtualundervisning men beviljades inte anslag. • Ofelasti, en Internet-baserad kurs i nordsamiska för personer med samiska som modersmål, 2005. <http://www.sogsakk.fi/ofelasti/>	E-skuvla, www.e-skuvla.no (privatföretag): • läromedel om den samiska kulturen (2 t valfritt ämne), i nordsamiska, temamaterial om den samiska nationaldagen om jojk och om stjärnhimmelkunskap. Egirji, www.egirji.no (privatföretag): • material om naturord och historia.
Nordiskt materialsamarbete	- NORDISK SAMISK LÄROMEDELKATALOG FRÅN OCH MED ÅR 1994 - NORDISK LÄROMEDELSKONFERENS I KIRUNA I MARS 2003		
Anslag för nordiskt samarbete 2003	-		

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

16. UNDERVISNINGENS UTVECKLING DE SENASTE ÅREN	Sverige	Finland	Norge
Nya projekt	Lulesamiskt läromedelsarbete tillsammans med Norge	Enaresamiska grammatik- och ordbokprojektet År 2006 fanns en projektanställd som samlade material för internet	Sametinget ledde 2000-2005 ett projekt för utveckling av förundervisning. Syftet är att läsesätt och läsmetodik som passar bäst för elever med samiska som modersmål²⁷¹. Ett projekt för den samiska undervisningens kvalitetssäkring vid Sámi allaskuvla²⁷².
Nya skolor	verksamheten vid Sameskolan i Kiruna blir ordinarie år 1996 den nya skolbyggnaden för Kiruna sameskola invigs 2001		Det nya samiska skolhuset i Tana blev färdigt 2003. Hänsyn har tagits från början till kraven i de samiska läroplanerna. Den nya Montessoriskolan i Tana började 2002 och är den enda privata skolan i Norge som ger undervisning i samiska. Undervisningens utgångspunkt är det flerkulturella.
Nya politiska beslut	Skollagsreformen är i gång²⁷³.	Statsrådet minskade på elevgruppens storlekskrav som en förutsättning för erhållande av statsbidrag till samisk undervisning fr.o.m.2003. Regeln gäller kommunerna inom det samiska hembygdsområdet ²⁷⁴ .	Arbetet med läroplansreformen är i gång. De samiska läroplanerna skall förnyas. I stället för principdelen skall man ha en samisk undervisningsplan och det blir ändringar i språkvarianterna. ²⁷⁵ .

271 <<http://www.samediggi.no>> , Dutkan-, geahččaladdan- ja ovdánahttinprošeavttat, 8.6.2004; Samisk begynneropp-læring. Evaluering av del I-Leseparathet, Sametinget 2002.

272 Se fotnot 243.

273 SOU 2002:121, Skollag för kvalitet och likvärdighet.

274 VNp 11.12.2002.

275 St. diedáhus/ St. melding nr.30(2003-2004), Kultur for læring; Sámediggerádi beavdegirji/ Møtebok for Sametingsrådet, 112-114/04.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Utvecklingsområden/ nya behov som betonats på senare tid	• Behov av virtualundervisning bl.a. pga. lärarbrist. Utanför sameskolorna och den integrerade undervisningen svårt att finna lärare. • Det anvisas inte tillräckligt med medel för integrerad undervisning. Många kommuner som hade behov har blivit utan denna undervisning. • Samiskundervisningen som ges i allmänna skolor når inte barn och ungdomar som bor utanför de samiska områdena. Sáms har begärt att få utveckla och administrera också den . • Det anslås för lite medel för läromedelstillverkning.²⁷⁶	• Utökande av Sametingets påverkningsmöjligheter genom att utveckla den autonomi som tillhör samerna. Sametinget har föreslagit att in dess uppgifter skulle ingå bl.a. utarbetande av ett evalueringsystem för samisk undervisning och dess administration, förvaltning av särskilda anslag för den samiska undervisningens utveckling och en central ställning i läroplansarbetet betr. undervisningen i och på samiska. • Utveckling av virtualundervisning och läromedel som behövs för den. • Att nå de samer som bor utanför hembygdsområdet och sätta i gång undervisningen i hela landet, att få till stånd ordentlig finansiering, ordentliga läroplaner och regler för detta. • Att utöka läromedelsanslaget till det dubbla från nuvarande nivå.²⁷⁷	• Utökande av Sametingets beslutandemakt i undervisningsärenden. Som målsättning har man satt²⁷⁸ kravet att få bereda stadganden som gäller undervisningens innehåll, att få besluta om stadganden när det gäller alla undervisningsämnen i det samiska läroplansdokumentet, att få utvidgad rätt att övervaka och överklaga när det gäller den samiska undervisningen och att få förväota överstödsystemen som satts för undervisning i och på samiska. Målsättningen för landets alla samiska elever är funktionell tvåspråkighet. Ytterligare en målsättning är att utvidga det samiska området som definierats i lagen och att genom lagstiftning fastställa för varje elev en individuell rätt till undervisning i och på samiska.
Främjandet av det nordiska utveckling, bl.a. harmonisering av läroplaner och samarbete betr. samarbetet läromedelsterminologi, stärkande av ett gemensamt språk.			
Indragna skolor på 2000-talet		Outakoski skola i Utsjoki (2002), Leppäjärvi skola i Enontekis (2003), Akujärvi (2003), Nellim (2001) och Menesjärvi skolor i Enare. Alla dessa skolor hade undervisning i eller på samiska.	Rendriftssamernas skola i Karasjok (särskild klass för rendriftssamer i samband med kommunens grundskola).

276 Sáms/ Allas Labba 14.11.2003; Sáms årsberättelser 2000-2003.

277 Samisk kulturautonomi inom skolväsendet – Sametingets skolpolitiska målsättningar som avser grundläggande utbildning och gymnasieutbildning, plenumsmöte 17.06.2003; Förslag till undervisningsministeriet 3.2.2006 och till inrikesministeriet 24.1.2006.

278 Sámediggeplána jagiide 2002-2005,5. kap. 'Oahppu ii deatte'.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Steg tillbaka	• elevantalet i Gällivare sameskola har gått ner pga. flyttning från orten. • barnens antal minskar också i Lannavara, Kiruna och Tärnaby.	• Elevantalet i den samiska undervisningen har gått ner från och med läsåret 1998-99. Största orsaken är samernas flyttning från hembygdsområdet. Att organisera undervisning utanför hembygdsområdet är svårt. • Utsjoki kommun har förlorat ca 10 % av sina invånare från och med 1995. Inom de närmaste åren antas antalet barn i grundskolåldern att minska med ca 26 %. Kommunen har svårigheter med att upprätthålla undervisningen på två språk och bevara alla sina nuvarande skolor.	
Steg framåt	• i Tärnaby sameskola har man startat en förskoleklass (6-åringar) och fritidsverksamhet för skolelever på hösten 2003. • i samband med Karesuando sameskola har ett samiskt daghem startats hösten 2003. • SámS har efter flera år anställt en person till läromedelarbete från och med år 2002.	• Samiskspråkig undervisning ökar mätt med undervisningstimmar, läroämnen, årskurser och elevantal. • Undervisningen i enaresamiska påbörjades hösten 2000. Den enaresamiska undervisningsgruppen i Enare kyrkbys grundskola (klasserna 0-6) var 2003-2004 större än den nordsamiska undervisningsgruppen. • Språkkunskaperna hos elever som från och med hösten 2000 har kommit till skolksamisk undervisning har varit på högre nivå än tidigare åldersklassers. • I Uleåborgs stad påbörjades undervisning i nordsamiska år 2000.	• I Prestvanneskole i Tromsø började en samiskspråkig klass hösten 2003. • I Oslo stad började en nordsamiskspråkig klass på hösten 2002 (Tøyen skole). • Undervisning i sydsamiska som första språk påbörjades hösten 2002. Under tidigare år har undervisning i sydsamiska getts endast som andraspråk. • Undervisningen i lulesamiska har ökat klart betr. alla språkundervisningsalternativen.

5. NORDISK JÄMFÖRELSE AV BEGREPPEN OCH UNDERVISNINGSSITUATIONEN

Övrigt	Av Sáms tillverkade internet-sidor om modersmåls-undervisning i samiska i samband med nationella temasidor (Tema Modersmål, modersmålets plats på skoldata-nätet): <http://modersmal.skolutveckling.se/projekt/>	Sametingets utbildnings- och läromedelsbyrå har en ny infoplats, i samband med internetsidorna för det samiska undervisningsprojektet 'Virtuaali saame': <http://www.peda.net/veraja/saame/saamelaiskarajat/>	Sámi Oahpponeahhta/ Samisk læringsnett, en nettsted for opplæring og skoler. En informasjonsskilde og ressurs for skoler, barnehager og foreldre. Samisk læringsnett er et samarbeidsprosjekt mellom Sametinget og Læringscenteret. <http://www.oahpponeahhta.no>

6. ”SAMERNA ÄR ETT FOLK VARS ENHET INTE FÅR SPRÄNGAS AV STATSGRÄNSERNA”²⁷⁹

6.1. FAKTORER SOM PÅVERKAR DEN SAMISKA UNDERVISNINGEN OCH SAMISKA SPRÅKETS STÄLLNING

FN:s specialrapportör *Francesco Capotorti* anser olika folkgruppers möjlighet att använda sitt eget språk i utbildningen vara en avgörande faktor när det handlar om huruvida grupperna kan bevara och utveckla sin kulturella egenart och sin tradition och på så sätt bevaras som en egen folkgrupp som avviker från andra²⁸⁰. Ett eget språk är kulturens viktigaste kapital, och om det inte används i undervisningen är gruppens möjligheter att bevara sin speciella egenart hotade.

Hur mycket språket borde användas i undervisningen för att folkgruppen och språket skulle ha möjligheter att bevaras och utvecklas, den frågan blir inte besvarad i Capotortis utredning. Däremot betonar tvåspråkighetsforskarna på basis av de senaste årtiondenas forskningsresultat att barn som tillhör minoriteter borde få hela sin undervisning på det språket som annars har sämre möjligheter att utvecklas till en hög nivå. Endast på detta sätt kan barnen bevara också sitt minoritetsspråk, uppnå en tvåspråkighet av hög kvalitet och få färdigheter att kunna fungera såväl i en omgivning med landets huvudspråk som i en minoritetsspråkig omgivning²⁸¹. Denna undervisningsmodell står också som grund för de rekommendationer som minoritetskommissaren för Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa²⁸² gav till de europeiska staterna år 1996²⁸³.

Mikael Svonni och *Kenneth Hyltenstam* som har undersökt sameskolornas språkundervisning i Sverige under slutet av 1980-talet konstaterar att undervisning i enbart samiska varit utan resultat när det gällde elever som i skolans början hade svaga kunskaper eller inga kunskaper alls i samiska. I likhet med andra tvåspråkighetsforskare konstaterar de i sin undersökning att det är nödvändigt att öka undervisningen på samiska. Enbart språkundervisning ledde inte till aktiva språkfärdigheter, dess verkan begränsade sig närmast till att styrka den samiska identiteten²⁸⁴. Forskarnas slutsatser gäller med all sannolikhet också i de övriga nordiska länderna, eftersom språkundervisning har getts med lika stora timantal och dess andel av elevens undervisning i sin helhet har alltid varit marginal. Undantag utgörs endast av de elever som får modersmålsundervisning i samiska varvid modersmålsundervisningens hela timresurs används till undervisningen.

279 Rubriken hänvisar till inledningsorden i det Samepolitiska programmet som antogs vid Samekonferensen 1978 och gavs ut av Samerådet 1980 och 1989 (2. uppl.).

280 Capotorti 1979,84/5. *Use of minority languages in the school system*,493.

281 Bl.a. Skutnabb-Kangas 1988; Magga & Skutnabb-Kangas 2001.

282 OSCE- The Organization for Security and Co-operation in Europe.

283 The Hague Recommendations regarding the Education Rights of National Minorities from OSCE's High Commissioner on National Minorities, <<http://www.osce.org/hcnm/documents/recommendations/hague/index.php>>, 16.3.2004.

284 Hyltenstam & Svonni 1990.

De faktorer som påverkar att undervisningen i och på samiska och de språkliga rättigheterna förverkligas i skolan underordnas i tre²⁸⁵ faktorer som gäller samhällsnivån, grupp- eller områdesnivån och individnivån. Undervisningslagstiftning, undervisningens finansiering och statens internationella utfästelser och av staten godkända internationella rekommendationer hör till den första. Faktorer på grupp- och områdesnivån är bl.a. kvantitativa och funktionella relationer mellan samer och huvudbefolkning, attityder till språket och lokal politik samt de olika språkens användarantal i samhället. Till de mest centrala på individnivån hör de språkval som varje enskild individ gör för egen del, beträffande bl.a. det/de språk man använder med barnen hemma och val av undervisningsspråk.

Den nationella undervisningslagstiftningen, resurspolitiken och de utfästelser som staten har bundit sig till beträffande minoritetens rättigheter har en stor betydelse, men ensamma garanterar de ändå inte att de språkliga rättigheterna förverkligas i praxis. Attityderna mot främjandet av samiskan är ofta stora på lokal nivå, och samiska föräldrar är inte alltid beredda att särskilt högljutt kräva den undervisning de önskar för sina barn. Detta gäller framförallt områden där den samiska befolkningens antal av hela befolkningen är liten, vilket är fallet nästan överallt utanför de samiska förvaltningsområdena. I Norge har det t.o.m. inom den samiska kulturens kärnområden under de senaste åren framträtt starkt motstånd mot alla förnyelser som gäller samiska språkets ställning, bl.a. mot den samiska läroplanen (O97S) och genomförandet av samiska språkregler.

I Finland har kommunerna inom samernas hembygdsområde från och med mitten av 1990-talet hamnat i en märkbart svår ekonomisk situation samtidigt som utflyttningen från dem har ökat starkt. Dessa faktorer försvagar kommunernas möjligheter att anordna undervisning på två (i Enare fyra) språk trots att undervisningen i och på samiska numera tryggas av en särskild finansieringsordning. Till exempel Utsjoki som är en kommun med samisk majoritet har från och med 1995 förlorat ca 10 % av sin befolkning. En betydlig del av utflyttarna har varit samer²⁸⁶. Flyttningsrörelsen från samernas huvudsakliga bostättningsområden till de nordliga delarnas befolkningscentra, städer och till södra delar av landet gäller alla nordiska länder. I Norge har man försökt minska flyttningrörelsen med hjälp av en speciell politik beträffande beskattning och ekonomi som gynnar de nordliga områdena.

Enligt uppgifter från finska Sametinget bor numera ca 50 % av den samiska befolkningen utanför samernas hembygdsområde²⁸⁷. Antalet samer som bor utanför de traditionella områdena kan antas vara av samma storlek också i de övriga länderna i Norden. Den nuvarande nationella lagstiftningen garanterar användningen av samiska som undervisningsspråk i skolan inom de egentliga samiska områdena (förvaltningsområdet för samiskt språk i Norge, samernas hembygdsområde i Finland och i särskilda sameskolor i Sverige). På andra områden förutsätter anordnandet av undervisningen i samiska att barnens föräldrar är speciellt medvetna och ihärdiga, och ändå är det inte säkert att undervisningen kan ordnas. Det finns knappt någon samiskspråkig undervisning utanför

285 Jfr: Hyltenstam, Stroud och Svonni 1999,41-97; Svonni 1996,168-170 och Magga 2001.

286 Anár Sámi radio oddasat 2.3.2001. Skolstyrelseordföranden för Utsjokisuu Aslak Järvensivu konstaterade i en intervju att elevantalet bl.a. i grundskolan i Utsjoki kyrkby på fem år sksulle gå ned med ca 30 %. Som en följd av detta konstaterade han att en anställning av enspråkiga lärare och undervisning som särordnas enligt språk skulle bli för dyr för kommunen. Därför borde man enligt honom välja enbart tvåspråkiga lärare som på samma undervisningstimmar kan undervisa samman grupp på två språk samtidigt.

287 Statistik från Sametingets valnämnd 1999 och 2003; se också Lindgren 2000, 12-20.

de egentliga samiska områdena. Det är också värt att uppmärksammas att de syd- och lulesamiska språkområdena lämnades utanför samiska förvaltningsområdet i de samiska språkreglerna som trädde i kraft år 1992 i Norge²⁸⁸.

Från och med 1970-talet har det skett en klar attitydförändring i de nordiska länderna beträffande deras samiska befolkning, dess språkliga och kulturella rättigheter. I utbildningspolitiken betydde 1970-talet i alla dessa länder att man byggde upp en ny enhetlig grundskola. Trots välvilligare minoritetspolitik och en mer pluralistisk ideologi är enligt *Mikael Svonnis* uppskattning faktorerna på samhällsnivån i Sverige fortfarande negativa när det gäller samiska språkets bevarande. De bildar ingen märkbar motkraft till den språkbytesprocess som har fortsatt i över etthundra år²⁸⁹. Samernas eget arbete med språkvård och språkutveckling och en medveten strävan för att förbättra språkets ställning i samhället har däremot fungerat som en motkraft till språkbyten. Det mest betydande som inom detta område har uppnåtts är samiska språklagar²⁹⁰ och rättskrivningsstandarder som godkänts för sex samiska språk. Från och med 1970-talet har det också grundats otaliga samiska institutioner och organ, och samiska språket har fått en stabilare ställning inom media, i myndighetsverksamhet och i viss mån också i kommunal service. Denna utveckling har skapat nya samiskspråkiga omgivningar och arbetstillfällen och för sin del också hejdat samisktalande personers flyttning från området.

Det är i sista hand barnens föräldrar som avgör huruvida samiska språket och samiskspråkig undervisning förverkligas i skolorna. Föräldrarnas lösningar är sammanknutna med deras uppfattningar om samiska språkets ställning och användningsmöjligheter. Valen påverkas dessutom av familjerelationer (bl.a. blandäktenskap), det/de språk man har talat till barnet från dess födelse, föräldrarnas egna språkkunskaper och -identitet samt medvetenheten om frågor som hör ihop med tvåspråkighet. Föräldrar som väljer språk påverkas naturligtvis också av deras egna erfarenheter och deras egen personhistoria. Under tidigare årtionden, när det inte fanns undervisning i och på samiska eller man höll på att börja med den i Norden, var de samiskspråkigas (ofta tvåspråkiga) attityder ofta negativa mot undervisning på det egna språket²⁹¹. Föräldrar hade själva fått uppleva diskriminering och förödmjukelser på grund av att de använde det egna språket, och de ville garantera barnen en bättre framtid genom att talat till dem på landets huvudspråk, och ville därför inte att de skulle få undervisning i eller på det egna språket.

På 1960- och 1970-talen då moderniseringen i full skala nådde också de samiskspråkiga områdena, uppfattade man ofta samiska språket som något som hörde ihop med det förflutna, det avlägsna och de mindre bemedlade. Det fanns ännu inte någon allmän medvetenhet om tvåspråkighet och dess fördelar och om att de språkval som föräldrarna gjorde hade följder som sträckte sig långt in i framtiden²⁹². Som hemspråk för barnen som var födda i blandäktenskap använde man landets huvudspråk som ofta bara talades av den ena föräldern. En utveckling av detta slag var starkast inom den

288 Lag 1987:56, tillägg 1990:78; Centret för lulesamiskan Tysfjord/Divttasvuotna fogades till förvaltningsområdet i början av år 2006

289 Svonnis 1996, 169.

290 Lag 1990:78 (N); lag 1999:1175 (R); lagar 1991:516 och 2003:1086 (S).

291 Se bl.a. Hirvonen 1979.

292 Magga ja Skutnabb-Kangas konstaterar att sådana föräldrar som själva har fått sin skolundervisning på landets huvudspråk oftast väljer att använda samma huvudspråk också med sina egna barn (2001, 18).

samiska bebyggelsens randområden, där språkbytet har skett snabbt. Inom de samiska kärnområdena där tiden mellan modernisationen och det på 1970-talet förstärkta etniska uppvaknandet blev kortare än på andra platser, bevarade samiskan bättre sin ställning som hemspråk för vardagen och familjen²⁹³.

Numera har det blivit allt vanligare att barnen i tvåspråkiga blandäktenskap uppfostas till tvåspråkighet ända från födseln. Föräldrar som talar olika språk använder var sitt modersmål med barnen; på så sätt lär sig barnen från första början bägge språken som sina ursprungliga modersmål. Föräldrars val beror ändå fortfarande på uppfattningarna om vilken betydelse kunskaper i samiska har och vilken nytta det för med sig. *Ole Henrik Magga* och *Tove Skutnabb-Kangas* påpekar att endast naiva idealister fortsätter ihärdigt att till kommande generationer överföra ett språk som inte har något praktiskt värde på språkmarknaden (*on the linguistic market*). De jämför föräldrarnas språkval med beslut som gäller barnens språkliga kapital (*children's acquisition of linguistic capital*)²⁹⁴. Samiskans ställning i skolan är därmed tätt förknippad med dess allmänna ställning i samhället och med möjligheterna att använda det inom olika livs-områden i det moderna samhället. Samiska språkets ställning och de elevers antal som har valt det som undervisningsspråk höjs i takt med hur mycket användning det finns för kunskaper i samiska och hur mycket man anser sig ha nytta av språket längre fram i livet.

En egen grupp bland föräldrar som väljer språk för barnen är de vuxna som själva hör till första eller andra språkbytgenerationen. De har fortfarande en kontakt och en medvetenhet om sin egen släkts ursprungliga språk men inte lägre några ordentliga språkkunskaper, om de inte i vuxen ålder själva har skaffat sig sådana. Som exempel på sådana föräldrar kan nämnas de föräldrar som bor i Vuohčču (Vuotso), Sodankylä, vid den sydliga gränsen av samernas hembygdsområde i Finland, vilkas identitet ännu är samisk men som redan till en betydande del har ställt sig till den finska dialekt som talas inom området. Denna dialekt kan anses vara en förmedlande faktor i språkbytet mellan samiska och finska eftersom dess ordförråd och struktur har rikligt med samiskt inflytande. För sådana föräldrar är det ofta redan helt omöjligt att kräva samiskspråkig undervisning. Språkbadundervisning på samiska skulle sannolikt vara den enda realistiska möjligheten att hindra att samiskan fullständigt försvinner från detta och andra motsvarande områden, där viljan att återuppliva samiskan har ökat som en följd av att samiska språkets ställning på andra platser har förbättrats.²⁹⁵

6.2. DEN SAMISKA UNDERVISNINGENS SÄRDRAG

I samernas nuvarande undervisningssituation finns särdrag som är följder av den samiska undervisningens historia och tätt förknippade med samiska språkets och den samiska befolkningens allmänna ställning i nordiska samhällen. Det är viktigt att känna igen och ta hänsyn till dessa särdrag och de särbehov som uppstår på grund av dem när man betraktar möjligheterna att förbättra undervisningssituationen och den samiska undervisningens samhälleliga ställning.

293 Lindgren 1999,159-174.

294 Magga & Skutnabb-Kangas, 2001,1.

295 Bl.a. Huss 1999; Aikio M. 1988; Aikio-Puoskari 2005b.

a) I bakgrunden för undervisningen finns en lång historia av assimilering, språklig och kulturell sammansmältning, som har lett bl.a. till språkbyten och till fördomar som har hindrat utvecklandet av samiskan såväl bland huvudbefolkningen som bland samerna²⁹⁶. Man har strävat efter att ta hänsyn till samiskan i undervisningen från grundskolans början (från 1960-talet och 1970-talet). Uppgifter om de samiska elevernas språkliga bakgrund från grundskolans första år berättar ändå att assimileringen och språkbytet har ökat våldsamt till och med efter 1970-talet. Den första kommitté som under grundskoletiden behandlade samisk undervisning i Finland²⁹⁷ konstaterade att de samisktalande utgjorde majoriteten i alla fyra folkskolor i Utsjoki, i Outakoski var alla elever samisktalande och i Sevettijärvi skola i Enare kommun var nästan alla enbart skoltsamisktalande. Till Karigasniemi skola kom det årligen några som talade enbart samiska. I Outakoski behärskade de flesta vid skolgångens början endast samiska.

I Sverige utredde en år 1957 tillsatt kommitté²⁹⁸ på motsvarande sätt elevernas språkliga bakgrund i nomadskolorna (sameskolornas företrädare). Enligt uppgifter som samlats från lärarna kunde barnen i Karesuando skola vid skolgångens början ingen svenska och använde alltid samiska på sin fritid. I Lannavaara, Jukkasjärvi och Gällivare fanns det många barn som kunde endast lite svenska vid skolans början. Några av dem använde finska med internatpersonalen. I Jokkmokk förstod de flesta barnen i skolans början svenska och använde båda språken på sin fritid. I Västerbottens och Jämtlands län var alla barn redan svenskspråkiga. Svonni konstaterar att redan 1940 -talet hade varit en kritisk tid för just sydsamer i Västerbotten. Trots att många av barnen fortfarande talade sydsamiska i hemmet började de efter påbörjad skolgång alltmer använda svenska, först med kamrater, senare också med familjemedlemmar²⁹⁹.

I Norge var det fortfarande på 1950- ja 1960-talen vanligt att inte ens lulesamernas barn i Nordland fylke kunde norska när de började skolan³⁰⁰. För nordsamiskans del har den språkliga förnorskningen varit starkast på kust- och fjordområdena i Finnmark och Troms fylken.

Den assimilationsfrämjande politikens följderna syns i dagens skolarbete tydligast som barnens heterogena språkbakgrund. En del av de samiska eleverna är tvåspråkiga, en del kan någon eller inte alls samiska, en del är enspråkiga i landets huvudspråk. Situationen är typisk för ett språk som lever mitt inne i ett språkbyte³⁰¹. En faktor som har samband med detta är också den allmänna bristen av läs- eller skrivfärdigheter i sitt ursprungliga modersmål hos föräldrar vilkas skolgång daterar sig till tiden före grundskolan. Det finns inte i något nordiskt land forskningsuppgifter om de nuvarande samiska elevernas språkkunskaper och tvåspråkighet.

b) Undervisningen i och på samiska har korta traditioner vilket betyder bl.a. att det är brist på nästan alla faktorer som möjliggör undervisningens genomförande. Det saknas bl.a. klass- och ämneslärare med en specialisering i samisk undervisning och en god

296 Se bl.a. Lindgren 2000,30-48.

297 Kommittébetänkande. 1971:B63,27-33; se också Kommittébetänkande1973:46, språkrapport som bilaga, 90-107, Lindgren & Aikio M.

298 SOU 1960:41; Svonni 1997,140.

299 Svonni 1996,182.

300 NOU 2000:3,37.

301 Svonni 1996,183.

utbildning i det egna språket, samt läromedel av god kvalitet i de olika ämnena. Lärare som arbetar med samiska språket och samiskspråkig undervisning möter dessa brister konkret i sitt arbete. Samtidigt är lärarna den samiska undervisningens viktigaste resurs, vilkas insats är viktig i allt utvecklingsarbete när det gäller undervisning, när man utarbetar läroböcker på det egna språket och annat material för skolans olika undervisningsämnen, när man formulerar målsättningar och innehåll beträffande det egna kulturinnehållet i läroplansdokumenten och till och med när det gäller att möta problem med och fördomar mot det att vara tvåspråkig och behärska två kulturer. Detta arbete blir nu gjort för första gången under samernas undervisningshistoria. Undervisningen av en elevgrupp som är heterogen när det gäller språkbakgrund och språkkunskaper kräver av lärarna också specialkunskaper, kunskaper i tvåspråkighets- och mångkulturell pedagogik och kännedom om det nordiska samiska samhället, vilket lärarutbildningen knappt fäster någon uppmärksamhet vid. Ett undantag av den allmänna linjen utgörs av Samisk högskola.

c) Samisktalande elever är i allmänhet två-, ibland till och med trespråkiga, vilket ställer sina egna krav på undervisningen. Många forskare ser tvåspråkigheten som ett hot mot det språk som är i svagare ställning. Tvåspråkighet har ofta inneburit ett stadium i ett språkbyte och har till slut lett till att man har gett upp minoritetspråket. Resultat i den internationella tvåspråkighetsforskningen betonar dock att två- och flerspråkigheten är synnerligen positiv för barnets språkliga utveckling. För samernas del är det inte möjligt att återvända till enspråkighet i det ursprungliga språket utan tvåspråkigheten uppfattas som en resurs som berikar livet, som ger möjligheter att fungera på ett jämställt sätt i både minoritetspråkig och majoritetspråkig omgivning. Som en förutsättning för bevarandet och utvecklandet av tvåspråkigheten ses dock att undervisningen anordnas på det språk som har svagare ställning. Den samiskspråkiga undervisningen har ökat i alla de tre nordiska länderna på 1900-talet, men trots det har största delen av de samiska eleverna som huvudsaklig undervisningsspråk fortfarande ett annat språk än samiskan³⁰².

Tvåspråkigheten i samiska och landets huvudspråk är ändå ett särfall i ett hänseende, och som sådant en betydelsefull möjlighet för samiskans framtid. Användningsområdet för tre samiska språk (syd-, lule- och nordsamiska) begränsar sig inte till landesgränser, utan det finns för dessa språk också situationer och domäner där de kan fungera som enda gemensamma språk, till och med som huvudspråk. För nordsamiskan är situationen mest synlig i samernas nordiska samarbete. Samernas nordiska samarbete över gränserna stödjer så på ett betydelsefullt sätt det egna språkets användning och tvåspråkighet. I skolarbetet utnyttjas dessa möjligheter bara tillfälligt på gränsområden. Verksamhet över gränserna är lättast när man anordnar olika temaevenemang och temaundervisning. Naturligt gemensamt bruk av resurser, lärarutbyte och regelbundet samarbete inom undervisning finns knappt. Nordiskt samarbete mellan skolorna, dess hinder och fördelar har inte kartlagts.

302 Bl.a. Rasmussen 2005.

d) Av den samiska befolkningen bor uppskattningsvis ca 50 % utanför förvaltningsområdena för samiska språket, inom vilka områden samiska för det mesta undervisas som andraspråk (som främmande språk i Finland). Anmärkningsvärt få elever deltar i undervisningen jämfört med den samiska befolkningens totala antal.

e) Antalet samiska språk, som undervisning meddelas på, är inte bara ett utan fem, av vilka två (syd- och lulesamiska) används på svenska och norska sidan och två (enare- och skoltsamiska) endast på finska sidan. Bristen på läromedel och behöriga lärare drabbar värst de fyra minsta samiska språken.

f) Det finns inte endast en samisk undervisningsmodell, en läroplan och en lagstiftning som reglerar samiska språkets ställning i skolan, utan varje nordiskt land har sina egna.

6.3. FÖRSLAG TILL SAMISKT PARLAMENTARISKT RÅD

I den samiska politiska och kulturella verksamheten har man alltid poängterat betydelsen av en gemensam språklig och kulturell grund. Denna rapport behandlar många sådana frågor som hindrar anordnandet av de samiska elevernas undervisning utifrån en gemensam språklig och kulturell grund i Norden. Svårigheter i samarbetet och brister som beror på undervisningens ställning är följder av utbildningspolitiken i respektive land, varför det också är möjligt att lösa dem med utbildningspolitiska medel: genom att skapa möjligheter till ett enhetligande av utbildningslagstiftning, resurspolitik och läroplaner i Norden. Behov som framstår i den nordiska jämförelsen kan organiseras enligt följande:

- 1. Undervisningslagstiftningen** definierar den samiska undervisningens ställning på olika sätt i varje land. De samiska elevernas rättigheter till undervisning i och på samiska förverkligas i Norden på olika nivåer. Som en följd av undervisningslagstiftningen och reglerna för undervisningens finansiering hamnar en betydande del av de samiska eleverna i alla de tre länderna (speciellt på finska och svenska sidan) utanför den samiska undervisningen.
- 2. Undervisningens finansiering** har brister i varje land, mest i Sverige och Finland, där den samiska undervisningens särfinansiering gäller nästan enbart undervisningen som ges inom de samiska områdena (i Sverige i sameskolor och som integrerad samisk undervisning, i Finland i samernas hembygdsområde).
- 3. Den samiska undervisningens läroplaner** avviker kännbart från varandra beträffande omfattning, målsättningar och språkalternativ³⁰³. Det skulle vara lättast att

303 Aimo Aikios undersökning år 1987 (a och å) utredde grundskolornas läroplaner inom sameområdena i Norge, Sverige och Finland och deras inbördes skillnader samt möjligheter till enhetligande beträffande undervisningen i och på nordsamiska. Aikio visade då att det inte fanns märkbara skillnader betr. läroplanerna som kunde uppvisas statistiskt. Från år 1987 har situationen dock ändrats mycket som en följd av genomförda läroplansreformer. Speciellt det norska läroplansdokumentet (O97S) har utökat skolans språkalternativ, vilka är fler än i grannländerna, och situationen håller återigen på att ändras i och med läroplansreformen år 2006.

börja arbetet med nordiskt enhetligande från samiska språket och andra läroämnen som tydligast anknyter till den samiska kulturens och det samiska samhällets särdrag. Sådana ämnen är slöjd, musik, naturämnena, bildkonst, historia och samhällskunskap.

Det är inte möjligt att nå de tvåspråkighetsmål som satts i varje lands läroplansdokument utan att utöka den samiska undervisningens andel. I de finska läroplansdokumenten (eller lagstiftningen) har man inte definierat något tvåspråkighets- eller språkbadprogram för sådana elever som lär sig samiska som främmande språk. På svenska sidan följs språkbadprogrammet i sameskolorna³⁰⁴, men denna undervisning når en mycket liten del av landets samiska elever. I Norge gäller tvåspråkighetsmålsättningen och rätten till samiskspråkig undervisning också elever som har samiska som andra språk, men denna rättighet har ännu inte genomförts. I varje land finns det behov att öka samiskspråkig undervisning och att definiera språkbadundervisningens ställning och undervisningsinnehåll. Detta låter sig bäst genomföras på nordisk basis.

4. Samiskt läromedelssamarbete, samnordisk planering och materialtillverkning finns det lite av. Under den nordiska samiska läromedelskonferensen (2003) konstaterade man det paradox att förutom skillnader i läroplanerna är det gemensamma språket, som borde utgöra den starkaste grunden för samarbete, som ser ut att vara det största hindret för gemensam användning. Orsaken till språkliga svårigheter är att man saknar ett sådant gemensamt terminologiskt arbete som skulle täcka skolans alla undervisningsämnen och läromedel. Det saknas också gemensamt godkända regler, principer och en ordentlig finansiering för planering och tillverkning av gemensamma nordiska läromedel. Mest finansieringssvårigheter finns det på finska och svenska sidan. Kriterier för det som förutsätts av nordiska samiska läromedel har inte definierats, vilket man också hänvisade till vid den nordiska läromedelskonferensen.³⁰⁵

5. Samisk undervisning når inte ländernas alla samiska elever, och skyldiga till detta är, förutom det som nämnts om brister i lagstiftning och finansiering, bristen på lärare och avsaknaden av distans- eller virtualundervisning³⁰⁶ (särskilt på svenska och finska sidan) och att samiska föräldrar och skolor utanför de samiska områdena inte har tillräckligt med kunskaper om samisk undervisning. I dag finns det tekniska möjligheter att anordna distansundervisning inom Norden, om man annars har skapat förutsättningar till denna undervisning och stadgat om plikten som gäller undervisningens anordnare (jfr. med Norge där distansundervisningen grundar sig på lagen och där man har satt i gång projekt för undervisning av tre samiska språk³⁰⁷). Genom välorganiserad information skulle det vara möjligt att främja den samiska undervisningssituationen också utanför de samiska områdena.

304 Allas Labba, 14.11.2003. Det finns inga offentliga beslut om språkbadundervisning, men efter 1994 har man i sameskolorna ökat undervisningen på samiska och utom i modersmålsundervisningen följer man där språkbadmetoder.

305 Nystad 2003; Näkkäljärvi 2003; se också Biti Mikalsen 1997.

306 fjernundervisning, virtuaaliopetus; se Aikio, Marjaana 2003.

307 se fotnot 7.

6. Det finns inget etablerat evalueringsystem för den samiska undervisningen i något av länderna. I Norge planerar man som bäst ett system för evaluering av undervisningens resultat också när det gäller samisk undervisning. De svenska sameskolorna följer ett riksomfattande evalueringsystem enligt vilket Sáms årligen rapporterar hur väl eleverna har uppnått målen som definierats i kursplanen för samiska språket. I Finland saknas ett evalueringsystem helt för undervisning i och på samiska. Man har i varje land satt upp tvåspråkighetsmålsättningar men har tills vidare inga särskilda metoder för att evaluera huruvida de har uppnåtts.

Man borde systematiskt följa upp också den samiska undervisningens utveckling som en del av det nordiska skolsystemet liksom också de samiska elevernas rättigheter och genomförandet av jämlikhet i utbildningen. Dessa frågor har evaluerats i Sverige år 1994, i Norge år 2003 och i Finland med en mycket begränsad evalueringsrapport år 2005³⁰⁸. Det skulle vara mest naturligt med en samnordisk organisering av evalueringen när det gäller kvaliteten i undervisningen i och på samiska, undervisningens resultat och undervisningens utbildningspolitiska ställning. Sådana evalueringar ger kuskaper som är nordiskt jämförbara och dessa kunskaper skulle vara till nytta i utvecklandet av undervisningen. Utvecklandet av ett nordiskt evalueringsystem borde lämpligast skötas av Samisk högskola, och detta skulle samtidigt vara till nytta för lärarutbildningen och forskningen vid högskolan.

7. Undervisning om samisk kultur för andra än samer. Det ges knappt någon undervisning om samer för icke-samer i skolorna i Norden. En sådan undervisning skulle ändå ha betydelse för kontakterna mellan olika folkgrupper, förståelsen av olikheter och för samernas ställning i samhället. Undervisningsinnehållen betr. samisk kultur har i Norden definierats endast i den nationella läroplanen i Norge (L97). Det skulle vara naturligt att det i varje land undervisades om samma grundläggande saker när det gäller samer och samisk kultur och att undervisningsinnehållen definierades på nordisk basis. Detta skulle möjliggöra utarbetandet av gemensamma läromedel för de tre nordiska länderna och det skulle samtidigt påverka innehållet i de läromedel som i dessa länder tillverkas på norska, svenska och finska.

8. Statistiska uppgifter som gäller den samiska undervisningen är bristfälliga och delvis inte tillförlitliga, varför det inte är möjligt att få en helhetsbild av undervisningens utveckling och genomförande. Riktiga och pålitliga grundkunskaper skulle ge värdefulla redskap när det gäller evalueringen av undervisningssituationen och de samiska elevernas rättigheter och därigenom utvecklandet av undervisningssituationen. I Norge kan man finna statistiken om den samiska undervisningen i Samisk utdanningsråds (Sámi oahpahusráddi 1976-1999) årsberättelser fram till år 1999 varefter utbildningsavdelningen i Finnmark fylke har publicerat statistiken på sina internetsidor³⁰⁹. Statistiken för de senaste tio åren omfattar statistiska uppgifter om undervisningssituationen definierade enligt områden, skolor, samiska språk och olika språkundervisningsvarianter.

308 Lundgren 1994; Hirvonen 2003 a och b (red.); Aikio-Puoskari 2005a, evaluering av 12 sidor som en del av en nationell evaluering ang. grundläggande utbildningsskydd av Rådet för utbildningsutvärdering.

309 <<http://www.fylkesmannen.no/finnmark> >

Siffrorna som gäller elever i de svenska sameskolorna och i den integrerade samiskundervisningen finns att tillgå i Sáms årsberättelser, men dessa siffror har inte definierats enligt språk, språkundervisningsalternativ eller undervisningsspråk. Antalet elever som får undervisning i modersmålet publiceras av Statistiska Centralbyrån³¹⁰ som samlar uppgifterna direkt från kommunerna. Man har försökt definiera relevantalet beträffande samiska språk, men de använda begreppen ger inte någon pålitlig bild av undervisningssituationen. När man jämför uppgifter från Statistiska Centralbyrån med siffror som Sáms har angett verkar det klart att samma elever har räknats med i bådas statistik. Därför är det inte möjligt att på basis av statistiken bilda sig en helhetsbild av undervisningssituationen.

På finsk sida presenteras undervisningsstatistiken utgående från den officiella beräkningsdagen (20.9.) av utbildningsavdelningen vid Länsstyrelsen i Lapplands län³¹¹. På dess internetsidor kan man finna uppgifter definierade enligt kommuner, skolor och samiska språk för läsåret 2003-2004 och sammanlagda elevantal från och med slutet av 1970-talet. Statistiken har inte getts ut systematiskt och uppgifterna som lämnas av Länsstyrelsen avviker från kommunernas uppgifter.

För utvecklandet av den samiska undervisningen i de nordiska länderna och för en helhetlig uppföljning är det viktigt att siffror som belyser undervisningssituationen utges på enhetlig basis. Detta skulle vara möjligt om man grundade en gemensam databas (data bása), i vilken man hade samlat tillförlitliga statistiska uppgifter från varje land. Det vore nyttigt att till databasen samla förutom elevstatistik också uppgifter om lärar- och läromedelssituationen. Uppbyggandet en databas skulle skötas bäst av Sámi Instituhtta (Nordisk Samisk Institutt) som redan har satt i gång ett liknande projekt³¹².

9. Samernas politiska och utbildningsadministrativa organ har lite makt att påverka och besluta om sitt eget folks utbildning, vilket anses vara en av de viktigaste faktorerna som påverkar den samiska folkgruppens framtid. Sametinget i Norge har beslutandemakt när det gäller läroplaner och läromedelsstillverkning för samiska språket. Sameskolstyrelsen (Sáms) i Sverige har administrativ makt när det gäller sameskolor, integrerad samiskundervisning och annan verksamhet vid sameskolorna. Sametinget i Finland kan besluta självständigt om användningen av medel som anslagits till utarbetande av läromedel.

Ökade möjligheter att påverka innebär möjligheter att påverka politiskt, vilka det i Sverige och Finland finns minnst av. En annan viktig fråga är resurspolitiken, där speciellt Sametinget i Finland har halkat efter grannländerna. Det har inte anvisats resurser till undervisningsutvecklingsprojekt, och också anslaget till läromedelsarbetet har redan länge hållit sig på samma nivå. Svenska sameskolstyrelsen saknar resurser för både läromedelsarbete och integrerad samiskundervisning och har inte haft reella möjligheter att påverka den samiska undervisningens allmänna ställning i landet, trots att det enligt gällande bestämmelser hör till dess uppgifter.

310 <<http://www.scb.se>>

311 <<http://www.laaninhallitus.fi/lh/lappi/home.nsf>>

312 <<http://www.nsi.no>> , 30.9.2004: Prošeavttat jagi 2004, ee. Sámi servodatdiedalaš databáa / Sámiide guoskevaš statistihkka Norggas – sisdoallu, organiseren ja doaibma.

FÖRSLAG TILL SAMISKT PARLAMENTARISKT RÅD

Brister och utvecklingsbehov som framförts i denna rapport gäller ett speciellt omfattande område. Anordnandet av samisk undervisning handlar om lagstiftning, resurser, läroplaner, samernas möjlighet till påverkan och beslutsfattande, samarbetsmöjligheter, evaluering av undervisningens kvalitet och dess ställning, fem samiska språk och tre stater. För förbättring av den samiska undervisningens situation och dess skolpolitiska ställning skulle den starkaste grunden därför utgöras av ett sådant nordiskt avtal vars parter är de tre nordiska länderna och Sametinget i varje land. Avtalet skulle kunna bilda en del av ett mer omfattande samiskt avtal vilket som bäst håller på att beredas i alla de tre nordiska länderna³¹³. Ett annat alternativ skulle vara att bereda ett säravtal som skulle gälla den samiska undervisningens ställning i de nordiska länderna. Avtalet skulle grunda sig på dessa länders grundlagar och internationella överenskommelser som de nordiska länderna har antagit och samtidigt förbundet sig att bl.a. trygga samerna undervisning både i och på samiska och att styrka Sametingens ställning i beslutsfattandet.

I avtalet skulle man definiera samiska elevers rättigheter beträffande undervisning i och på samiska, som i varje land skulle tryggas på samma nivå. Dessutom skulle man komma överens om att göra undervisningslagarnas stadganden och läroplaner enhetliga, skapa ett nordiskt evaluerings- och uppföljningssystem för den samiska undervisningen och att undervisa om den samiska kulturens grunder allmänt i ländernas skolor.

Som en följd av ett avtal på politisk nivå behövs också konkreta åtgärder: arbetsgrupper för beredande av gemensamma läroplaner, ändringsförslag till nationella undervisningslagar och lägre stadganden samt förslag till utveckling av den samiska undervisningens och läromedelsarbetets finansiering.

En möjlighet skulle vara att tillsätta en nordisk kommitté för beredning av dessa frågor för parlamentarisk beslutsfattning. Kommittén borde ha representanter både från den nordiska utbildningsförvaltningen och från Sametingen.

Samiskt parlamentariskt råd skulle för sin del kunna fungera som ett medel i samarbetet för samernas egen undervisningsbranch. I samband med det kunde det finnas en nordisk arbetsgrupp inom den samiska undervisningen som skulle leda det nordiska läromedelsamarbetet, definiera principer för samarbetet, definiera kriterier för nordiska samiska läromedel, igångsätta ett terminologisamarbete beträffande olika läroämnen och svara för budgeten som anslagits till nordiskt samarbete. För närvarande saknar det nordiska samarbetet finansiering, och det är inte möjligt i den nuvarande resursituationen att samla in pengar för dessa uppgifter från medel som förvaltas av redan fungerande organ inom den samiska utbildningsadministrationen. Resursbristen i Sverige och Finland är iögonenfallande.

Det mest brådskande behovet torde vara att nå de samiska elever som i den nuvarande situationen hamnar helt utanför den samiska undervisningen, samt behovet att öka andelen samiskspråkig undervisning i varje nordisk land. Som lösningar presenteras följande:

313 Nordisk samekonvention. Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe. Avgitt 26. oktober 2005, til ministrene med ansvar for samiske spørsmål og sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige, 340 s.

- 1) *De i Sverige och Finland gällande stadganden och bestämmelser som gäller samisk undervisning utanför de samiska områdena skiljs åt från de stadganden och bestämmelser som gäller övriga minoritetens undervisning i de egna språken.* Den samiska undervisningen utanför de samiska områdena borde grunda sig på samma stadganden läroplaner, timantal och finansieringsprinciper som undervisningen innanför de officiella samiska områdena, och skolan borde ha skyldigheter och möjligheter att anordna denna undervisning som virtualundervisning, om den inte har någon lärare för detta ändamål;
- 2) *Språkalternativet Samiska som andra språk (i Finland som främmande språk) utvecklas till ett nordiskt revitaliseringsprogram för samiska språket, där en stor del av undervisningen ges på samiska och språkbudprogram används som undervisningsmetoder.* Genom att godkänna revitaliseringsprogrammet som en del av undervisningen i skolpliktskolan skulle de nordiska länderna ha en möjlighet att reparera de skador som utbildningspolitiken under de tidigare årtiondena har skapat i respektive land. En elevgrupp som lär sig samiska som andra språk skulle utgöra det mest naturliga potentialet att utöka sådana personers antal som behärskar samiska. Genom ett språkreitaliseringsprogram skulle det också vara möjligt att stärka lule-, syd-, enare- och skoltsamiskans ställning i undervisningen;
- 3) *Den samiska undervisningens möjligheter, samiska elevers rättigheter, fördelar med samisk kunskaper och tvåspråkighet görs kända genom omfattande informering.* Negativa förutfattade meningar, allmän brist på kunskap och praktisk information speciellt bland föräldrar som bor utanför de samiska områdena hindrar utbredningen av den samiska undervisningen på nya områden. Genom välplanerade, i vid skala genomförda informering som använder många olika informationskanaler skulle det vara möjligt att nå de samiska elever som nu hamnar utanför undervisningen och på så sätt håller på förlora en värdefull del av sitt nationella arv som tillhör dem. Det naturligaste vore att ordna informeringen på nordisk basis. Detta skulle innebära ett synliggörande av det att samerna är ett folk, vars enhet inte får sprängas av riksgränser.

SAMMANFATTNING

I de nordiska grundskolorna ges det undervisning i och på fem samiska språk. Dessa språk är nord-, lule-, syd-, enare- och skoltsamiska. Nordsamiskan är störst av dessa språk och ca 90 % av all samisk undervisning ges i eller på detta språk. De övriga samiska språkens ställning i undervisningen är svagare och man har strävat efter att speciellt stödja deras ställning i undervisningen under de senaste åren.

Den samiska undervisningens ställning har definierats i de nordiska länderna på olika sätt. Den norska undervisningslagen definierar samiska elevers rättigheter till eget språk och undervisning på det egna språket. Den svenska undervisningslagen omfattar särskilda stadganden om särskilda sameskolor. Finlands lag om grundläggande utbildning definierar plikter som gäller undervisningens anordnare. Ett gemensamt drag i ländernas undervisningslagstiftning är att de ger den samiska undervisningen en stärkare ställning på vissa områden. Utanför dessa områden har den samiska undervisningen begränsats på många sätt. Detta betyder bl.a. att det ges mycket lite samiskspråkig undervisning utanför de av staterna definierade officiella samiska områdena och att det också finns kännbara svårigheter i anordnandet av den samiska undervisningen. Ändå bor uppskattningsvis till och med 50% av samerna utanför de s.k. samiska områdena på olika håll inom Norden.

I Norge ges det undervisning i och på samiska mest i vanliga grundskolor. Därtill finns det i landet två statsägda särskilda sameskolor inom det sydsamiska området och en statsfinansierad sameskola inom det nordsamiska området. I norra Sverige finns det sex (6) särskilda sameskolor, vilkas undervisning motsvarar undervisningen i klasserna 1-6 i de allmänna grundskolorna. I tillägg till det ges det i de kommunala skolorna s.k. integrerad samisk undervisning och undervisning i det egna modersmålet som är avsett för minoriteter. I Finland ger man undervisning i och på samiska i vanliga grundskolor.

Under läsåret 2003-2004 gick största delen av de samiska eleverna fortfarande i norsk-, svensk- eller finskspråkig skola. Av de elever som fick samiskundervisning i Norge fanns 52 % i de sex kommunerna inom förvaltningsområdet för samiska. I Finland fanns 90% av alla elever som fick samiskundervisning i de fyra kommuners skolor som ligger inom det samiska hembygdsområdet. I Sverige fick ca 62% av eleverna i den samiska undervisningen sin undervisning inom de fyra kommuner som ingår i det samiska förvaltningsområdet. Huvuddelen av undervisningen på samiska ges inom de samiska områdena, inom andra områden ligger huvudvikten på samisk ämnesundervisning. I Norge gavs 89% av den samiskspråkiga undervisningen inom förvaltningsområdet för samiska, i Finland och Sverige var motsvarande siffra 100%.

Stater har flyttat över delar av den samiska undervisningens administrativa, pedagogiska och utbildningspolitiska uppgifter till samernas egna politiska och undervisningsadministrativa organ. Dessa fungerar för det mesta som sakkunnig- och förberedande organ, och de har knappt någon beslutandemakt i ärenden som gäller den egna befolkningens undervisning.

I rapporten föreslås åtgärder med vilkas hjälp det vore möjligt att förbättra den samiska undervisningssituationen och undervisningens utbildningspolitiska ställning. Grunden till förslagen utgörs av principen som uttalats i det samepolitiska programmet, enligt vilken samerna är ett folk, vars samhörighet inte får brytas av statsgränser.

LITTERATUR

Aikio, Aimo

- (1987a) *Oktasaš oahppaplánat, Dutkamuš Norgga, Ruota ja Suoma sámeiguovlluid vuoddoskuvllaid sáme giela oahppaplánaid ja eará fágaid diibmomeriid earuin ja ovttahttinvej olašvuodain*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- (1987á) *Saamenkielen opetus Pohjoismaiden peruskouluissa. Tutkimus pohjoismaiden peruskoulujen saamen kielen opetussuunnitelmien tavoitteista ja tuntimääristä*. Jyväskylä: pro-seminaarityö, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta.
- (1993) *Saamelaisalueen koulutuksellisten etujen analyysi. Millaisia ovat eri intressipiirien edut saamelaisalueen koulutuksessa*. Jyväskylä: Pro gradu, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta.

Aikio, Marjaana

- (2003) *Interneahtta oahppanbirasin/ Internett som læringsmiljø*. I: "Sámi oahpponeavvu davviriikkalaš resursan". I: Rapport fra Nordisk læremiddelkonferanse i Kiruna 25.-27. mars 2003, arrangert av Sametinget i Norge, Sametinget i Finland og Sameskolstyrelsen i Sverige, s. 127-138. Också på internet: <<http://www.oahpponeahhta.no>> (2.5.2004)

Aikio, Marjut

- (1988) *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980*. Mänttä: SKS.

Aikio, Marjut & Lindgren, Anna-Riitta

- (1973) *Kieliraportti*. Kom.miet 1973:46, liite (bilaga) *Tutkimusraportit*, s. 90-107.

Aikio-Puoskari, Ulla

- (1989) red., *Sáme giella skuvlalagiella-bláddi/ Saamen kieli koulukieli-lehti*, temán guovttagielalašvuolta/ teemana kaksikielisyys. Kemi: Sámiid skuvlenáššiidráddi/ Saamelaisten koulutusasiainneuvosto.
- (2001) *Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Pohjoismaissa, tutkimus saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa*. Rovaniemi: Juridica Lapponica 25, Lapin yliopisto, Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti.
- (2003) *Oahpahusdilit ja sámiid gielalaš olmmošvuogiatvuodaid ollašuvvan Davviriikkaid skuvllain*. I: *Sámi áddejupmi ja sámi skuvla*, Davviriikkalaš sámi skuvladutkiid konferánsa Guovdageainnus 7.-9.11.2001- *Sami understanding and Sami education*, Nordic Sámi Educational Research Conference Kautokeino November 7th-9th 2001', doaimm./ed. Vuokko Hirvonen, SA-raporta/ SUC REPORT 1-2003. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi allaskuvla-Samisk høyskole- Saami University College, s./pp. 77-86.
- (2005a) *Saamelaisopetuksen asema ja tilanne perusopetuksessa*. I: *Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa, osaraportti 3: Syventävät artikkelit*, toim. Esko Korkeakangas, Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 10, Jyväskylän yliopisto, s.29-40. Sammandrag " *Saamelaisopetuksen asema ja tilanne perusopetuksessa*" I: *Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa, osaraportti 1: Arviointiraportti*, toim. Esko Korkeakangas, s. 24-25. Också på internet: <<http://www.edev.fi/portal/julkaisu>> (15.02.2006)
- (2005b) *Sáme giela ja – kultuvrra ealáškahttin Soadegili Vuohčus*. I: *Seminarrapport, Intergenerasjonell overføring av samiske språk: Mot en metode for å overvåke språksituasjonen*. 12.-13.10.2005, s. 37-48. På internet: <<http://www.samiskhs.no>> (15.02.2006), red. Torkel Rasmussen.
- (2005c) *The Education of the Sámi in the Comprehensive Schooling of Three Nordic Countries: Norway, Finland and Sweden*. Series Gáldu čála, 2/2005, ed. Magne Ove Varsi, Kautokeino: The Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples <<http://www.galdu.org>> (12.4.2005). (two separate publications, one in North Saami, one in English).
- (2005d) *Sámeoahpahusa sáđji golmma Davviriikka vuoddoskuvlavuogadagas*. Gáldu čála, 2/2005, ed. Magne Ove Varsi, Guovdageaidnu: The Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples [<http://www.galdu.org>]. (two separate publications, one in North Saami, one in English).

Aikio-Puoskari, Ulla & Skutnabb-Kangas, Tove

- (2002) *When few under 50 speak the language as a first language: linguistic (human) rights and linguistic challenges for endangered Saami languages*, co-authored article with Tove Skutnabb-Kangas, based on a common dialogue lecture at a conference, organized by the Sámi Institute, Inari Nov.14th -15th .2002 (Revitalizing the periphery). Will be published in the conference report, ed. Nils Øivind Helander, 40 p.
- (2004) *Exclusion or inclusion – linguistic human rights for a linguistic minority, the Deaf Sign language users, and an indigenous people, the Saami*, co-authored article with Tove Skutnabb-Kangas, in *Many Voices, One Vision: The Right to Communicate in Practice*, ed. Philip Lee. Penang: Southbound, 2004. pp. 59-88.

Andersson, Gösta

- (1994) *Sápmi - samiskt perspektiv. En idébok för undervisning*. Stockholm: Skolverket.

Baker, Colin

- (2001) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. 3rd Edition. Clevedon: Multilingual Matters.

Biti Mikalsen, Anne Dagmar

- (1997) *Davviriikkalaš oahpponeavvoprošeakta. Loahpparaporta*. Guovdageaidnu: Sámi oahpahusráđđi, Suoma Sámediggi, Sámeskuvlastivra, Norgga beale Sámi giellaráđđi.

Capotorti, Francesco

- (1979) *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. UN document E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1 1991.

Helander, Elina

- (1990) *Situation of the Sámi Language in Sweden*. I: *Arctic Languages, An Awakening*, s. 401-417, ed. Collis D.R.F., Unesco, Paris.

Helander, Nils Øivind

- (2003) *Sámegeiela oahppoplána álgooahpahusa árvvoštallan*. I: *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reformma 97 evalueren*, doaimm. Vuokko Hirvonen, s. 87-106. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2004) *Vurdering av begynneropplæring etter læreplan i samisk*. I: *Samisk skole i plan og praksis. Hvordan møte utfordringene i O97S? Evaluering av Reform 97*, red. Vuokko Hirvonen, s. 82-100. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Hirvonen, Vuokko

- (1979) *Saamelaislasten vanhempien suhtautumisesta saamenkieliseen opetukseen*. Tutkielma 18.1.1979, 49s. Tampere: Tampereen yliopiston yhteiskunnallinen opetusjaosto.
- (2003a) doaimm./ed., *Sámi áddejupmi ja sámi skuvla*, Davviriikkalaš sámi skuvladutkiid konferánsa Guovdageainnus 7.-9.11.2001- *Sami understanding and Sami education*, Nordic Sámi Educational Research Conference Kautokeino November 7th-9th 2001'. SA-raporta/ SUC REPORT 1-2003. Guovdageaidnu/ Kautokeino: Sámi allaskuvla- Samisk høgskole- Saami University College.
- (2003b) *Mo sámáidahttit skuvlla? Reformma 97 evalueren*. Kárášjohka/Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2003c) red., *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reformma 97 evalueren*. Kárášjohka/Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2004a) red., *Samisk skole i plan og praksis. Hvordan møte utfordringene i O97S? Evaluering av Reform 97*. Kárášjohka/Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2004b) *Sámi Culture and the School. Reflections by Sámi Teachers and the Realization of the Sámi School*. Kárášjohka/Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Huss, Leena

- (1999) *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Uppsala: Studia Uralica Upsaliensia 31, Uppsala University.

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher & Svonni, Mikael

- (1999) *Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi*. I: *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth & Svonni, Mikael

- (1990) *Forskning om förstaspråkbehärskning hos samiska barn. Språksociologisk situation, teoretiska ramar och en preliminär bedömning*. Rapporter om tvåspråkighet 6, Centrum för tvåspråkighetsforskning. Stockholms universitet.

Håkansson, Maith

- (1994) *Samerna - vårt land heter Sápmi*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Johansson, Henning

- (1978) *Samernas bosättningsfördelning och sameundervisningens elevunderlag*. Föredrag hållet vid Svenska samernas riksförbunds landsmöte 1978. I: Protokoll från Svenska samernas riksförbunds landsmöte 1978, s. 41-57.

Kitti, Kaaren

- (2003) *Sámi oahppaneavvu- davviriikkalaš vai sisriikkalaš?/ Samiske læremidler- nordisk eller innenlands? I: Rapport fra Nordisk læremiddelkonferanse i Kiruna 25.-27. mars 2003, arrangert av Sametinget i Norge, Sametinget i Finland og Sameskolstyrelsen i Sverige, s. 139-142. Också på internet: <<http://www.oahpponeahta.no>> (2.5.2004)*

Komiteamietintö/ Kommittébetänkande (Finland)

- (1971:B63) *Saamelaisten koulutuksen kehittämistoimikunnan mietintö*.
- (1973:46) *Saamelaiskomitean mietintö*. Liite tutkimusraportit.

Korkeakoski, Esko

- (1997) red., *Saamelaisten koulutuksen tila peruskoulussa ja lukiossa*. Helsinki: Opetushallitus. Arviointi 5/97.
- (2005) red., *Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa, osaraportit 1-3*. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 8-10. Jyväskylän yliopisto.

Koulutuksen arviointineuvosto

- (2004) *Koulutuksen arvioinnin uusi suunta. Arviointiohjelma 2004-2007*. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 1. Jyväskylän yliopisto.

Lover/ Lágat, Norge/Norga

- (1987:56) *Láhka Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid hárrái (Sámeláhka)/ Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven); Sámegiela guoski lasáhusat/ Samisk språk, tilføyelse 21.12.1990 nr. 78*.
- (1988:432) *Vuodđolága paragrafa 110a sámiid vuoigatvuodaid birra/ Sameparagraf 110a i Grunnlova*.
- (1998:61) *Oahpahusláhka- odđa láhka vuodđoskuvlii ja joatkkaoahpahussii/ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*.

Lagar/ Lágat, Sverige/ Ruotta

- (1985:1100) *Skollag*.
- (1992:1433) *Sametingslag/ Láhka Sámedikkis*.
- (1999:1175) *Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*.
- (1999:1176) *Lag om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar*.

Lait/ Lágat/ Lágat, Suomi/Finland/Suopma

- (974/1995) *Laki Saamelaiskäräjistä/ Láhka Sámedikkis/ Sametingslag*.
- (628/1998) *Perusopetuslaki/ Lag om grundläggande utbildning*.
- (629/1998) *Lukiolaki/Gymnasielag*.
- (630/1998) *Laki ammatillisesta koulutuksesta/ Lag om yrkesutbildning*.
- (635/1998) *Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, muutos 1186/1998/ Lag om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet, ändring 1186/1998*
- (731/1999) *Suomen perustuslaki/ Finlands grundlag/ Suoma vuodđoláhka*.

Lindgren, Anna-Riitta

- (1999) *Pohjoiskalotin vähemmistökielet. Assimilaatiosta emansipaatioon. I: Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit I, Outamaalta tunturiin*, toim. Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola och Mervi Autti., s.159-174. Rovaniemi/ Jyväskylä: Lapin yliopisto/ Kustannus-Puntsi.
- (2000) *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Helsinki: SKS:n toimituksia 801.

LITTERATUR

Lund, Svein

- (2003a) *Sámi skuvla vai "Norsk Standard"?* Norgga skuvlaodastusat ja sámi oahpahus. Davvi Girji, Kárášjohka.
- (2003b) *Samisk skole eller Norsk Standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring.* Davvi Girji, Karasjok.

Lundgren, Ulf

- (1994) *Samebarnens skolsituation. Sameskolor. Skolor med integrerad samisk undervisning.* Skolverkets rapport nr 55. Sámi Girjijt, Luleå.

Magga, Ole Henrik

- (2001) *Mii mearrida ealáskago vai jápmágo okta giella? Sámeigiella ovdamearkan.* I: *Sámeigiella dilli skuvllas ja lagasservodagas*, s. 7-19. Konferánsa Leavnnjas 28.-29.11.2000, ordnejeaddjit Sámediggi, Finnmarkku ja Romssa fylkkaid oahpahuskantuvrrat. Kárášjohka.
- (2003) *Sámeigiella vuosttašgiellan vuodđoskuvllas.* I: *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reformma 97 evalueren*, doaimm. Vuokko Hirvonen, s. 54-86. Kárášjohka/Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2004) *Samisk som førstespråk i grunnskolen.* I: *Samisk skole i plan og praksis. Hvordan møte utfordringene i O97S? Evaluering av Reform 97*, red. Vuokko Hirvonen, s. 50-81. Kárášjohka/Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

Magga, Ole Henrik & Skutnabb-Kangas, Tove

- (2001) *The Saami languages: the present and the future.* I: *Cultural Survival Quarterly, special issue on Endangered languages*, ed. Eileen Quinn, 26-31,51.

Myrvoll, Marit

- (1999) *Samene- ett folk i fire land, en ressursbok for lærere i grunnskolen.* Alta/ Kautokeino: Sámi oahpahusráđđi, sámi oahpponeavvovuodđáš/ Samisk utdanningsråd, sámisk læremiddelsenter.

Nilsson, Kerstin

- (1994) *Språklig bakgrund och språkbehärskning hos sameskolans elever.* Umeå: Samiska institutionen, Umeå universitet.
- (1995) *Sámeskuvlamánáid gielalaš duogáš ja giellamáhttu.* I: *Čavčča 1994 sámeigiella ja sámi girjjálašvuoda dutkan- ja bagadansymposia raporttas*, red. Vesa Guttorm, s. 54-63. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta, Symposiaraporta nr. II.

Nordiska rådet

- (1994) *Samer-lärohefte för mellanstadiet.* Stockholm.

Norgga ráđdehus/ Norges regjering (<<http://www.odin.dep.no>>)

- (2004) *Ráđjekeahhtesvuohhta davvin.* Bargoraporta ovttasbarggu birra gaskal Suoma ja Norgga davviguovlluid. 45s.

NOU – Norges offentlige utredninger

- (2000:3) *Sámi oahpaheadjeoahppu – iešgudetlágan máhttovieruid gaskkas.*
- (2003:16) *I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle.*

Nystad, Kristine

- (2003) *Sámi oahpponeavvu- davviriikkalaš vai sisriikkalaš?/ Samisk læremiddel- nordisk eller nasjonal? I:* Rapport fra Nordisk læremiddelkonferanse i Kiruna 25.-27. mars 2003, arrangert av Sametinget i Norge, Sametinget i Finland og Sameskolstyrelsen i Sverige, s. 15-32. Också på internet: <<http://www.oahpponeahtta.no>> (2.5.2004)

Näkkäljärvi, Elle Máret

- (2003) *Sámi oahpponeavvu- davviriikkalaš vai sisriikkalaš?/ Samisk læremiddel- nordisk eller nasjonal? I:* Rapport fra Nordisk læremiddelkonferanse i Kiruna 25.-27. mars 2003, arrangert av Sametinget i Norge, Sametinget i Finland og Sameskolstyrelsen i Sverige, s. 33-37. Också på internet: <<http://www.oahpponeahtta.no>> (2.5.2004)

Opetushallitus/ Utbildningsstyrelsen/Oahpahusráđdehus (Finland)

- (1994) *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994/ Vuodđoskuvlla oahppoplána vuodustusat 1994.* Päätös/ Mearráduš 5.1.1994. Helsinki.
- (2004) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004/ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004/ Vuodđoahpahusa oahppoplána vuoddoáššit 2004.* Päätökset/ Bestämmelser/ Mearrádušat 1-3/011/2004. Vammala.

Pedersen, Steinar

- (1997) *Sápmi. The Native Land of the Sámi. I: The Sámi. The Indigenous People of the Northernmost Europe*, s. 8-9, red. Irja Seurujärvi-Kari, Steinar Pedersen och Vuokko Hirvonen. European Languages 5. Brussel: EBLUL.

Rasmussen, Torkel

- (2005) Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegielaigiid demografijja ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas. Sámegeiela váldofágadutkamuš. Romsa: Romssa Universitehtta, Humanisttalaš fakulteahhta/ Sámi ossodat.

Sámediggi- Sametinget (N)

- (2001a) *Sámegeiela dilli skuvllas ja lagasservodagas*. Raporta. Konferánssa Leavnnjas 28.-29.11.2000. Kárášjohka.
- (2001b) *Sámi oahpahus. Čielggadeapmi – sámi oahpahus olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu*. 127 s. Kárášjohka.
- (2001c) *Samisk opplæring. Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk*. 120 s. Karasjok.
- (2002) *Samisk begynneropplæring. Evaluering av del I – Leseparathet*. Raporta. Karasjok.
- (2003) *Rapport fra Nordisk læremiddelkonferanse i Kiruna 25.-27. mars 2003*, arrangert av Sametinget i Norge, Sametinget i Finland og Sameskolstyrelsen i Sverige. Också på internet: <<http://www.oahpponeahhta.no>> (2.5.2004)

Sámediggi- Sametinget (R)

- (1996) *Sami History*. Giron/ Kiruna.
- (2002) *Styrelsens verksamhetsförklaring mandatperioden 2002-2005*. www.sametinget.se.

Sámediggi- Saamelaiskäräjät (S)

- (2003) *Sámiid kulturiešrádden oahpahusdoaimmas- Sámedikki vuoddooahpaha ja lohahatskuvlejumi guoski skuvlenpolitihkalaš ulbmilat/ Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto opetustoimessa- Saamelaiskäräjien perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevat koulutuspoliittiset tavoitteet*. Dohkkehuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis/ hyväksyty Saamelaiskäräjien täysistunnossa 17.6.2003, 22s.

Sámiráddi/ Nordiska samerådet/ Pohjoismaiden Saamelaisneuvosto

- (1989) *Sámepolitihkkálaš prográmma/ Samepolitisk program/ Saamelaispoliittinen ohjelma*. Ohcejohka/ Utsjoki.
- (1991) *Sámi oahpahus- ja skuvlapolitihkkálaš prográmma/ Samisk utdannings- og skolepolitisk program/ Saamelaisten opetus- ja koulutuspoliittinen ohjelma/ The Sami education- and schoolpolitical program*. Ohcejohka/ Utsjoki.

Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš/ Samisk Nærings- og Utredningssenter

- (2000) *Raporta. Iskadeapmi sámegeiela geavaheami birra/ Rapport. Undersøkelse om bruken av samisk språk*. Bargoaddi/oppdragsgiver: Sámi giellaráddi/Samisk språkråd. Prošeaktajodiheaddji/prosjektleder Ellen Ravna. Deatnu/Tana.

Sámeskuvlastivra (SámS)/ Sameskolstyrelsen (R)

- (2002) *Skolplan för förskolan och sameskolan med förskoleklass- och fritidshemverksamhet samt i tillämpliga delar för den integrerade samiska undervisningen*. Fastställd den 19.-20.10.2002, 3s.

Sámi oahpahusráddi/ Samisk utdanningsråd – Gonagaslaš girko-, oahpahus- ja dutkandepartementa/ Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (N)

- (1997) *10-jagi vuoddoskuvlla sámi oahppoplánat (O97S)/ Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo.

Sara, Mikkel Nils

- (2003) *Árbevirolaš sámi diedut ja máhtut sámi vuoddoskuvllas. I: Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reform 97 evalueren*, red., Vuokko Hirvonen, s. 121-138. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.
- (2004) *Tradisjonell samisk kunnskap i grunnskolen. I: Samisk skole i plan og praksis. Hvordan møte utfordringene i O97S? Evaluering av Reform 97*, red. Vuokko Hirvonen, s. 114-130. Kárášjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.

SKOLFES – Statens skolverks författningssamling (R)

- (1994:1) *1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*

LITTERATUR

(Lpo 94).

- (2003:8) *Skolverkets föreskrift om kursplan för samiska i sameskolan och grundskolan.*

Skolverket (Ruotta)

- (1996) *Sameskolan – Kursplan, timplan och kommentarer.* Stockholm.

Skutnabb-Kangas, Tove

- (1984) *Bilingualism or not. The Education of Minorities.* Multilingual Matters 7.
- (1988) *Vähemmistö, kieli ja rasismi.* Linguistica & Philologica, Helsinki: Gaudeamus, Painokaari Oy.
- (2000) *Linguistic genocide in education - or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, New Jersey & London: Lawrence Erlbaum Associates.

SOU – Statens offentliga utredningar (Ruotta)

- (1960:41) *Samernas skolgång. Betänkande avgivet av 1957 års nomadskolutredning.*
- (2002:121) *Skollag för kvalitet och likvärdighet. Betänkande av 1999 års skollagskommitté.*

Stångberg, Sigrid

- (2004) *Ruota skuvla/ Skole fra Sverige.* Föredrag: Samisk skolekonferanse i Tromsø 27.-28.10. 2004. Fylkesmannen i Finnmark, Samisk høgskole, Sametinget.

Svonni, Mikael

- (1996) *Skolor och språkundervisning för en inhemsk minoritet –samerna. I: Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige, s.148-186, red. Kenneth Hyldenstam, Lund: Studentlitteratur.*
- (1997) *Att lära sig samiska- ett minoritetsspråk. Vilken roll har skolan? I: Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkigheten i Norra Sverige, red. Westergren G. och Åhl H., s. 130-152. Stockholm.*
- (1998a) *Sami. I: Minority Languages in Scandinavia, Britain and Ireland, red. Corráin A.O och Mathiina S.M., s. 21-49. Uppsala.*
- (1998á) *Hupmágo oktage sámegeiela čuođi jagi geahčen? Giellamolsun vai giellaseailluheapmi-eavttuid ja miellaguottuid gažaldat. I: Diedut 1998:1, Giellačállosat, red. Vesa Guttorm., s. 96-106. Guovdageaidnu: Sámi Instituhitta.*
- (2000) *Det tveeggade skolsystemet. En studie av samebarnens undervisning i Sverige under 1900-talet.* Umeå, manus, 46s.

Todal, Jon

- (2001) *Hupmet go eanet mánát sámegeiela jagi 2000:is go 1990:is? I: Sámegeiela dilli skuvllas ja lagasservodagas, s. 29-36. Konferánsa Leavnnjas 28.-29.11.2000, ordnejeaddjit Sámediggi, Finnmarkku ja Romssa fylkkaid oahpahuskantuvrrat. Kárásjohka.*
- (2002) *"...jos fal gáhttet gollegielat". Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet.* Tromsø: Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø.
- (2003) *"Det lappiske Tungemaal til at forstaa". Nubbingiella gielalaš ealáskahttima gaskaoapmin. I: Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reformma 97 evalueren, red. Vuokko Hirvonen, s. 107-120. Kárásjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.*
- (2004) *"Det lappiske Tungemaal til at forstaa". Ei vurdering av andrespråkfaget som reiskap for språkleg vitalisering. I: Samisk skole i plan og praksis. Hvordan møte utfordringene i O97S? Evaluering av Reform 97, red. Vuokko Hirvonen, s. 101-113. Kárásjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.*

Utsi, Mai Britt

- (2003) *Muitalus oahpponeavvuidd birra...Oahpponeavvodilli O97S skuvllain. I: Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reformma 97 evalueren, red. Vuokko Hirvonen, s. 139-158. Kárásjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.*
- (2004) *En fortelling om læremidler...Om læremiddelsituasjonen ved L97S-skoler. I: Samisk skole i plan og praksis. Hvordan møte utfordringene i O97S? Evaluering av Reform 97, red. Vuokko Hirvonen, s. 131-150. Kárásjohka/ Vaasa: Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus.*

Utsi, Per Mikael

- (2003) *Samerna och majoritetssamhället. Ideer om, styrdokument för och förslag till mångkulturell undervisning.* Arjeplog.